ПРОЕКТ «СПРАВЕДЛИВЕ ПРАВОСУДДЯ»

Українська Асоціація Маркетингу

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

за результатами виконання проекту

«Залучення громадськості до формування рамки кваліфікацій правничої професії шляхом проведення аналізу обсягу знань, переліку навичок і вмінь, якими має володіти випускник юридичного вищого навчального закладу, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці»

Київ 2015

УДК 34.08
ББК 67.9 (4 укр.) 77 - 74.04
Л 57

Аналітичний звіт за результатами проекту «Залучення громадськості до формування рамки кваліфікацій правничої професії шляхом проведення аналізу обсягу знань, переліку навичок і вмінь, якими має володіти випускник юридичного вищого навчального закладу, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці» / Козьяков С.Ю., Лилик С.В., Лилик І.В., Пирогова Д.І., Красновський О.В. – К.: ВГО «Українська Асоціація Маркетингу», 2015. - 131 с.

У виданні розміщено результати аналізу інформації про очікування працедавців щодо готовності випускників юридичних факультетів задовольнити практичні потреби ринку праці. Завданням дослідження було вивчення інтересів та потреб кінцевих споживачів освітянських послуг - роботодавців та фахових спільнот, які представляють різні сектори юридичної сфери, а також врахування позиції навчальних закладів, академічних установ, менеджерів по персоналу тощо.

Призначено для роботодавців та представників фахових спільнот юридичної сфери, науковців та освітян, експертів з питань управління людськими ресурсами, працівників міністерств та відомств та всіх інших осіб, зацікавлених у реформування юридичної освіти.

Виконавець дослідження: Всеукраїнська громадська організація «Українська Асоціація Маркетингу» (ВГО «УАМ»)

Керівник проекту: Лилик С.В., керівник дослідницьких програм ВГО УАМ

Експерти проекту: Козьяков С.Ю., Лилик І.В., Пирогова Д.І., Красновський О.В.

Тематичне редагування Звіту – Петрова Н.І., заступник керівника Проекту USAID «Справедливе правосуддя»

Звіт та публікацію матеріалів цього дослідження можна знайти у форматі PDF на сайті ВГО «УАМ» www.uam.in.ua та на веб сайті Проекту USAID «Справедливе правосуддя» http://www.fair.org.ua

Адреса: вул. Івана Франка 36,
3-й поверх, 3-й офіс,
м. Київ, 01030,
Факс: +38 (044) 581-3303
E-mail: office@fair.org.ua

Адреса: Проспект Перемоги 54/1,
м. Київ, 03680, Україна
Тел.: +38 (044) 456-2416,
0677758561
E-mail: lsv.uma2000@gmail.com

Це дослідження було здійснено за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Проекту «Справедливе правосуддя». Думки та погляди, висловлені в звіті, не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

© Проект USAID «Справедливе правосуддя», 2015
© Всеукраїнська громадська організація «Українська Асоціація Маркетингу», 2015

ЗМІСТ

Вступ ..... с. 4
Ключові результати дослідження ..... с. 6
1. Кабінетне дослідження ..... с. 10
1.1 Громадські організації юридичного та дотичного профілів ..... с. 10
1.2 Суспільна дискусія з проблематики юридичної освіти та профільні ЗМІ ..... с. 13
1.3 Правничі школи, державне регулювання юридичної освіти ..... с. 19
1.4 Висновки та рекомендації кабінетного дослідження ..... с. 20
2. Польове дослідження ..... с. 22
2.1 Методологія і вибірка дослідження ..... с. 22
2.2 Аналіз відповідей на питання анкети ..... с. 23
2.3 Результати польового дослідження ..... с. 51
3. Глибинні інтерв'ю експертів ..... с. 53
3.1 Методологія і вибірка дослідження ..... с. 53
3.2 Аналіз відповідей на питання анкети ..... с. 53
3.3 Результати проведених глибинних інтерв'ю ..... с. 74
4. Коментарі учасників фокус-групових обговорень результатів польового дослідження та глибинних інтерв'ю експертів ..... с. 78
5. Порівняльна таблиця результатів кабінетного дослідження, польового дослідження, глибинних інтерв'ю та обговорення у фокус-групах ..... с. 85
6. Звіт за результатами дискусії у форматі «круглого столу» ..... с. 96
7. План заходів подальшого моніторингу ходу впровадження рекомендацій ..... с. 98
7.1 Критерії успішності реалізації рекомендацій дослідження ..... с. 98
8. Консолідовані висновки та рекомендації ..... с. 100
9. Додатки ..... с. 104
9.1 Матеріали ЗМІ ..... с. 104
9.2 Лист Асоціації адвокатів України ..... с. 109
9.3 Список експертів, охоплених глибинним інтерв'ю ..... с. 110
9.4 Список експертів, які взяли участь у фокус-груповій дискусії ..... с. 112
9.5 Список експертів-учасників круглого столу ..... с. 114
9.6 Презентація результатів реалізації проекту під час круглого столу ..... с. 117
9.7 Програма засідання круглого столу з обговорення результатів реалізації проекту ..... с. 126
9.8 Інформація про Проект USAID «Справедливе правосуддя» ..... с. 129
9.9 Інформація про Всеукраїнську громадську організацію «Українська Асоціація Маркетингу» ..... с. 132

ВСТУП

Для успішного розвитку в Україні громадянського суспільства, ринкових відносин та демократичної правової держави одним із ключових факторів є перебудова усієї системи освіти відповідно до визнаних у сучасному цивілізованому світі стандартів. Визначальною засадою повинна стати орієнтованість навчальних закладів на задоволення потреб споживачів освітніх послуг, якими є насамперед студенти та учні, їх батьки, випускники, фахові об'єднання правників, роботодавці (власники, керівники, менеджери підприємств, організацій та установ всіх форм власності, всіх галузей та сфер діяльності). Орієнтація на задоволеність споживачів має визначати зміст навчальних програм, процедури контролю якості навчального процесу, механізми управління і фінансування навчальних закладів та системи освіти в цілому.

Юридична освіта сьогодні має пройти шлях глибокого реформування. Юридичні спеціальності у розвинених країнах відносяться до саморегульованих професій. В Україні вибудована система самоврядування суддів (Рада суддів України), адвокатів (Національна асоціація адвокатів України), нотаріусів (Нотаріальна палата України) тощо. При цьому саме діяльність органів правосуддя, правозахисних та правоохоронних органів викликає найбільше нарікань громадськості.

Українська Асоціація Маркетингу радо скористалась можливістю взяти участь у реалізації дослідження, яке було ініційовано Проектом USAID «Справедливе правосуддя» та спрямовано на залучення громадськості до формування рамки кваліфікації юридичної професії шляхом проведення аналізу обсягу знань, переліку навичок і вмінь, якими має володіти випускник юридичного вишу, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці. Висновки та рекомендації, які були отриманні протягом реалізації дослідження, націлені на подолання прірви між очікуваннями роботодавців та громадськості від випускників правничих шкіл, і тими знаннями та компетенціями, які вони фактично отримують протягом навчання.

Задля досягнення мети та реалізації завдань проекту було проведено кабінетне дослідження, польове дослідження - опитано 416 респондентів у 4-х регіонах України (Київ та Київська область, Львівщина, Одещина, Харківщина). Респонденти представляли органи юстиції (29 осіб); юридичні служби місцевої адміністрації (10 осіб), органи внутрішніх справ (10 осіб), прокуратуру (4 особи), судді (36 осіб), представників адвокатської справи (141 особа), юридичного консалтингу (145 осіб), нотаріальної справи (21 особа), охоронної справи (12 осіб), детективної справи (8 осіб). В ході до-слідження були проведенні глибинні інтерв'ю з 17 керівниками /представниками профільних гро-мадських та самоврядних організацій, 13 представниками вишів та академічного середовища, 11 керівниками юридичних служб та директорами з питань персоналу, проведенні фокус-групові обго-ворення у Києві, Одесі, Львові та Харкові.

Ключові висновки дослідження обговорювалися фаховою громадою за круглим столом. В дискусії взяло участь понад 60 експертів, в тому числі представники МОН та Мінюсту України.

Українська Асоціація Маркетингу висловлює щиру подяку за допомогу в проведенні такого дослідження фахівцям Київського Міжнародного Інституту Соціології, Одеського національного політехнічного університету, Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Львівського національного університету імені Івана Франка, Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, Чорноморського державного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв), Львівської комерційної академії, Львівському державному університету внутрішніх справ, Національного університету «Львівська політехніка», Київського національного торговельно-економічний університету, ПВНЗ «Європейський університет», ВГО «УСП», експертам Нотаріальної палати України, ГО «Львівська правнича школа», дослідницької компанії МАСМІ Україна, Міжнародної поліцейської асоціації, Південного регіонального центру Національної академії правових наук України, Федерації роботодавців України, представникам юридичного факультету університету КРОК, юристам компаній Київстар, компанії Монсанто Україна.

Особливо дякуємо за співпрацю Сергію Козьякову, експерту проекту з юридичних питань, Олегу Рачуку, члену Правління Асоціації адвокатів України, керуючому партнеру АО «Нацина Рачук», Тетяні Тимченко, партнеру та адвокату Адвокатська компанія «Маршаллєр і партнери», Павлу Дибі,

голові Ради ВГО «Українська служба порятунку», Артему Шаіпову, юридичному раднику та координатору програм Проекту USAID «Справедливе правосуддя», Ользі Галицькій, координатору з грантів та субконтрактів Проекту USAID «Справедливе правосуддя», Михайлу Окландеру, зав. кафедрою маркетингу ОНПУ, Сергію Мельнику, доценту кафедри економіки та маркетингу НАУ «ХАІ», Андрію Бойко, декану юридичного факультету ЛНУ ім. І. Франка, Ользі Максименко, директору компанії Максимум АйТі, Вірі Козиній, директору департаменту групи «Фактор».

Головним очікуванням від реалізації даного проекту може бути те, що студенти отримають змогу здобувати юридичну освіту (знання і навички), зміст якої має враховувати вимоги ринку праці в Україні, а також світові стандарти. Роботодавці вперше були вислухані щодо їх побажань до змісту освіти, а відтак мають шанс згодом отримати фахівців, які відповідають вимогам ринку праці. Профільні фахові організації отримають кращі можливості щодо реалізації своєї місії, будуть задіяні у механізм взаємовідносин бізнес - навчальні заклади - держава. Навчальні заклади отримають завдання реформувати свої освітні програми та розробити сучасні навчальні плани. Проведене дослідження - це лише один з першочергових кроків до підвищення рівня кваліфікації фахівців юридичної професії, покращення якості і прозорості системи юридичної освіти. Переконані, що діяльність по реформуванню юридичної освіти в Україні буде мати продовження, а результати дослідження згенерують інтерес фахових асоціацій та правничих шкіл спільно працювати над наближенням змісту юридичної освіти до сучасних потреб ринку праці.

КЛЮЧОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Проблема, на вирішення якої спрямоване дослідження

В Україні досі відсутні рамка кваліфікацій правничої професії, професійний стандарт правничої професії та національний стандарт юридичної освіти. Зміст юридичної освіти регулюється проектом стандарту юридичної освіти, розробленим у 2004 році,[1] і закріпленим у навчальному плані - регуляторному документі вищого навчального закладу.

Проведені в попередній період дослідження показали, що загалом, зміст і методологія викладання в українських вищих правничих школах зберігають радянські підходи, що впливає на розуміння права студентами-правниками та імідж правничої професії. Невиправдано повільно відбувається перехід до викладання та засвоєння студентами питань філософії й принципів права, оволодіння цінностями правової держави та осмислення забезпечення нової якості і ролі правника та правничої професії у вільному демократичному суспільстві[2].

Саме нарікання громадськості на діяльність судів, правозахисних та правоохоронних органів свідчать про потребу реформування юридичної освіти в Україні.

2. Зусилля Проекту USAID «Справедливе правосуддя» на вирішення проблеми

Проект USAID «Справедливе правосуддя», окрім підтримки судової реформи, протягом кількох років працює та продовжуватиме до 30 вересня 2016 року (дата закінчення Проекту) працювати над удосконаленням якості правничої освіти в Україні, зокрема шляхом реалізації пілотних проектів з конкретними і досяжними цілями.

З метою підвищення якості юридичної освіти Проект USAID «Справедливе правосуддя» (далі - Проект), ініціював та фінансово підтримав проведення дослідження задля з'ясування очікувань ринку праці, що може далі слугувати основою для вироблення Національної рамки кваліфікацій (НРК) правничої професії та професійного стандарту, який, відповідно до Закону України «Про вищу освіту»[3], має враховуватися підчас розробки національного освітнього стандарту.

Одним із таких пілотних проектів стало тематичне дослідження очікувань ринку праці, яке реалізовувалося ВГО «Українська Асоціація Маркетингу» з метою:

- ✓ отримання достовірної інформації про бажаний роботодавцями обсяг знань, перелік навичок, вмінь та професійних цінностей, які мають бути сформовані у випускника правничої школи;
- ✓ з'ясування зацікавленості фахових спільнот українських правників бути залученими до процесу вироблення професійного стандарту правничої професії та участі у формуванні національного стандарту юридичної освіти;
- ✓ презентації результатів дослідження Міністерству освіти і науки та Міністерству юстиції України з метою допомогти виконавчим органам влади впровадити положення Закону України «Про вищу освіту» та розробити механізм для подолання розриву між навчальними

[1] Див. Звіт «Стан юридичної освіти та науки в Україні» http://upf.com.ua/wp-content/uploads/2013/11/legal-education-report_final_ENG-tr.pdf, стор. 29-34.

[2] Ділей Свенсон, Фінлей Янг. Оцінка процесів забезпечення якості правничої освіти на юридичному факультеті Львівського національного університету ім. Івана Франка. /Звіт із рекомендаціями з вдосконалення внутрішньої політики забезпечення якості правничої освіти. - Львів, - 2014 рік - с. 11 / на правах рукопису

[3] Закон України "Про вищу освіту" від 01.07.2014 [Електронний ресурс]: Режим доступу://http://zakon.rada.gov.ua>laws/show/1556-18 -Заголовок з екрану

програмами юридичних шкіл і реальними очікуваннями роботодавців щодо дипломованих юристів в Україні.

Враховуючи, що сьогодні Закон України «Про вищу освіту» надає можливість роботодавцям та фаховій спільноті більш дієво взаємодіяти з сферою освіти, а саме:

- ✓ вимагає включення до складу Науково-методичної ради представників роботодавців, їх об'єднань, а також професійних асоціацій (ч. 6 ст. 13 цього Закону);
- ✓ встановлює можливість входження представників роботодавців, їх організацій, їх об'єднань та професійних асоціацій до складу експертних рад Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (ч. 1 ст. 21 цього Закону);
- ✓ встановлює, що стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю розробляються Міністерством освіти і науки з урахуванням пропозицій галузевих об'єднань організацій роботодавців (ч. 6 ст. 10 цього Закону);
- ✓ передбачає можливість включення до складу екзаменаційної комісії, що здійснює атестацію осіб, які здобувають ступінь бакалавра чи магістра, представників роботодавців та їх об'єднань (ч. 2 ст. 6 цього Закону),

дане дослідження покликане сприяти:

- ✓ Міністерству освіти і науки України у виконанні його обов'язку щодо систематичного відстеження і аналізу потреб ринку праці та сприяння працевлаштуванню випускників вищих навчальних закладів, а також з'ясування думки роботодавців щодо формування показників державного замовлення на підготовку правників для ринку праці (п. 3, 11 ч. 1 ст. 13 цього Закону);
- ✓ Міністерству юстиції України налагодити дієву співпрацю з освітянською та фаховою спільнотою задля організації разом із Міністерство освіти і науки України роботи з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців за спеціальністю "Правознавство" у навчальних закладах, надання пропозиції щодо підготовки юридичних кадрів, внесення до відповідних органів управління освітою пропозиції щодо вдосконалення роботи, пов'язаної з вивченням права у вищих навчальних закладах (п. 25 Положення про Міністерство юстиції України[4]).

Це дослідження має також допомогти Уряду виконати обов'язок (п. 7 ч. 2 ст. 12 цього Закону) забезпечити широку участь представників роботодавців у підготовці та прийнятті рішень, що стосуються регулювання взаємодії складових системи вищої освіти та її функціонування.

Таким чином, дослідження, яке ініційоване Проектом, має сприяти налагодженню змістовного діалогу між органами управління якістю юридичної освіти, правничими школами та роботодавцями задля залучення останніх до механізмів управління та забезпечення якості юридичної освіти, а також її контролю з метою встановлення відповідності змісту освіти вимогам ринку праці.

3. Етапи дослідження ринку праці

1) Першим етапом стало проведення кабінетного дослідження нинішньої ситуації у системі юридичної освіти, діяльності громадських та самоврядних організацій юридичної і дотичної сфери, характеру публічної дискусії з метою виявлення проблем та визначення груп експертів для кількісного та якісного досліджень;
2) На другому етапі проведено польове дослідження, під час якого було опитано 416 осіб, серед яких - роботодавці юридичної сфери: керівники юридичних підрозділів органів державної влади, власники, керівники і менеджери підприємств та організацій приватного сектору у сфері юридичної практики;
3) На третьому етапі відбулася перевірка доцільності рекомендацій, отриманих під час польового дослідження. Для цього були проведені глибинні інтерв'ю з представниками громадських і самоврядних організацій юридичної та дотичної сфери; представниками профільних

[4] Положення про Міністерство юстиції України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 р. №228[Електронне джерело]:/Режим доступу: // http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF – Заголовок з екрану

ВНЗ; керівниками юридичних служб та менеджерами з персоналу підприємств - разом 41 особа, та фокус групові обговорення у Одесі, Львові, Києві, Харкові. Представники Міністерства юстиції та МОН України взяли участь у розробці відповідних анкет та наданні підтримки у подальшому проведенні дослідження, в тому числі у роботі фокус-груп. Результатом дослідження стало формування переліку основних вимог до правників з боку представників ринку праці та окреслення проблем в освітянської сфері та шляхів їх вирішення;

4) На четвертому етапі було напрацьовано проект Рекомендацій з наближення юридичної освіти в Україні до вимог ринку праці та їх обговорення фаховою громадськістю та представниками МОНу та Мінюсту на круглому столі, який відбувся 4 грудня 2014 р.

4. Ключові висновки за результатами дослідження

1) Серед опитаних роботодавців та експертів в оцінці молодих фахівців юридичного профілю переважає оцінка «задовільно». При цьому половина роботодавців не надають значення диплом якого саме вітчизняного ВНЗ здобув випускник. При доборі працівників успішні компанії розробляють та впроваджують власні системи оцінки рівня підготовки молодих фахівців.
2) До переліку ВНЗ, випускникам яких все ж надається певна перевага іншою половиною опитаних роботодавців, входять класичні університети, що слугує підтвердженням якості підготовлених ними молодих фахівців. Група лідерів: Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого, Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Львівський національний університет ім. І. Франка, Національний університет «Одеська юридична академія», Одеський національний університет ім. І. Мечникова.
3) Експерти сходяться в думці, що з впровадженням в життя положень нового Закону України «Про вищу освіту» (насамперед - в частині зміни підходів до державного замовлення і відповідно фінансування) з'явиться реальна конкуренція між ВНЗ за абітурієнтів й рейтинг ВНЗ зміниться.
4) Головний недолік чинної системи освіти – брак у випускників прикладних вмінь і навичок, їх невміння застосовувати на практиці набуті теоретичні знання.
5) Серед опитаних роботодавців та експертів немає принципових розходжень щодо переліку обов'язкових юридичних дисциплін, а також занять прикладного характеру, які мають входити до обов'язкової програми навчання студентів юридичних ВНЗ та факультетів, щоб формувати у них професійні вміння і навички . Особлива увага – опанування процесуальних предметів в ході реальної практики із залученням успішних практиків до викладання і забезпечення якості навчального процесу.
6) Серед опитаних роботодавців та експертів існує думка про доцільність розподілу юридичної освіти на три напрями підготовки, а саме: «Правознавство», «Міжнародне право», «Правоохоронна діяльність». В той же час при обговоренні на фокус групах та під час круглого столу було запропоновано підготовку студентів за напрямом «Правоохоронна діяльність» виділити з напряму юридичної освіти. При цьому учасники наголошували на принциповій важливості зняти репресивний нахил у підготовці кадрів для правоохоронної системи.
7) Більшість роботодавців та експертів вважають, що їм потрібні національні професійні стандарти діяльності та кваліфікаційні вимоги до фахівців юридичного профілю за основними напрямами діяльності. Вони вважають, що це є завданням насамперед профільних націо-нальних громадських і самоврядних організацій, яким у цьому питанні доцільно взаємодіяти з державою і профільними міжнародними організаціями.
8) Опитування роботодавців сприяло виявленню організацій, які мають реальну членську базу і представницькі повноваження (Національна асоціація адвокатів України, Асоціація правників України, Спілка адвокатів України, Асоціація адвокатів України, Союз (спілка) юристів України, Нотаріальна палата України). Дві третини експертів засвідчили готовність органі-

зацій, членами яких вони є, долучитися до опрацювання та впровадження професійних стандартів діяльності.

9) Загальна позиція експертів за підсумками обговорення у фокус-групах: освітній стандарт має спиратися на професійні стандарти за напрямами юридичної діяльності; освітній стандарт має розроблятися спільно роботодавцями/учасниками профільної діяльності та освітянами. Процедури опрацювання, обговорення та впровадження професійних і освітніх стандартів мають носити публічний характер.

На даному етапі з ініціативою розробки професійних стандартів виступає Асоціація адвокатів України.

5. Результати дослідження

1) *Підготовлено Звіт про бажаний обсяг знань, перелік навичок,* вмінь та професійних цінностей правника, яких потребує сучасний ринок праці із рекомендаціями щодо впровадження змін до навчальних програм вищих правничих шкіл України,
2) *Розроблено План дій з моніторингу організаціями громадянського суспільства ходу впровадження рекомендацій,* розроблених за результатами дослідження.
3) *Представлено Результати дослідження представникам* правничих шкіл, фахових організацій, роботодавцям, Мінюсту та МОН та іншим заінтересованим сторонам під час круглого столу.
4) *Напрацьовано Рекомендації наближення юридичної освіти до вимог ринку праці та розробки професійного стандарту,* який визначає вимоги до освітнього стандарту та відповідно до освітньої програми і є основою наповнення кваліфікаційної рамки юридичної професії.

Очікується, що проведене дослідження сприятиме переосмисленню змісту навчальних програм та спонукатиме їх до змін з урахуванням сучасних вимог ринку праці. Також очікується, що результати дослідження прискорять консолідацію зусиль професійних асоціацій правників задля вироблення рамки кваліфікацій правничої професії.

Як вже було зазначено, очікується, що це дослідження та розроблена за його наслідками рамка кваліфікацій правничої професії стануть основою для підготовки під егідою МОН національного стандарту юридичної освіти.

Виконаний проект заклав підґрунтя для продовження та розвитку співпраці між освітянською та фаховою спільнотами, Мінюстом і МОНом з метою розгортання процесу формування публічної політики щодо забезпечення якості юридичної освіти та інструментів її впровадження, зокрема, через адаптовану методологію проведення внутрішньої і зовнішньої оцінки якості освіти, формування національного стандарту юридичної освіти на основі кваліфікаційної рамки юридичної професії.

1. КАБІНЕТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Громадські організації юридичного та дотичного профілю

Аналіз доступної в мережі Інтернет інформації тематичного спрямування за цим дослідженням дає підстави для таких узагальнень. Громадські організації юридичного профілю та дотичного характеру почали відновлюватися в Україні з початку 1990-х років, на хвилі відродження громадського життя, розвитку елементів ринкової економіки тощо. Так, з 26 організацій 13 організацій, зазначених у таблиці 1, юридично оформилися у 1990-х роках, 9 організацій - у 2000-х роках, 4 організації - починаючи з 2010 року. Очевидно, що цей процес буде продовжуватися по мірі розвитку ринкових відносин, диверсифікації та спеціалізації інституцій громадянського суспільства.

Станом на червень-липень 2014 року громадські організації зі статусом юридичної особи за особливостями членства та характером діяльності можна поділити на декілька груп.

Група 1. Організації, які об'єднують учасників (фізичних та юридичних осіб) профільних сфер чи секторів діяльності

Перша підгрупа даної групи - це організації, які мають реальне членство і провадять діяльність в інтересах своїх членів та цільових аудиторій. До цієї групи можна віднести такі організації:

- ✓ Асоціація правників України (має у своєму складі студентське крило: Лігу студентів, у складі якої, за твердженням сайту організації, є близько 1 тис. студентів, які навчаються у близько 50 вишах України);
- ✓ Всеукраїнська громадська організація «Асоціація адвокатів України»;
- ✓ Всеукраїнська громадська організація «Асоціація християн-юристів України» (об'єднує фахівців та компанії, які здійснюють юридичне обслуговування релігійних громад, насамперед УПЦ КП, УГКЦ, протестантських конфесій тощо);
- ✓ Всеукраїнська громадська організація «Всеукраїнська асоціація приватних детективів»;
- ✓ ВГО «Українська служба порятунку» (напрямки діяльності: а) правова допомога громадянам, зокрема учасникам дорожнього руху; б) формування підрозділів муніципальної поліції; в) підготовка шерифів, помічників шерифів, інспекторів муніципальної та дорожньої поліції).
- ✓ Національна асоціація адвокатів України;
- ✓ Нотаріальна палата України;
- ✓ Українська федерація професіоналів безпеки (до 2010 року - Українська федерація недержавних служб безпеки);
- ✓ Спілка адвокатів України.

Фінансовою основою діяльності цих організацій в першу чергу є членські внески та надходження від діяльності (оплата за тренінги, семінари, курси, за участь у науково-практичних конференціях, від проведення майстер-класів тощо).

Усі означені організації мають діючі сайти, а також постійних партнерів з числа профільних ЗМІ. Дехто з них видають власні бюлетені та журнали.

Також практично всі вони мають міжнародні зв'язки, насамперед через членство організацій у профільних міжнародних об'єднаннях. Крім того, провідні учасники ринку юридичних послуг, які є активними членами цих організацій, як правило є й членами профільних авторитетних міжнародних об'єднань, і у своїй діяльності спираються на відповідні міжнародні стандарти діяльності, етичні кодекси, правила добросовісної конкуренції тощо. Це явище притаманне не лише юридичній сфері і носить універсальний характер, властивий всім галузям та сферам діяльності. Так, згідно досліджень ВГО «УАМ», які були проведені в попередніх роках, в Україні членами міжнародних фахових об'єднань є 2-3% суб'єктів господарювання, переважно з числа великих та середніх компаній.

Окреме місце у цій групі займають Національна асоціація адвокатів України та Нотаріальна палата України, що упродовж 2013-2014 років отримали статус фахових / професійних самоврядних організацій; цей статус закріплений на законодавчому рівні (відповідно це Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і Закон України «Про нотаріат»). Це означає, зокрема, що зазначені організації мали б розробляти кваліфікаційні програми та впроваджувати кваліфікаційні іспити, без успішного складання яких є неможливою практика за фахом «адвокат» та «нотаріус». Фактично у 2013-2014 роках в Україні зроблено крок до впровадження у юридичній сфері норми «диплом про вищу освіту не надає право працювати за фахом», що відповідає міжнародним засадам у випадку так званих регульованих професій. А відтак може виникнути суттєва колізія між кваліфікаційними вимогами самоврядних організацій (які базуються на потребах учасників профільного ринку) і тим змістом та рівнем підготовки, який сьогодні забезпечують виші (та факультети) юридичного профілю.

Деякі з організацій вказаної групи формують свого роду неформальні коаліції - через спільну участь у заходах (наприклад, Всеукраїнська асоціація приватних детективів та Українська федерація професіоналів безпеки), спільну організацію заходів, часткове суміщення членської бази та керівного активу (наприклад, це Асоціація адвокатів України, Асоціація правників України, Національна асоціація адвокатів України, Спілка адвокатів України).

Разом з тим, жодна з цих організацій не має затвердженого власного професійного стандарту і на разі публічно не ставить питання про його напрацювання. Проведення даного дослідження стимулювало Асоціацію адвокатів України виступити з ініціативою розробки професійних стандартів та участі в розробці національного освітнього стандарту.

Серед членських організацій можна виділити другу підгрупу організації престижно-представницького характеру, які об'єднують осіб, які у минулому займали керівні посади в органах державної влади, в юридичній системі та у правоохоронних органах тощо. До вказаної групи можна віднести такі організації, як:

- ✓ Асоціація суддів України;
- ✓ Всеукраїнська громадська організація «Асоціація українських правників»;
- ✓ Всеукраїнська громадська організація «Спілка третейських суддів України» (проявляла активність у середині 2000-х років; в останні роки діяльність організації в Інтернеті не відображається);
- ✓ Міжнародна поліцейська асоціація, Українська секція;
- ✓ Союз (до 2006 року - Спілка) юристів України (організація була дієвою у 1990-х роках; формально членами організації є низка вишів, проте відсутня інформація про спільні заходи чи інші форми співпраці / взаємодії;
- ✓ Світовий конгрес українських юристів;
- ✓ Українська асоціація прокурорів.

Переважно ці організації мають певне міжнародне визнання (як правило, є членами профільних міжнародних об'єднань, їх керівники / представники запрошуються до участі у різних профільних науково-практичних та престижно-представницьких заходах, проте освітньої чи нормотворчої діяльності в інтересах своїх членів та цільових аудиторій ці організації практично не проводять і на подібну діяльність не орієнтуються.

Висновок:

Потенціал організацій першої групи у формуванні національної рамки кваліфікацій правничої професії, а також їх можливості щодо інформаційного впливу є відносно високим.

Група 2. Асоціації іноземного бізнесу в Україні

У дану групу з числа досліджених організацій входять:

- ✓ Американська торгівельна палата в Україні;
- ✓ Делегація німецької економіки в Україні;
- ✓ Європейська бізнес асоціація (ЄБА);
- ✓ Німецька спілка адвокатів України.

Вказані організації представляють переважно іноземний бізнес, який веде справи в Україні. При

цьому у складі ЄБА окремою групою виділені компанії, які працюють у сфері юридичних послуг; ці компанії систематизовані за такими рубриками:

- ✓ ПОСЛУГИ "A-E" (Антимонопольне законодавство; Банківське і Фінансове право; Банкрутство; Комунікації і Медіа; Корпоративне право; Енергетика)
- ✓ ПОСЛУГИ "F-L"" (Страхування; Право інтелектуальної власності; Міжнародна торгівля; Інвестиції; Трудове право; Судове провадження і вирішення спорів)
- ✓ ПОСЛУГИ "M-Z"" (Злиття та Поглинання; Нерухомість; Цінні папери; Податки; Недобросовісна конкуренція).

Подібним чином Американська торгівельна палата виділяє в окрему групу своїх членів (американські компанії, що працюють в Україні; українські компанії, що працюють з американськими клієнтами), які діють у юридичній сфері.

Делегація німецької економіки в Україні має у своєму складі Робочу групу з питань права. Щойно створена (червень 2014 року) Німецька спілка адвокатів України проголосила намір об'єднати як німецьких адвокатів, які працюють в Україні з українськими клієнтами, так і українських адвокатів, які працюють у Німеччині з німецькими клієнтами. Обов'язковою умовою діяльності іноземних фахівців та компаній є визнання ними профільних національних та міжнародних стандартів, етичних кодексів, кваліфікаційних вимог тощо. Крім того, великі компанії, як правило, мають власні корпоративні кваліфікаційні вимоги до фахівців, що базуються на національних й міжнародних стандартах, але також враховують специфіку діяльності кожної компанії зокрема.

Протягом 1990-х років переважна більшість іноземних компаній в Україні орієнтувалися на підготовку / перепідготовку фахівців для себе за кордоном, зокрема в навчальних центрах, які діють у структурі материнських компаній. Проте під час останнього десятиліття помітним є процес переорієнтації на підготовку / перепідготовку фахівців у країні перебування.

Висновок:

Потенціал організацій другої групи у формуванні національної рамки кваліфікацій правничої професії, а також можливості щодо інформаційного впливу є високим.

Група 3. Правозахисні організації

В цій групі інтерес становлять дві пов'язані між собою організації: Харківська правозахисна група та Українська Гельсінська спілка з прав людини. Обидві організації мають реальне (хоча й відносно не чисельне) членство, провадять свою діяльність на кошти донорських організацій, завдяки пожертвам (громадян та юридичних осіб) і власні кошти, які надходять від їх діяльності; вони проводять інтенсивні тренінги і семінари з проблематики правової освіти громадян і навіть мають власні стандарти діяльності.

Таким чином, означені організації потенційно можуть долучитися до розробки професійних та освітніх стандартів, рамки кваліфікації юридичної сфери в частині формулювання стандартів захисту прав людини тощо.

Міжнародна громадська організація «Міжнародний комітет захисту прав людини», судячи з її сайту, була заснована на початку 2000-х з метою лобіювання в міжнародних організаціях (таких як Страсбурзький суд з прав людини) інтересів владних кіл деяких пострадянських країн (Україна, Азербайджан та ін.). Формально об'єднала 228 неурядових організацій в Україні, мала 47 представництв за кордоном. Проте після 2005 року не функціонує.

Організація «Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів» провадить свою діяльність виключно на кошти міжнародних грантів; за даними сайту - самостійних заходів не проводить і зв'язків з цільовими аудиторіями не підтримує.

Висновок:

Потенціал Харківської правозахисної групи та Української Гельсінської спілки з прав людини щодо участі у формуванні національної рамки кваліфікацій правничої професії, як і можливості інформаційного впливу є відносно високим.

Група 4. Асоціації вищих навчальних закладів

В цілому рівень самоорганізації навчальних закладів та освітянського середовища в Україні залишається низьким. Однією із причин такого становища було стабільно негативне (незалежно від зміни осіб на посаді міністра) ставлення керівників міністерства освіти (МОН України) до самої ідеї самоорганізації вишів.

Членство деяких вишів у профільних фахових організаціях (наприклад, членство у Союзі юристів України Академії правових наук України, Національною юридичної академії ім. Ярослава Мудрого, Національної академії внутрішніх справ України) є формальним.

Окремі спільні акції профільних галузевих асоціацій та вишів (приклади: 1) конкурс есе «Болонський процес для юридичної освіти», який зорганізувала у 2007 році Ліга студентів Асоціації правників України за сприяння Агентства США з міжнародного розвитку; переможці - студенти юридичного факультету Львівського державного університету імені І. Франка; 2) Всеукраїнський круглий стіл з ректорами та деканами вищих юридичних навчальних закладів України, організований тією ж Асоціацією правників України 20 листопада 2007 року залишаються поодинокими подіями і не мають продовження.

Разом з тим, існує дві асоціації вищих навчальних закладів, які слід тут згадати. По-перше, це Асоціація університетів України, організатором і президентом якої є Леонід Клименко, ректор Чорноморського державного університету імені Петра Могили (вказаний виш від початку був філією Києво-Могилянської академії, і далі залишається з останньою у тісних партнерських відносинах). Єдиним реальним заходом Асоціації було проведення у 2009-2012 роках Ольвійського форуму (перша половина червня, АР Крим - міста Ялта або Севастополь), для участі в якому приїжджали ректори та викладачі вишів практично з усіх регіонів України, а також іноземні гості.

По-друге, це Асоціація навчальних закладів України приватної форми власності. Заснована ще у 1993 році, ця організація беззмінно очолюється Іваном Тимошенко, ректором Європейського університету, і, фактично, насамперед є інструментом рекламного та інформаційного просування цього приватного університету. Тим не менше, на семінари та конференції організації приїжджають, як правило, представники вишів приватної форми власності з різних регіонів України (див., наприклад, звіт з науково-практичного семінару «Перспектива дистанційної освіти», який Асоціація навчальних закладів України провела 18 грудня 2013 року у приміщенні Європейського університету).

В числі членів обох асоціацій є навчальні заклади, які готують фахівців правничої професії. У перспективі не виключена активізація кожної з цих організацій.

Висновок:

Потенціал організацій четвертої групи щодо участі у процесі формування національної рамки кваліфікацій правничої професії, як і можливості інформаційного впливу є низьким.

1.2 Суспільна дискусія з проблематики юридичної освіти та профільні ЗМІ

Аналіз наявного матеріалу надає підстави для таких узагальнень:

1. Представники офіційної науки та провідних вишів державної форми власності виходять з того, що освітній стандарт для юристів має базуватися на державному стандарті. Водночас неодноразово фіксувалося, що такий державний стандарт досі не розроблений, хоча Кабінет Міністрів України таке завдання поставив у квітні 2001 року у Програмі розвитку юридичної освіти на період до 2005 р., перший проект був створений також ще у 2001 році, наразі діє лише тимчасовий Галузевий стандарт вищої освіти України з підготовки за освітньо-науковою програмою «Бакалавр права», відтак немає єдиних вимог до підготовки юристів, а тому у принципі важко говорити про об'єктивні критерії забезпечення якості навчального процесу.

2. Необхідність ґрунтовної реформи юридичної освіти визнається абсолютною більшістю учасників суспільної дискусії, у тому числі урядовцями та керівниками вишів юридичного профілю.

3. Разом з тим, чи не головна проблема для представників державних вишів - це «надмірне» збільшення чисельності вишів, які готують фахівців юридичних професій. Деякі керівники державних вишів з ностальгією згадують, що у 1991 році в Україні було лише 5 (за іншими даними - 6) вишів,

Таблиця 1

Досліджені громадські організації юридичного та дотичного профілю

№	Назва організації	Керівник	Рік заснування	Наявність власних профільних стандартів та кваліфікаційних вимог, сертифікаційних програм	Наявність тренінгових та освітніх програм	Наявність юридичних вишів серед членів	Проведення науково-практичних конференцій, семінарів за останні 2 роки
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Союз (до 2006 року – Спілка) юристів України	Валерій Євдокимов, голова	1991	-	-	+	-
2	Всеукраїнська громадська організація "Асоціація адвокатів України"	Олег Чернобай, президент (попередньо - Ольга Дмитрієва), Ганна Аксьонова, виконавчий директор	2006	-	+	-	+
3	Асоціація правників України	Денис Бугай, президент Олексій Резніков, віце-президент; Олександра Егерт, виконавчий директор	2002	-	+	+ (?)	+
4	Асоціація суддів України	Микола Савченко, президент	2002	-	-	-	-
5	Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів	Тарас Гаталяк, голова правління	2010	-	-	-	-
6	Всеукраїнська громадська організація "Асоціація християн-юристів України"	Андрій Сомов, голова правління	2011	-	+	-	+
7	Всеукраїнська громадська організація «Асоціація українських правників»	Василь Костецький, голова Галина Перетятко, відповідальний секретар	1991	-	-	-	-
8	Міжнародна поліцейська асоціація, Українська секція	Андрій Василишин, президент; Віктор Овсянников, генеральний секретар	1996	-	-	-	-
9	Міжнародна громадська організація «Міжнародний комітет захисту прав людини»	Ігор Данілов, голова	2001	-	-	-	-

1	*2*		*4*	*5*	*6*	*7*	*8*
10	Національна асоціація адвокатів України, Рада адвокатів України	Лідія Ізовітова, голова	2012	+	+	-	+
11	Нотаріальна палата України	Людмила Павлова, президент	2013 (1993)	+	+	-	+
12	Світовий конгрес українських юристів	Валерій Євдокимов	1995	-	-	-	-
13	Спілка адвокатів України	Лідія Ізовітова, президент	1990	+	+	-	+
14	Всеукраїнська громадська організація «Спілка третейських суддів України»	Юрій Михальський, голова	2004	-	-	-	+
15	Європейська бізнес асоціація (ЄБА)	Фіала Томаш, президент	1999	-	+	-	+
16	Українська асоціація прокурорів	Олександр Шинальський, президент Ігор Артеменко, секретар	2005	-	-	-	-
17	Всеукраїнська громадська організація «Всеукраїнська асоціація приватних детективів»	Ігор Цминський (м. Хмельницький), президент Олександр Якимчук, секретар Ігор Тимофєєв, віце-президент	2012	-	-	-	+
18	Українська федерація професіоналів безпеки (до 2010 року – Українська федерація недержавних служб безпеки)	Сергій Шабовта, президент	1995	-	-	-	+
19	ВГО «Українська служба порятунку»	Павло Диба, голова	1998 (з 2004 – як ВГО)	+	+	-	+
20	Німецька спілка адвокатів України (DAV Ukraine)	Тарас Волков – голова оргкомітету	11.06.2014	-	-	-	-
21	Американська торгівельна палата в Україні	Хорхе Зукоскі, виконавчий директор	1992	-	+	-	+
22	Делегація німецької економіки в Україні (представництво Німецьких торговельно-промислових палат)	Олександер Маркус, делегат Сергій Лісниченко, заступник делегата, генеральний директор ТОВ «ДЕІНТЕРНАЦІОНАЛЬ»	1993	-	+	-	+

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*
23	Харківська правозахисна група	Євген Захаров, співголова Ірина Рапп, співголова	1988, 1992	+	+	-	+
24	Всеукраїнська асоціація правозахисних організацій «Українська Гельсінська спілка з прав людини»	Микола Козирєв, голова правління Аркадій Бущенко, виконавчий директор	2004	+	+	-	+
25	Асоціація університетів України	Леонід Клименко, президент, ректор Чорноморського державного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв)	2009	-	-	+	+
26	Асоціація навчальних закладів України приватної форми власності	Іван Тимошенко, голова, ректор Європейського університету Анатолій Толстоухов, президент Олег Зінченко, виконавчий директор	1993	-	+	+	+

які готували юристів (разом близько 13 тис. студентів). Іноді звучить думка, що виші приватної форми власності взагалі не повинні готувати фахівців юридичних професій. Зокрема, відзначалося, що станом на 2008 рік серед вишів, які готують таких фахівців, 134 належать до державної форми власності і 55 - до інших форм власності. В тому числі, МОН України підпорядковано 60 вищих учбових закладів, з них 35 III-IV рівнів акредитації і 25 - I-II рівнів акредитації. Загальний обсяг ліцензування, складав майже 27 тис. вакантних місць, з них 82% належать вищим учбовим закладам державної форми власності. Підкреслювалося, що ліцензований обсяг припадав переважно на вищі учбові заклади МВС, Національну юридичну академію імені Ярослава Мудрого, Національний університет імені Тараса Шевченка, Одеську національну юридичну академію, Державну академію податкової служби, Львівський національний університет імені Івана Франко, Військовий інститут при Національному університеті «Львівська політехніка». Питома вага цих вищих навчальних закладів за програмами підготовки фахівця з підготовки за освітньо-науковою програмою «Магістр права» складала близько 80 відсотків загального ліцензованого обсягу за цими освітньо-кваліфікаційними рівнями напряму «Право».

4. Проблематикою реформування юридичної освіти в Україні переймається декілька донорів (ОБСЄ, Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), Міжнародний фонд «Відродження»), які час від часу організовують відповідні публічні заходи (конференції, семінари тощо). Однак звіти про подібні заходи носять переважно формальний характер (містять прізвища запрошених високих посадовців, перелік виступаючих та теми їх повідомлень, але не розкривають суть дискусії, наявність різних підходів тощо) та не мають публічного резонансу.

Наприклад: інформація про конференцію з проблематики якості юридичної освіти та науки, яка була організована 14 листопада 2013 року Координатором проектів ОБСЄ (у співпраці з МОН України, Київським національним університетом ім. Тараса Шевченка, Львівським національним університетом ім. Івана Франка та Українською правничою фундацією) в Інтернеті була розміщена лише на власному сайті ОБСЄ. Окрім того, на подібні заходи за участі вишів та урядовців здебільшого не запрошуються представники профільних фахових організацій і компаній.

В Україні діє розгалужена мережа сайтів, які розміщують відгуки студентів / випускників щодо їхніх alma mater та конкретних викладачів. Як правило, економічною основою існування цих сайтів є розміщення ними рекламних повідомлень від чисельних в Україні освітніх агенцій, які пропонують навчання за кордоном. На цих сайтах можна знайти відгуки щодо будь-якого вишу. Переважна тональність відгуків - негативна і дуже негативна (хоча є також позитивні відгуки - і як відображення реального сприйняття, і як наслідок цілеспрямованої діяльності деяких вишів з розміщення на цих сайтах «правильних» повідомлень). Звичайно, усі відгуки на вказаних сайтах є суб'єктивними, проте вони поза сумнівом свідчать про відсутність зворотних зв'язків по лінії «виш - споживачі освітніх послуг», часто виявляють наявні гострі проблеми і недоліки у діяльності вишів, і в кінцевому підсумку фіксують наявність певної громадської думки та можуть впливати на її розвиток. Таким чином, є проблема налагодження досліджень вишами / асоціаціями вишів / незалежними дослідниками позиції та інтересів споживачів освітніх послуг - що має бути однією з обов'язкових умов забезпечення якості навчального процесу.

На даному етапі реальний стан громадської думки щодо потреби реформування юридичної освіти вишам юридичного профілю або невідомий або ігнорується.

Аналіз ЗМІ юридичного профілю

Для аналізу було відібрано п'ять ЗМІ юридичного профілю[5], які є в числі офіційних партнерів фахових громадських організацій.

Дослідження змісту тематичних рубрик свідчить, що проблематика стану і змісту юридичної освіти в цілому (у тому числі питання реформування юридичної освіти, стандартів юридичної освіти, забезпечення якості освіти, впровадження рамки кваліфікацій тощо) знаходиться поза увагою ЗМІ юридичного профілю. Основна орієнтація цих видань - на практиків юридичного профілю; виші та

[5] Юридична газета: Режим доступу http://yur-gazeta.com/; ЮРЛИГА Правовое информационное поле для бизнеса и юристов: Режим доступу: http://jurliga.ligazakon.ua/; Правовий тиждень : Режим доступу: legalweekly.com.ua; Pravotoday: Режим доступу: pravotoday.in.ua; Юридическая практика: Режим доступу:// http://pravo.ua/

Таблиця 2.

Досліджені ЗМІ юридичного профілю[5]

№	*Назва*	*Рік заснування, періодичність та формат видання*	*Основні тематичні рубрики*
1	Юридична газета	2003 Тижневик Друкований та Інтернет - версія (з 2013 року)	- юридична практика - юридичний бізнес
2	Юрлига Правовое информационное поле для бизнеса и юристов	1994 Інтернет - видання	Новости: - новости юррынка - правовые известия - судебная практика - сфера бизнеса Аналитика: - аналитика юррынка - аналитика правоприменения - персоны Законодательство
3	Правовий тиждень	2006 Щотижнева газета Друкований та Інтернет - версія	Юридичний форум Судочинство Державне регулювання Виборче право Конституційне право Житлове право Міжнародне право Корпоративне право
4	Pravotoday	2008 Юридичний портал	Бизнес Государство Общество: - социальные инициативы - общественные организации - юридическая клиника
5	Юридическая практика	1995 Щотижнева газета Друкований та Інтернет - версія	Отрасли практики Экстренный вызов Самое важное Автономная публика Судебная практика Защита трудна Тема номера: Продление контакта
6	Спеціалізоване видання «Kyiv Post Legal Quarterly»	2014 Щоквартальний журнал, друкований та Інтернет версія	The latest news from a legal perspective.

[5] Назва видання та основних тематичних рубрик надається мовою видання

викладацьке середовище, які діють ізольовано від проблем та інтересів профільних ринків, як цільова аудиторія не мають для ЗМІ суттєвого значення. Як наслідок: практично повна відсутність у тематичних рубриках проблематики навколо юридичної освіти.

Питання знань та навичок, які необхідні практикуючому юристу / правнику, розглядаються лише у виняткових випадках.

Проблематика реформування юридичної освіти практично відсутня у переліку заходів, які проводять ЗМІ юридичного профілю.

Певний виняток становить лише щотижнева газета «Правовий тиждень». Постійної рубрики з проблематики освіти там також немає, проте 1-2 рази рік там з'являються відповідні матеріали - статті чи репортажі.

1.3 Правничі школи, державне регулювання юридичної освіти

Аналіз змісту інформації та формату сайтів юридичних вишів / сайтів юридичних факультетів багато профільних вишів дає підстави для таких узагальнень:

1. На сайтах вишів практично відсутня будь-яка інформація про взаємодію з профільними фаховими організаціями.

2. У своєму розумінні та застосуванні маркетингу абсолютна більшість вишів знаходяться на другому етапі: відсутній маркетинг як просування, тобто розміщення прямої реклами без врахування реальної суспільної думки, виділення цільових аудиторій, власного позиціонування тощо.

3. Виші не розміщують на своїх сайтах інформацію про зміст навчальних програм, що не дало змоги в рамках кабінетного дослідження оцінити спільні моменти чи відмінності у практиці викладання юридичних дисциплін у різних вишах, їх відповідність вимогам ринку тощо. Попередні інтерв'ю з експертами засвідчують, що це свідома позиція вишів, оскільки в умовах відсутності єдиного стандарту юридичної освіти (та багатьох інших стандартів освіти) розбіжності у змісті навчальних дисциплін є значними. Сильні викладачі (як також кафедри, факультети, виші в цілому) за цих умов мають менше обмежень щодо наближення до потреб профільного ринку, слабкі - легше маскуються на загальному фоні.

4. Персональний склад державної Науково-методичної комісії (НМК) з права сформований 25 листопада 2011 року і з того часу зазнав незначних змін, що принципово не змінило якісний склад. Головна риса НМК - наявність представників вишів виключно державної форми власності (у тому числі - відомчих вишів системи МВС, СБУ тощо), а також низки профільних державних органів виконавчої влади (Міністерства юстиції, Інституту законодавства Верховної Ради України, Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України). Домінуючі позиції серед вишів - реально у керівництва Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (голова, секретар комісії).

5. Окрім Комісії з права у складі Комісії з міжнародних відносин (0302) є Підкомісія з міжнародного права, у складі якої є 5 представників Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (у тому числі - голова та секретар підкомісії), 1 представник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого (м. Харків) та 1 представник факультету міжнародних відносин Львівського національного університету ім. Івана Франка.

6. Визначальна характеристика державних вишів, представлених у НМК, - це орієнтація на підготовку кадрів для державної служби, навіть якщо формально вони не є відомчими. Найбільш наочно це представлено саме у випадку Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Це явище має декілька наслідків. По-перше, існує певний рівень захисту від впливів (викликів, загроз) зовнішнього середовища: а) випускники мають практично гарантоване (або ж, принаймні, підвищені шанси) працевлаштування на державній службі; б) держава саме у вказаних вишах розміщує майже всі місця держзамовлення. Разом з тим, самоорганізація фахових середовищ значно вища та більш дієва переважно у тих секторах юридичних професій, які пов'язані з ринковими відносинами.

7. Окреме явище - значна частина юридичних вишів та факультетів готують фахівців, яких лише відносно можна вважати приналежними до юридичної професії. Наприклад, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого готує слідчих для МВС, СБУ, прокуратури, а також кадри для Державної пенітенціарної служби України. Інший приклад: Європейський університет має Навчально-науковий Інститут права та безпеки підприємництва, в структурі якого є Юридичний факультет (спеціалізація «Правове забезпечення безпеки господарювання») та Факультет безпеки підприємств (включно з кафедрою фізичної та тактико-спеціальної підготовки).

8. У складі НМК на рівні президій комісій обов'язково є представники Інституту інноваційних

технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки. У випадку Комісії з права це Юрій Сафонов, начальник відділу соціально-гуманітарної, мистецької освіти та освіти з бізнесу і права Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Цей інститут було створено у 2006 році на підставі постанови Кабінету міністрів України № 108 від 7 лютого 2006 року та наказу МОН України № 109 від 16 лютого 2006 року, шляхом об'єднання п'яти методичних підрозділів міністерства:

1. Інституту навчальної літератури,
2. Науково-методичного центру середньої освіти,
3. Науково-методичного центру професійно-технічної освіти,
4. Науково-методичного центру вищої освіти,
5. Науково-методичного центру організації, розробки та виробництва засобів навчання

Повноваження такого державного Інституту: реалізація державної політики в галузі освіти, задоволення потреб освіти у науково-методичному забезпеченні, удосконаленні змісту і методів навчання та виховання молодого покоління на всіх рівнях і в усіх ланках національної системи безперервної освіти.

Головна діяльність: розробка та визначення державних стандартів освіти для різних її рівнів (дошкільна, загальна середня, професійно-технічна, вища та післядипломна). Штат Інституту - 170 осіб (для порівняння: штат власне МОН - близько 70 осіб). Крім того, Інститут має 6 філій у регіонах (Закарпатська, Кримська, Дрогобицька, Одеська, Чернівецька, Дніпропетровська, чий сукупний штат становить, за попередніми оцінками - до 600 осіб).

9. Згідно з попередніми експертними оцінками, державний Інститут інноваційних технологій і змісту освіти фактично монополізував погодження Освітньо-кваліфікаційних характеристик (ОКХ) та Освітньо-професійних програм (ОПП), які в обов'язковому порядку повинні розробляти виші (як державної, так і приватної форми власності), оскільки це є умовою їх акредитації.

10. За вказаних умов частина навчальних закладів здійснюють підготовку бакалаврів за напрямом підготовки «Право», стверджуючи, що це дає змогу випускникам працювати по всьому діапазону юридичних професій та на різних рівнях. Інші виші за своїм вибором (переважно - відповідно до своєї загальної орієнтації) пропонують різноманітні спеціалізації. Наприклад, спеціалізація юридичного факультету ДВНЗ КНЕУ ім. Вадима Гетьмана - «Правове регулювання економіки», «Міжнародне економічне право», «Господарське судочинство» та «Правове регулювання банківської діяльності»; спеціалізація Європейського університету - «Правове забезпечення безпеки господарювання» тощо.

11. 1 липня 2014 року Верховна Рада України прийняла у новій редакції Закон України «Про вищу освіту». Згідно з оцінками представників фахових середовищ, він не вирішує головних проблем реформування вищої освіти в Україні. Разом з тим, цей закон передає функції Інституту інноваційних технологій і змісту освіти до Національного агентства забезпечення якості вищої освіти - нової публічної інституції, яка є постійно діючим колегіальним органом у складі 25 осіб (13 - делегати вишів, у тому числі 9 мають представляти виші державної форми власності; 7 делегатів - від НАНУ та галузевих академій тощо).

1.4 Висновки та рекомендації кабінетного дослідження

Висновки

В цілому в Україні у сфері юридичних професій діють достатньо розвинені ринкові відносини та сформована інфраструктура фахових громадських організацій. Деякі з таких організацій протягом останніх кількох років приступили до виконання самоврядних функцій з підготовки кваліфікаційних вимог та впровадження кваліфікаційних іспитів.

Проте усвідомлення необхідності взаємодії споживачів освітніх послуг та навчальних закладів щодо готовності взаємодіяти - це різні речі.

Сфера вищої освіти (у тому числі - юридичної) в Україні характеризується відривом від інтересів та потреб споживачів освітніх послуг, насамперед роботодавців і фахових спільнот.

Розробка стандартів освіти і навчальних програм відбувається без їх участі - ця участь як така не передбачається чинними законодавчими та нормативними документами і не допускається на практиці. Більше того, процес розробки стандартів освіти відбувається у закритому режимі (навіть оприлюднення чинних стандартів освіти - ОКХ* та ОПП** - допускається лише за наявності окремого дозволу МОН).

---

* ОКХ - Освітньо-кваліфікаційні характеристики

** ОПП - Освітньо-професійна програма

Засоби масової інформації, які спеціалізуються на юридичній тематиці, головну увагу приділяють практичним аспектам діяльності юридичних компаній, юридичних служб великих компаній, фахівців, новелам в законодавстві тощо. Тематика реформування / модернізації юридичної освіти залишається поза їхньою увагою та суспільною увагою в цілому.

Виші та факультети юридичного профілю за відсутності стандарту освіти за спеціальністю «Право» готують студентів за широким діапазоном спеціалізацій без врахування реальних вимог та потреб профільних ринків, а також за відсутності незалежних механізмів контролю якості навчального процесу.

Рекомендації за результатами опитувань:

- ✓ скласти перелік вимог до рівня/обсягу знань, вмінь та навичок, якими повинен володіти випускник юридичного ВНЗ, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці;
- ✓ визначити вагу кожної компетенції та/або практичної навички для оцінювання студентів-правників в процесі опанування програми за освітньо-науковою програмою «Бакалавр права»,
- ✓ опрацювати рекомендації з впровадження змін до навчальних програм правничих шкіл України.

За результатами дослідження скласти програму заходів, спрямованих на забезпечення публічного і прозорого процесу розробки й впровадження стандартів освіти загалом і юридичної освіти зокрема.

2. ПОЛЬОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

(серпень-вересень 2014 року)

Мета дослідження: визначити бажаний обсяг/перелік знань, вмінь та навичок, якими повинен володіти випускник юридичного ВНЗ й які відповідають вимогам сучасного ринку праці з точки зору роботодавців. Було опитано 416 респондентів у 4-х регіонах України: Київ та Київська область, Львівщина, Одещина, Харківщина.

2. 1 Методологія і вибірка дослідження

За підсумками кабінетного дослідження та на підставі оцінок експертів, залучених до складання анкет, були сформовані квоти респондентів в межах 400 осіб у 4-х регіонах України (Київ та Київська область, Львівщина, Одещина, Харківщина).

Формування вибірки респондентів згідно із квотним завданням здійснювалося шляхом пошуку відповідних контактів (державні службовці, адвокати, охоронні фірми та ін.) у відкритих джерелах у мережі Інтернет (сайти органів державної влади у містах, формулювання пошукових запитів у пошукових сервісах).

Коефіцієнт співпраці (cooperation rate) для даного експертного опитування у всіх 4-х регіонах становив у середньому 71%. Тобто 71% респондентів з тих, кому зателефонували інтерв'юери, погодилися взяти участь у опитуванні та заповнити електронну версію анкети. Такий показник, на наш погляд, свідчить про високу актуальність для респондентів проблематики підготовки фахівців юридичного профілю.

Контроль роботи інтерв'юерів та перевірка відповідності їх позиції тій інформації, яку надавали респонденти, здійснювалися наступним чином. Перед початком опитування, у вступному слові інтерв'юер пояснював співрозмовнику мету та завдання дослідження, суть запитань, зазначав виконавців та назву проекту. Після цього звучало прохання порадити людину (керівника, заступника керівника або менеджера з персоналу - відповідно до специфіки та масштабу підприємства / уста-

Таблиця 3

Розподіл респондентів за квотами

	Всього	%
ПРЕДСТАВНИКИ ОРГАНІВ ВЛАДИ	**89**	21,4
Органи юстиції	**29**	7,0
Юридичні служби місцевої адміністрації	**10**	2,4
Органи внутрішніх справ	**10**	2,4
Прокуратура	**4**	1,0
Судді	**36**	8,7
ПРЕДСТАВНИКИ ПРИВАТНОГО СЕКТОРУ	**327**	78,6
Адвокатська справа	**141**	33,9
Юридичний консалтинг (в тому числі: юридична служба підприємства - 66, консалтинг, широкий профіль - 79)	**145**	34,9
Нотаріальна справа	**21**	5,0
Охоронна справа	**12**	2,9
Детективна справа	**8**	1,9
РАЗОМ	**416**	100,0

Таблиця 4

Розподіл респондентів за секторами (державний, приватний, громадський)

Сектор	Кількість респондентів	% респондентів
Державний сектор (органи влади, установи, підприємства)	105	25,2
Приватний сектор	295	70,9
Громадський сектор	16	3,8
РАЗОМ	**416**	**100,0**

Таблиця 5

Розподіл респондентів за регіонами дослідження

Регіон	Кількість респондентів	% респондентів
м. Київ та область	102	24,5
м. Львів та область	102	24,5
м. Одеса та область	101	24,3
м. Харків та область	111	26,7
РАЗОМ	**416**	**100,0**

нови), яка є компетентною відповідати на запитання такої тематики. Відповідно, після першого контакту інтерв'юера або перенаправляли на потрібну людину, або повідомляли, що співрозмовник є такою людиною. Крім того, після завершення опитування з метою контролю якості було здійснено 10% телефонний контроль за випадково обраними інтерв'ю у 4 регіонах; інтерв'ю підтвердилися у всіх випадках.

Частина правників (насамперед - працівників юридичних служб підприємств) працюють на підприємствах державної форми власності. Також частина респондентів, охоплених дослідженням, вказали, що вони є працівниками громадських організацій.

2. 2 Аналіз відповідей на питання анкети

Питання 1. Оцініть, якою мірою підготовка молодих фахівців юридичного профілю в цілому відповідає сучасним вимогам ринку праці?

1.1 Загальна оцінка

	Кількість відповідей	% відповідей від усіх респондентів
Відмінно	9	2,2
Добре	124	29,8
Задовільно	165	39,7
Погано	55	13,2
Дуже погано	25	6,0
Важко сказати	38	9,1
Разом	**416**	**100,0**

1.2 Оцінка за регіонами, %

	Київ	Львів	Одеса	Харків
Відмінно	2,9	1,0	2,0	2,7
Добре	27,5	27,5	24,8	38,7
Задовільно	38,2	45,1	41,6	34,2
Погано	11,8	16,7	11,9	12,6
Дуже погано	2,9	2,0	13,9	5,4
Важко сказати	16,7	7,8	5,9	6,3
Разом	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

1.3 Оцінка за категоріями респондентів, %

	Представники органів влади	Представники приватного сектору
Відмінно	3,4	1,8
Добре	42,7	26,3
Задовільно	36,0	40,7
Погано	9,0	14,4
Дуже погано	2,2	7,0
Важко сказати	6,7	9,8
Разом	**100,0**	**100,0**

Таким чином, найбільш поширена загальна оцінка - «задовільно» (близько 40%), а загальна кількість позитивних оцінок («відмінно» та «добре» разом складають 32%) перевищує кількість негативних оцінок («погано», «дуже погано», що разом складає понад 19%). При цьому найбільш оптимістично налаштований регіон - Харківський (понад 41% позитивних оцінок проти 18% негативних), найбільш критичний - Одеський (близько 27% позитивних оцінок проти 26% негативних). Державні службовці надають чинній системі юридичної освіти в цілому помітно більш високі оцінки (понад 46% позитивних оцінок, натомість тільки 11% - негативних), ніж фахівці, які працюють з ринком (лише 28% позитивних оцінок проти понад 21% негативних).

Питання 2. Скажіть, будь ласка, чи має для Вас значення диплом якого вищого навчального закладу має випускник, якого Ви берете на роботу?

2.1 Загальна оцінка

	Кількість відповідей	% відповідей від усіх респондентів
Для мене диплом випускника конкретного навчального закладу має значення	197	47,4
Для мене диплом випускника конкретного навчального закладу не має суттєвого значення	205	49,3
Важко сказати	13	3,1
Інше: Вищий навчальний заклад повинен мати належний рівень акредитації	1	0,2
Разом	**416**	**100,0**

2.2 Оцінка за регіонами, %

	Київ	Львів	Одеса	Харків
Для мене диплом випускника конкретного навчального закладу має значення	47,1	55,9	39,6	46,8
Для мене диплом випускника конкретного навчального закладу не має суттєвого значення	52,9	42,2	55,4	46,8
Важко сказати	0,0	2,0	4,0	6,3
Разом	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

2.3 Оцінка за категоріями респондентів, %

	Представники органів влади	Представники приватного сектору
Для мене диплом випускника конкретного навчального закладу має значення	46,1	47,7
Для мене диплом випускника конкретного навчального закладу не має суттєвого значення	51,7	48,6
Важко сказати	1,1	3,7
Разом	**100,0**	**100,0**

При цьому респонденти практично порівно (незалежно від категорій) поділилися на тих, для кого диплом випускника конкретного навчально закладу має значення, і на тих - для кого не має значення (47:49, за незначної переваги тих, для кого диплом конкретного вишу значення не має). Виділяється лише Одеський регіон, де диплом конкретного вишу має значення тільки для 40% респондентів, а для понад 55% - не має.

Питання 3. Випускників яких вищих навчальних закладів Ви бажаєте брати на роботу?

3.1 Рейтинг вищих навчальних закладів, випускників яких респонденти бажають брати на роботу

№	Назва навчального закладу	Кількість відповідей	% відповідей*
1	2	3	4
1	Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого (м. Харків)	161	38,7
2	Київський національний університет ім.Тараса Шевченка	128	30,8
3	Львівський національний університет ім. І. Франка	91	21,9
4	Національний університет "Києво-Могилянська академія"	70	16,8
5	Національний університет «Одеська юридична академія»	64	15,4
6	Одеський національний університет ім. І. Мечникова	55	13,2
7	Харківський національний університет внутрішніх справ	19	4,6
8	Львівський державний університет внутрішніх справ	13	3,1
9	Харківський національний університет ім. В. Каразіна	13	3,1
10	Київський міжнародний університет	8	1,9
11	Академія внутрішніх військ МВС України (м. Харків)	7	1,7
12	Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана	7	1,7
13	Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди	6	1,4
14	Національний технічний університет «Харківський Політехнічний Інститут»	5	1,2
15	Академія адвокатури України	4	
16	Національний університет "Львівська Політехніка"	4	
17	Одеський державний університет внутрішніх справ	4	
18	Одеська національна морська академія	4	

1	2	3	4
19	Київський університет права НАНУ	3	
20	Національна академія внутрішніх справ (м. Київ)	3	
21	Львівська комерційна академія	2	
22	Міжрегіональна Академія управління персоналом (м. Київ)	2	
23	Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова	2	
24	Національний університет державної податкової служби України (м. Ірпінь, Київська область)	2	
25	Одеський національний морський університет	2	
26	Харківський національний економічний університет	2	
27	Чернівецький національний Університет ім. Юрія Федьковича	2	
28	*Академія внутрішніх справ України*	1	
29	Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів)	1	
30	Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ	1	
31	Дніпропетровський національний університет	1	
32	Донецький національний університет	1	
33	Донецький університет економіки і права	1	
34	Київський національний торговельно-економічний університет	1	
35	Київський національний університет внутрішніх справ	1	
36	Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка	1	
37	*Львівська юридична академія*	1	
38	Львівський університет бізнесу та права	1	
39	Міжнародний гуманітарний університет (м. Одеса)	1	
40	Національна академія Служби безпеки України (м. Київ)	1	
41	Національна академія управління (м. Київ)	1	
42	Національний авіаційний університет (м. Київ)	1	
43	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»	1	
44	Харківський автомобільно-дорожній технікум	1	
45	Харківський національний університет радіоелектроніки	1	
46	Випускники всіх державних вишів	5	1,2
47	Важко сказати, не має значення, головне – особистість тощо	134	32,2
	РАЗОМ позиції 46-47	**139**	**33,4**

* Примітка: в цій таблиці та надалі вказується % відповідей, який перевищує 1% загальної кількості респондентів.

Незважаючи на те, що половина респондентів вважають наявність у випускника диплому конкретного вишу несуттєвою обставиною, усе ж дві третини респондентів (67%) не відмовилися вказати виші, які вони оцінюють вище.

В цілому було позначено 45 вищих навчальних закладів.

Безумовний лідер (причому серед усіх категорій респондентів) - Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого (м. Харків; вказали майже 39% всіх респондентів). У групі лідерів, із значним «відривом» від конкурентів - ще 5 вишів (з них 2 київських - Київський національний університет ім. Т.Г.Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія»), 1 львівський (Львівський національний університет ім. І. Франка), 2 одеських (Національний університет «Одеська юридична академія», Одеський національний університет ім. І. Мечникова).

Наступна група, яка займає помітні позиції у рейтингу (вказали від 1% до 5% респондентів) - ще 8 вишів. Решту з кожного 31 навчального закладу вказали менше 1% респондентів.

При цьому у рейтингу абсолютно домінують навчальні заклади державної форми власності. Серед вишів приватної форми власності найвище місце у рейтингу (№ 10; вказали 8 респондентів) посів Київський міжнародний університет.

Питання 4. Якої мірою випускники юридичного профілю готові до виконання своїх посадових функцій з огляду на їхні:

4.1 Загальна оцінка

	1. Теоретичні знання		2. Практичні вміння		3. Набуті навички		4. Дотримання професійних стандартів та цінностей	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Відмінно	19	4,6	14	3,4	19	4,6	36	8,7
Добре	247	59,4	92	22,1	98	23,6	239	57,5
Погано	95	22,8	187	45,0	174	41,8	66	15,9
Дуже погано	13	3,1	81	19,5	69	16,6	26	6,3
Важко сказати	42	10,1	42	10,1	56	13,5	49	11,8
Разом	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**

4.2 Оцінка за регіонами, %

	Київ	**Львів**	**Одеса**	**Харків**
ТЕОРЕТИЧНІ ЗНАННЯ				
Відмінно	2,0	2,9	2,0	10,8
Добре	50,0	67,6	50,5	68,5
Погано	22,5	23,5	31,7	14,4
Дуже погано	1,0	1,0	7,9	2,7
Важко сказати	24,5	4,9	7,9	3,6
Разом	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
ПРАКТИЧНІ ВМІННЯ				
Відмінно	0,0	0,0	3,0	9,9
Добре	12,7	20,6	20,8	33,3
Погано	43,1	55,9	46,5	35,1
Дуже погано	25,5	17,6	19,8	15,3
Важко сказати	18,6	5,9	9,9	6,3
Разом	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
НАБУТІ НАВИЧКИ				
Відмінно	2,0	2,9	3,0	9,9
Добре	17,6	19,6	23,8	32,4
Погано	38,2	52,9	40,6	36,0
Дуже погано	16,7	17,6	19,8	12,6
Важко сказати	25,5	6,9	12,9	9,0
Разом	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
ДОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ ТА ЦІННОСТЕЙ				
Відмінно	4,9	15,7	5,0	9,0
Добре	53,9	63,7	44,6	66,7
Погано	11,8	10,8	28,7	12,6
Дуже погано	3,9	2,9	12,9	5,4
Важко сказати	25,5	6,9	8,9	6,3
Разом	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

4.3 Оцінка за категоріями респондентів, %

	Представники органів влади	Представники приватного сектору
ТЕОРЕТИЧНІ ЗНАННЯ		
Відмінно	6,7	4,0
Добре	69,7	56,6
Погано	10,1	26,3
Дуже погано	4,5	2,8
Важко сказати	9,0	10,4
Разом	**100,0**	**100,0**
ПРАКТИЧНІ ВМІННЯ		
Відмінно	3,4	3,4
Добре	28,1	20,5
Погано	43,8	45,3
Дуже погано	16,9	20,2
Важко сказати	7,9	10,7
Разом	**100,0**	**100,0**
НАБУТІ НАВИЧКИ		
Відмінно	2,2	5,2
Добре	33,7	20,8
Погано	38,2	42,8
Дуже погано	14,6	17,1
Важко сказати	11,2	14,1
Разом	**100,0**	**100,0**
ДОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ ТА ЦІННОСТЕЙ		
Відмінно	5,6	9,5
Добре	65,2	55,4
Погано	13,5	16,5
Дуже погано	5,6	6,4
Важко сказати	10,1	12,2
Разом	**100,0**	**100,0**

Відповіді на питання 4 доповнюють загальну базову оцінку відповідності підготовки молодих фахівців юридичного профілю сучасним вимогам ринку праці. Теоретичні знання оцінюються достатньо високо (64% - «відмінно» та «добре»), натомість практичні вміння та набуті навички - здобули переважно негативну оцінку (відповідно 65% і 58% респондентів виставили оцінку «погано» і «дуже погано»). Також високу оцінку отримало дотримання професійних стандартів і цінностей (понад 66% - «відмінно» та «добре»), однак цей факт важко трактувати однозначно, у зв'язку з невисоким рівнем обізнаності респондентів щодо стандартів та/або кваліфікаційних вимог (див. відповіді на питання 14).

В регіональному розрізі найбільш високо випускників юридичного профілю сприймають роботодавці Харківського регіону (можливо, це пов'язано з лідируючими позиціями Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого, яка розташована у м. Харків).

Водночас за більшістю позицій державні службовці також виставляють вищі оцінки випускникам, ніж роботодавці приватного сектору.

Питання 5. На Вашу думку, що в першу чергу мають знати випускники юридичного профілю?

№	Знання	Вміння	Навички	Кількість відповідей	% відповідей
1	2	3	4	5	6
1	Цивільне право, цивільне право та процес, цивільний кодекс			181	43,5
2	Кримінальне право і процес, кримінально-процесуальне право, кримінальний кодекс, кримінологія, криміналістика			98	23,6
3	Господарське право та процес			90	21,6
		Вміти та знати, де знайти інформацію, орієнтуватися в законах, вміти аналізувати інформацію, логіка, швидкість мислення, вміння тлумачити закони		62	14,9
4	Законодавство			58	13,9
5	Конституцію, конституційне право та права людини			53	12,7
6	Теорію відповідно до обраного профілю			51	12,3
7	Адміністративне право та процес			50	12,0
8		Практичні вміння та навички, вміння застосовувати знання на практиці		45	10,8
9	Теорія держави і права			38	9,1
10		Вміння спілкуватися з людьми, риторика, ораторське мистецтво, комунікабельність		34	8,2
11	Процеси, процесуальні дії, всі процесуальні кодекси			34	8,2
12			Діловодство вміння складати юридичні документи	29	7,0
13	Трудове право			25	6,0
14	Теорія право			22	5,3
15			Етика поведінки	17	4,1
16	Податкове право			16	3,8
17	Сімейне право			12	2,9
18	Міжнародне право, міжнародні договори			10	2,4
19	Корпоративне право			9	2,2
20	Закон про боротьбу з корупцією, про державну службу і корупцію, про засади запобігання і протидії корупції			7	1,7
21	Судові і правоохоронні дисципліни			7	1,7
22	Закон про державну службу			6	1,4
23	Історія держави і права			6	1,4
24	Іноземні мови, зокрема, англійська			6	1,4
25			Знання комп'ютера	5	1,2

1	2	3	4	5	6
26		Мати бажання працювати, повинні бути активними, завжди бути націленим на результат роботи, вміння швидко вчитись		5	1,2
27	Виконавчі впровадження, Закон України про виконавчі впровадження, Закон України про державну виконавчу службу			5	1,2
28	Житлове право, житловий кодекс			4	
29	Земельне право			3	
30			Стресостійкість	3	
31	Закон про звернення громадян			3	
32	Правознавство			3	
33	Кодекси (КПК, ГПК)			3	
34	Матеріальне право			3	
35	Договірне право			2	
36	Інформаційне право			2	
37	Право інтелектуальної власності			2	
38		Загальна ерудиція		2	
39	Матеріальне право			2	
40	Земельне право			2	
41		Прагнення до постійної самоосвіти та вдосконалення		2	
42	Економіка			2	
43	Інструкція діловодства загальних апеляційних судів			1	
44	Закон про судовий збір			1	
45			Що все залежить від них	1	
46	Закон про статус судів і судоустрою			1	
47	Доктринальні положення			1	
48	Спадкове право			1	
49	Міграційне право			1	
50	Органи самоврядування (навчальний предмет)			1	
51	Банківське право			1	
52		Організаційні здібності		1	
53	Конкурентне право			1	
54	Державне регулювання бізнесу в Україні, засади державного контролю			1	
55	Законодавство в галузі будівництва			1	
56	Система права			1	
57	Фінансове право			1	
58		Вміння передбачати негативні наслідки від дій державних службовців, посадовців		1	
59		Треба бути готовим до незаконних дій		1	
60			Принципи роботи юр. консультанта	1	

1	2	3	4	5	6
61			Робота в команді	1	
62			Повинні бути самодостатнім	1	
63		Елементарні вміння працювати з документами		1	
64	Римське право			1	
65		Позовно-претензійна діяльність		1	
66	Фундаментальні галузі права			1	
67	Закон України про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно			1	
68	Закон України про державну реєстрацію юридичних осіб підприємців			1	
69	Закон про міліцію			1	
70	Оперативно Розшукова Діяльність	Оперативно Розшукова Діяльність		1	
71	Повинні знати все			20	4,8
72	Немає відповіді			16	3,8
73	Не заповнені позиції			8	1,9
74	Заповнені позиції			408	98,1

На наш погляд, це питання розкриває затребуваність знань різних предметів в реальній практиці. Частина респондентів у відповідях включала не лише власне навчальні предмети, але також вміння, навички, людські цінності, якими мають володіти випускники - усе те, що вони вважають найголовнішим.

Питання 6. На Вашу думку, що мають знати, але насправді не знають випускники юридичного профілю?

№	Знання	Вміння	Навички	Кількість відповідей	% відповідей
1	2	3	4	5	6
1		Не вміють застосовувати закони на практиці	Брак практичних навичок	155	37,3
2		Діловодство, правильне складання юридичних документів		54	13,0
3	Цивільне право, процес, кодекс			53	12,7
	Кримінальне право, процес, кодекс, криміналістика			32	7,7
4	Процеси, процесуальне право			30	7,2
5		Не вміють шукати, працювати з інформацією, не орієнтуються в законодавстві, не вміють користуватися юридичними пошуковими системами		27	6,5
6			Культура спілкування, ораторське мистецтво, комунікабельність	23	5,5

1	2	3	4	5	6
7	Закони, залежно від спеціалізації			21	5,0
8	Законодавство			20	4,8
9	Теорія, базові знання			19	4,6
10	Нічого не знають			16	3,8
11	Адміністративне право, процес, кодекс, правовідношення, судочинство			16	3,8
12	Господарське право, процес, кодекс			14	3,4
13	Логіка			14	3,4
14	Незнання системи судів, їх структури та повноважень	Взаємодія з державними органами, неправильне їх сприйняття		14	3,4
15	Конституція, конституційне право			14	3,4
16	Трудове право, законодавство, кодекс			13	3,1
17		Систематизувати, аналізувати законодавство, приймати правові рішення		12	2,9
18	Теорія держави і права			12	2,9
19	Податкове право			11	2,6
20			Етика, порядність, відповідальність, етика поведінки державного службовця	10	2,4
21		Не вміють швидко орієнтуватися в складних ситуаціях, працювати в стресових умовах, організовувати свою роботу, застосовувати тайм менеджмент		8	1,9
22	Міжнародне право			6	1,4
23	Іноземна мова			6	1,4
24			Комплексне розуміння законодавства, системність	5	1,2
25			Практика розгляду судових спорів, аналіз судової практики, виконання судових рішень	4	
26	Закон України «Про державну службу»			4	
27	Земельне право			4	
28	Договірне право			3	
29	Фінансове право			3	
30	Зміни в законодавстві			3	
31			Знання комп’ютерних програм	3	
32	Виконавче право, впровадження			3	
33	Корпоративне право			2	

Закінчення питання 6

1	2	3	4	5	6
34	Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції»			2	
35	Базові економічні знання роботи приватного юриста/фірми, основи економіки			2	
36	Закон України «Про судоустрій і статус суддів»			1	
37			Немає бажання самостійно розвиватися, нецілеспрямовані	1	
38		Як набути спадщину		1	
39		Дія законів в часі		1	
40		Залежить від самої людини		1	
41		Не вчать бути юристом		1	
42		Не вміють виконати суттєві дії, отримувати відповідь з першого разу		1	
43	Положення про Міністерство юстиції			1	
44	Закон про звернення громадян			1	
45	Закони про вибори			1	
46	Житлове право			1	
47	Фінанси		Маркетинг продажів	1	
48		Співвідносити загальні й спеціальні норми в загальних і спеціальних законах		1	
49		Розмежування цивільної, адміністративної та господарської юрисдикції		1	
50	Речове право			1	
51	Важко сказати			59	14,2
52	Все знають			7	1,7
53	Не заповнені позиції			8	1,9
54	Заповнені позиції			408	98,1

Респонденти вважають, що випускники у першу чергу не мають практичних навичок, не вміють застосовувати закони на практиці, не навчені діловодству та складанню юридичних документів (тільки вище перелічені прогалини у підготовці вказали понад 50% респондентів), не вміють працювати з інформацією, мають проблеми з культурою спілкування. Водночас респонденти підкреслюють брак знань з тих предметів, які є найбільш затребуваними (цивільне право і процес, кримінальне право і процес, закони відповідно до своєї спеціалізації тощо).

Питання 7. Що випускники юридичного профілю мають знати у першу чергу?
7.1 Загальна оцінка

	Кількість відповідей	**% відповідей від усіх респондентів**
Закони	194	46,6
Закони, Принцип верховенства права стосовно конкретної ситуації	48	11,5
Принцип верховенства права стосовно конкретної ситуації	174	41,8
Разом	**416**	**100,0**

7.2 Оцінка за регіонами, %

	Київ	**Львів**	**Одеса**	**Харків**
Закони	46,1	50,0	53,5	37,8
Закони та принцип верховенства права стосовно конкретної ситуації	0,0	5,9	21,8	18,0
Принцип верховенства права стосовно конкретної ситуації	53,9	44,1	24,8	44,1
Разом	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

7.3 Оцінка за категоріями респондентів, %

	Представники органів влади	**Представники приватного сектору**
Закони	53,9	44,6
Закони та принцип верховенства права стосовно конкретної ситуації	10,1	11,9
Принцип верховенства права стосовно конкретної ситуації	36,0	43,4
Разом	**100,0**	**100,0**

Стосовно оцінки пріоритету знання законів чи знання принципу верховенства права стосовно конкретної ситуації респонденти поділилися майже порівну, при цьому 11,5% займають компромісну позицію (і те і друге одночасно). Деяка перевага прихильників пріоритету знання законів забезпечується державними службовцями, натомість серед роботодавців, які працюють в приватній сфері, відносно більше прихильників знання принципу верховенства права.

Питання 8.1 Чи є обов'язковими для майбутнього юриста наступні предмети?

Оцінка	**1. Теорія права**		**2. Філософія права**		**3. Теорія держави**		**4. Конституційне право та права людини**		**5. Цивільне право**		**6. Цивільний процес**	
	Кількість	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**
Дуже потрібно	281	67,5	114	27,4	263	63,2	367	88,2	394	94,7	374	89,9
Скоріше, потрібно	100	24,0	153	36,8	129	31,0	44	10,6	22	5,3	41	9,9
Скоріше, не потрібно	26	6,3	115	27,6	12	2,9	4	1,0	0	0,0	0	0,0
Зовсім не потрібно	6	1,4	19	4,6	8	1,9	1	0,2	0	0,0	0	0,0
Важко сказати	3	0,7	15	3,6	4	1,0	0	0,0	0	0,0	1	0,2
Разом	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**

8.1 Загальна оцінка (продовження)

Оцінка	7. Кримінальне право		8. Кримінальний процес		9. Господарське право		10. Господарський процес		11. Адміністративне право		12. Податкове право	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Дуже потрібно	329	79,1	319	76,7	336	80,8	327	78,6	333	80,0	292	70,2
Скоріше, потрібно	79	19,0	86	20,7	72	17,3	79	19,0	72	17,3	106	25,5
Скоріше, не потрібно	5	1,2	7	1,7	5	1,2	7	1,7	9	2,2	15	3,6
Зовсім не потрібно	0	0,0	0	0,0	2	0,5	2	0,5	0	0,0	0	0,0
Важко сказати	3	0,7	4	1,0	1	0,2	1	0,2	2	0,5	3	0,7
Разом	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**

8.1 Загальна оцінка (закінчення)

Оцінка	13. Трудове право		14. Юридична психологія		15. Адвокатура		16. Практика міжнародних судових установ		17. Міжнародне приватне право		18. Основи права Європейського Союзу	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Дуже потрібно	328	78,8	221	53,1	167	40,1	166	39,9	162	38,9	166	39,9
Скоріше, потрібно	78	18,8	140	33,7	199	47,8	193	46,4	198	47,6	202	48,6
Скоріше, не потрібно	8	1,9	41	9,9	37	8,9	43	10,3	43	10,3	33	7,9
Зовсім не потрібно	1	0,2	8	1,9	4	1,0	9	2,2	11	2,6	8	1,9
Важко сказати	1	0,2	6	1,4	9	2,2	5	1,2	2	0,5	7	1,7
Разом	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**

Дане питання уточнює та закріплює відповіді на питання 5. Позитивну оцінку («Дуже потрібно», «Скоріше потрібно») отримали всі предмети, запропоновані в якості обов'язкових за підсумками попереднього обговорення анкети. Проте найвище схвалення респондентів (понад 50% - оцінка «Дуже потрібно») отримали лише частина з них, а саме:

- ✓ Цивільне право - 94,7%
- ✓ Цивільний процес - 89,9%
- ✓ Конституційне право та права людини - 88,2%
- ✓ Господарське право - 80,8%
- ✓ Адміністративне право - 80,0%
- ✓ Кримінальне право - 79,1%
- ✓ Трудове право - 78,8%
- ✓ Господарський процес - 78,6%
- ✓ Кримінальний процес - 76,7%
- ✓ Податкове право - 70,2%
- ✓ Теорія права - 67,5%
- ✓ Теорія держави - 63,2%
- ✓ Юридична психологія - 53,1%

8.2 На Вашу думку, які ще предмети є обов'язковими для майбутнього юриста, крім перерахованих вище?

№	Предмет	Кількість відповідей	% відповідей
1	2	3	4
1	Адміністративне судочинство, адміністративний процес, адміністративна відповідальність	10	2,4
2	Акторська майстерність	1	
3	Антимонопольне право	1	
4	Арбітражне право	1	
5	Банківське право	2	
6	Біржове право	1	
7	Бухгалтерський облік в межах Податкового права	1	
8	Виконавче провадження	4	
9	Вступ до фаху	1	
10	Господарське право: конкуренція	1	
11	Господарський процес	1	
12	Деліктне право	1	
13	Деонтологія	2	
14	Державна мова, українська мова, ділова українська мова	8	1,9
15	Державна служба	2	
16	Державне регулювання підприємницької діяльності	1	
17	Ділове мовлення. Правила поведінки між колегами. Діловий етикет	5	
18	Діловодство	7	1,7
19	Економіка, основи економічної теорії	4	
20	Енергетичне право	1	
21	Естетика	1	
22	Етика, етика державного службовця, етика ділового спілкування; адвокатська етика, етика кримінального процесу	27	6,5
23	Європейське судочинство	1	
24	Житлове право	2	
25	Загальна культура, грамотність, освіченість; юридична культура	4	
26	Законодавча база за спеціалізацією	1	
27	Закон про біженців	1	
28	Закон про міліцію	1	
29	Закон про мобілізацію	1	
30	Закон про прокуратуру	1	
31	Земельне право, аграрне право	8	1,9
32	Зобов'язальне право	1	
33	Іноземна мова, англійська мова, англійська і німецька мови, нахил на правову специфіку	8	1,9
34	Історія держави і права	4	
35	Історія України і світу	7	1,7
36	Комп’ютерна грамотність. Пошукові системи. Інформаційні технології	4	
37	Конвенція ООН з прав людини	2	
38	Конкурентне право	2	
39	Конфліктологія	1	
40	Корпоративне право	9	2,2
41	Криміналістика	7	1,7
42	Латинська мова	2	
43	Література	1	
44	Логіка, еристика	20	4,8
45	Медіа право	1	
46	Медіація	2	

1	2	3	4
47	Менеджмент	2	
48	Методологія права	1	
49	Мистецтвознавство	1	
50	Митне право	2	
51	Міжнародне право, міжнародне публічне право	5	1,2
52	Місцеве самоврядування, муніципальне право	3	
53	Морське право	2	
54	Нотаріат	1	
55	Оперативно-розшукова діяльність	1	
56	Ораторське мистецтво, риторика	19	4,6
57	Порівняльне правознавство	1	
58	Правозастосувальна практика	1	
59	Право інтелектуальної власності	4	
60	Практика, практичні заняття; більше практики, майстер-класи практиків	17	
61	Природничі науки	1	
62	Прокуратура	1	
63	Процесуальні документи, практика їх складання	5	1,2
64	Психологія	19	4,6
65	Публічне право	1	
66	Римське право	3	
67	Сімейне право	7	1,7
68	Соціологія права	1	
69	Спеціалізація	8	1,9
70	Спеціальна тактика	1	
71	Спортивне право	1	
72	Статистика	1	
73	Судова медицина	1	
74	Судова практика України	1	
75	Судова психіатрія	1	
76	Судова психологія, психоаналіз	1	
77	Судово-бухгалтерська експертиза	1	
78	Судовий процес. Навчальні судові процеси	3	
79	Судоустрій. Судові і правоохоронні органи	3	
80	Філософія	5	1,2
81	Фінансове право, аудит, основи фінансової звітності	5	1,2
82	Цивільний захист	1	
83	Юридичний аудит	1	
84	**РАЗОМ**	**173**	**41,6**
85	Важко сказати, більше не можу назвати	40	9,6
86	Відмова відповіді	21	5,0
87	Все вже названо, досить	132	31,7
88	Не знаю	2	
89	Вже зараз програма перевантажена	1	
90	**РАЗОМ**	**196**	**47,1**
91	Не заповнені позиції	47	11,3
92	Заповнені позиції	369	88,7

Респонденти засвідчили високу активність, надаючи доповнення до обов'язкових предметів відповідно до своїх інтересів. Однак широкий перелік і пов'язана з цим розпорошеність доповнень (предмети, навички і вміння) свідчить, на наш погляд, про те, що мова йде переважно про спеціалізовані правничі предмети – на вибір вишів та студентів.

Окреме питання - наявність практики (практичні заняття, стажування тощо).

Питання 9.1 На додаток до вивчення власне юридичних предметів, чи потрібно майбутнім юристам вивчати предмети, що розвивають загальні та професійні вміння та навички.

Оцінка	**1. Юридичний аналіз, підготовка юридичних висновків, написання/складання юридичних текстів**		**2. Правнича риторика**		**3. Правничі дослідження**		**4. Професійна етика**		**5. Основи комунікації**	
	Кількість	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**
Дуже потрібно	334	80,3	253	60,8	130	31,3	319	76,7	284	68,3
Скоріше, потрібно	73	17,5	132	31,7	186	44,7	82	19,7	97	23,3
Скоріше, не потрібно	3	0,7	21	5,0	57	13,7	12	2,9	24	5,8
Зовсім не потрібно	3	0,7	1	0,2	5	1,2	2	0,5	5	1,2
Важко сказати	3	0,7	9	2,2	38	9,1	1	0,2	6	1,4
Разом	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**

9.1 Загальна оцінка (продовження)

Оцінка	**6. Знання іноземних мов**		**7. Знання програмного забезпечення для юристів**		**8. Основи самоорганізації, планування та керування часом**		**9. Основи медіації**		**10. Вміння працювати у команді**	
	Кількість	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**
Дуже потрібно	248	59,6	263	63,2	264	63,5	126	30,3	260	62,5
Скоріше, потрібно	146	35,1	138	33,2	123	29,6	189	45,4	138	33,2
Скоріше, не потрібно	20	4,8	12	2,9	20	4,8	44	10,6	13	3,1
Зовсім не потрібно	0	0,0	2	0,5	5	1,2	14	3,4	5	1,2
Важко сказати	2	0,5	1	0,2	4	1,0	43	10,3	0	0,0
Разом	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**

Стосовно предметів, які розвивають навички і вміння, респонденти також визначили свій пріоритет. Понад 50% оцінок «Дуже потрібно» отримали:

- ✓ Юридичний аналіз, підготовка юридичних висновків, написання/складання юридичних текстів - 80,3%
- ✓ Професійна етика - 76,7%
- ✓ Основи комунікації - 68,3%
- ✓ Основи самоорганізації, планування та керування часом - 63,5%
- ✓ Знання програмного забезпечення для юристів - 63,2%
- ✓ Вміння працювати у команді - 62,5%
- ✓ Правнича риторика - 60,8%
- ✓ Знання іноземних мов - 59,6%

9.2 На Вашу думку, які ще загальні вміння та навички, крім перерахованих вище, потрібно вивчати майбутнім юристам?

№	**Вміння та навички**	**Кількість відповідей**	**% відповідей**
1	2	3	4
1	Бажання долати правовий нігілізм і розвивати правову систему	1	
2	Бажання навчатися, розвивати особистість, впроваджувати новаторство, займатися самоосвітою та самоорганізацією	13	3,1
3	Бухгалтерія	1	
4	Вміння користуватися оргтехнікою. Вміння користуватися юридичним програмним забезпеченням.	2	
5	Вміння належним чином форматувати ділові документи.	2	
6	Вміння організовувати та планувати роботу. Відповідальність, цілеспрямованість, організованість, зосередженість, вміння концентруватися.	5	1,2
7	Вміння рахувати	1	

1	2	3	4
8	Вміння самостійно приймати рішення та нести за них відповідальність. Вміння знаходити виходи зі складних ситуацій	2	
9	Вміння складання, написання процесуальних документів,	1	
10	Вміння спілкуватися з людьми, культура спілкування, ввічливість	8	1,9
11	Все залежить від спеціалізації	1	
12	Герменевтика	1	
13	Дедукція	1	
14	Деонтологія	1	
15	Діловодство	3	
16	Дисципліна, субординація,	2	
17	Економіка	2	
18	Емоційна стійкість	2	
19	Ерудиція, широкий кругозір, різносторонність	2	
20	Естетика	1	
21	Етика	4	
22	Європейське судочинство	1	
23	Журналістика	1	
24	Зв’язки з громадськістю	1	
25	Іноземна мова	1	
26	Історія України і світу	4	
27	Історія держави і права України та закордонних країн	5	1,2
28	Інтерв'ювання клієнтів, клієнт-сервіс	1	
29	Комунікація	4	
30	Культурологія, культура	2	
31	Латинська мова	1	
32	Література	10	2,4
33	Лідерські навички	2	
34	Логіка	16	3,8
35	Майстер-класи з практикуючими юристами	1	
36	Маркетинг	1	
37	Менеджмент	4	
38	Мистецтво	2	
39	Моделювання правових ситуацій	1	
40	Навички публічних виступів	1	
41	Наполегливість	1	
42	Ораторське мистецтво, риторика, вміння переконувати, акторські тренінги	8	1,9
43	Патріотизм	1	
44	Повага до колег	1	
45	Політологія	3	
46	Працездатність	1	
47	Професіоналізм	3	
48	Процес, методики затягування процесу	1	
49	Психоаналіз	1	
50	Психологія	14	3,4
51	Римське право	1	
52	Соціологія	1	
53	Спрямованість на результат	2	
54	Стресостійкість	1	
55	Українська мова, російська мова	3	
56	Управління компанією	1	
57	Управління проектами	1	
58	Фізкультура, фізичне здоров’я	2	
59	Філософія	3	
60	Фінансова справа	1	
61	**РАЗОМ**	**109**	**26,2**

1	2	3	4
54	Стресостійкість	1	
55	Українська мова, російська мова	3	
56	Управління компанією	1	
57	Управління проектами	1	
58	Фізкультура, фізичне здоров'я	2	
59	Філософія	3	
60	Фінансова справа	1	
61	**РАЗОМ**	**109**	**26,2**
62	Відмова відповіді	18	4,3
63	Більше ніж досить, все назване, все перераховане, досить, достатньо, немає що додати	177	42,5
64	Важко сказати	31	7,5
65	**РАЗОМ**	**226**	**51,4**
66	Не заповнені позиції	81	19,5
67	Заповнені позиції	335	80,5

Пропозиції респондентів розширюють перелік предметів, які мають розвивати практичні знання та вміння. Зокрема, мова йде про логіку, ділову українську мову, культуру спілкування з людьми, загальну освіченість.

Питання 10.1 Які професійні цінності потрібно сповідувати та поділяти молодим фахівцям юридичного профілю?

10.1 Загальна оцінка

Оцінка	**1. Повага до права/закону**		**2. Толерантність**		**3. Справедливість**		**4. Професійна незалежність**	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Дуже потрібно	361	86,8	305	73,3	343	82,5	293	70,4
Скоріше потрібно	50	12,0	104	25,0	66	15,9	109	26,2
Скоріше не потрібно	2	0,5	4	1,0	4	1,0	7	1,7
Зовсім не потрібно	0	0,0	1	0,2	0	0,0	1	0,2
Важко сказати	3	0,7	2	0,5	3	0,7	6	1,4
Разом	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**

10.1 Загальна оцінка (закінчення)

Оцінка	**5. Уникнення конфлікту інтересів**		**6. Лояльність до клієнта**		**7. Принциповість**	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Дуже потрібно	253	60,8	273	65,6	277	66,6
Скоріше потрібно	145	34,9	116	27,9	112	26,9
Скоріше не потрібно	12	2,9	14	3,4	14	3,4
Зовсім не потрібно	1	0,2	5	1,2	10	2,4
Важко сказати	5	1,2	8	1,9	3	0,7
Разом	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**

Респонденти дуже активно поставилися до оцінки професійних цінностей, які потрібно сповідувати та поділяти молодим фахівцям. Усі запропоновані цінності отримали винятково високі оцінки («Дуже потрібно» - в діапазоні 61-87%).

10.2 На Вашу думку, які ще професійні цінності потрібно сповідувати та поділяти молодим фахівцям юридичного профілю?

№	Цінності	Кількість відповідей	% відповідей
1	2	3	4
1	Аналітичність	3	
2	Бажання працювати	4	
3	Відповідальність, відповідальність перед клієнтом	22	5,3
4	Витривалість	1	
5	Вихованість	1	
6	Вміння вести перемови з клієнтом та контрагентами	1	
7	Вміння знаходити рішення у будь-яких ситуаціях	2	
8	Вміння розуміти реальну потребу клієнта	1	
9	Впевненість	2	
10	Все в міру	1	
11	Гідність	1	
12	Гуманність	2	
13	Дисципліна, відповідальність	1	
14	Доброзичливість, законність дій, чесність до клієнта	1	
15	Добропорядність	2	
16	Добросовісна конкуренція, гуманність	1	
17	Ерудиція	1	
18	Етика, етичні якості, професійна етика	6	1,4
19	Етикет, правила поведінки та культури	1	
20	Загальнолюдські цінності	4	
21	Зовнішній вигляд	3	
22	Зосередженість	1	
23	Індивідуальний підхід до різних ситуацій	1	
24	Кмітливість	1	
25	Колективізм	1	
26	Компетентність	1	
27	Комунікабельність	2	
28	Конфіденційність	2	
29	Культура мовлення	1	
30	Культура поведінки	3	
31	Лідерство	1	
32	Логіка	5	
33	Людяність	7	1,7
34	Мати власну точку зору	1	
35	Моральні якості	3	
36	Наполегливість	4	
37	Незалежність	4	
38	Непідкупність	1	
39	Неупередженість	3	
40	Об’єктивність	2	
41	Об’єктивність закону та суб’єктивність внутрішнього переконання сторін юридичного процесу	1	
42	Обов’язковість	2	
43	Оперативність	1	
44	Партнерство	1	
45	Патріотизм	9	2,2
46	Повага до громадян та співробітників	4	
47	Повага до опонента	1	
48	Повага до своєї професії	2	
49	Повага до сторін у процесі	2	
50	Порядність	22	5,3
51	Послідовність	1	
52	Почуття справедливості	1	
53	Правдивість	1	
54	Практичні навички, вміння застосувати на практиці юридичні знання	1	
55	Працелюбність	1	
56	Промислові технології	1	
57	Професійність	9	2,2

1	2	3	4
58	Пунктуальність	8	1,9
59	Раціоналізм	1	
60	Реагування на критику	1	
61	Рішучість	1	
62	Самовдосконалення	3	
63	Самодисципліна	3	
64	Самоосвіта	2	
65	Самостійність	1	
66	Совість	2	
67	Старанність	1	
68	Стресостійкість	3	
69	Субординація	1	
70	Сумлінність	1	
71	Тактовність	1	
72	Терпіння	1	
73	Точність	1	
74	Чесність	62	14,9
75	Чіткість	1	
76	Чутливість	1	
77	**РАЗОМ**	**191**	**45,9**
78	Важко сказати, не знаю	22	5,3
79	Відмова відповіді	27	6,5
80	Все названо, все перераховано, нічого додати, досить, достатньо	94	22,6
81	**РАЗОМ**	**143**	**34,4**
82	Не заповнені позиції	82	19,7
83	Заповнені позиції	334	80,3

Основні доповнення - універсальні цінності, актуальні не лише для правничої сфери: чесність, порядність, відповідальність та патріотизм.

Питання 11.1 Чи є доцільним розподіл юридичної освіти на три напрями підготовки, а саме: «Правознавство», «Міжнародне право», «Правоохоронна діяльність»?

11.1 Загальна оцінка

	Кількість відповідей	**% відповідей від усіх респондентів**
Так	224	53,8
Ні	152	36,5
Важко сказати	40	9,6
Разом	**416**	**100,0**

11.2 Оцінка за регіонами, %

	Київ	**Львів**	**Одеса**	**Харків**
Так	53,9	58,8	59,4	44,1
Ні	32,4	32,4	32,7	47,7
Важко сказати	13,7	8,8	7,9	8,1
Разом	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

11.3 Оцінка за категоріями респондентів, %

	Представники органів влади	Представники приватного сектору
Так	57,3	52,9
Ні	31,5	37,9
Важко сказати	11,2	9,2
Разом	**100,0**	**100,0**

Таким чином, більшість респондентів виступають за розмежування юридичної освіти на три напрями підготовки (у співвідношенні 54 : 37 відсотків). Лише у Харківському регіоні відносно більше противників такого поділу (44 : 48 відсотків), що пов'язане, можливо, з практикою підготовки у Національній юридичній академії імені Ярослава Мудрого.

Питання 12

12.1 Вкажіть, будь-ласка, чи є Ви членом профільної фахової організації.

12.1.1 Загальна оцінка

	Кількість відповідей	% відповідей від усіх респондентів
Так	185	44,5
Ні	198	47,6
Планую вступити	12	2,9
Мені це не потрібно	21	5,0
Разом	**416**	**100,0**

12.1.2 Оцінка за регіонами, %

	Київ	Львів	Одеса	Харків
Так	46,1	43,1	45,5	43,2
Ні	39,2	55,9	44,6	50,5
Планую вступити	6,9	1,0	4,0	0,0
Мені це не потрібно	7,8	0,0	5,9	6,3
Разом	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

12.1.3 Оцінка за категоріями респондентів, %

	Державні службовці	Роботодавці , які працюють з ринком
Так	21,3	50,8
Ні	74,2	40,4
Планую вступити	2,2	3,1
Мені це не потрібно	2,2	5,8
Разом	**100,0**	**100,0**

12.2 Якщо Ви є членом профільної фахової організації або плануєте до неї вступити, то вкажіть, будь ласка, назву організації.

12.2.1 Членство у фахових організаціях

№	Організація / установа*	Кількість відповідей	% від усіх респондентів
1	Адвокатура України	5	1,2
2	Національна асоціація адвокатів України	20	4,8
3	Ради адвокатів України, регіонів (органи самоврядування у системі Національної асоціації адвокатів України)	10	2,4
4	Колегії адвокатів**	31	7,5
5	Нотаріальна палата України	7	1,7
	РАЗОМ позиції 1-5	**70**	**16,8**
	Громадські організації юридичного профілю		
6	Асоціація адвокатів України	13	3,1
7	Асоціація правників України	37	8,9
8	Асоціація приватних нотаріусів України	1	
9	Асоціація суддів України	1	
10	Асоціація українських правників	1	
11	Всеукраїнська асоціація приватних детективів	2	
12	Гельсінська спілка з прав людини	1	
13	Європейська організація студентів правників	1	
14	«Ліга правового захисту», громадська ініціатива	1	
15	Ліга правників	1	
16	Ліга студентів Асоціації юристів України	1	
17	Міжнародна поліцейська асоціація	1	
18	"Об’єднання адвокатів, які надають БВПД", ГО	1	
19	Союз (спілка) юристів України	13	3,1
20	Спілка адвокатів України	15	3,6
21	Спілка нотаріусів	1	
22	Спілка податкових консультантів	1	
23	Українська асоціація розвитку суддівського адміністрування	1	
24	Харківська громадська організація незрячих юристів	1	
25	New York State Bar Association	1	
	РАЗОМ позиції 6-25	**95**	**22,8**
	Різне		
26	Суб’єкт господарювання (адвокатське об’єднання, адвокатська компанія, адвокатське бюро, асоціація юридичних компаній тощо)	19	4,6
27	Адвокатська фірма "Арс" адвокатського об'єднання "Дніпропетровська обласна колегія адвокатів"	1	
28	Комісія з соціальної реабілітації засуджених	1	
29	Личаківський районний суд	1	
30	Працівник держслужби	1	
31	Профспілка працівників міліції	1	
32	Прокуратура	1	
33	Московський районний суд	1	
34	Спілка журналістів	1	
35	Відмова назвати	4	
	РАЗОМ позиції 26-35	**31**	**7,5**
	Не заповнені позиції	220	52,9
	Заповнені позиції	196	47,1

* Органи фахового адвокатського самоврядування діють на підставі Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», у випадку Нотаріальної палати України – на підставі Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо державного регулювання нотаріальної діяльності».

** Була використана узагальнююча назва Колегія адвокатів у зв’язку з тим, що респонденти назвали різні колегії: Всеукраїнська колегія адвокатів (2); Київська міська колегія адвокатів (1), Одеська обласна колегія адвокатів (15), Колегія адвокатів (3), Харківська обласна колегія адвокатів (10)

Членство у профільних фахових організаціях задекларували 44,5% респондентів, ще 2,9% зазначили намір вступити до таких організацій. Близько 48% засвідчили відсутність членства, а 5% вважають, що для них це взагалі не потрібно.

Існує суттєва відмінність за категоріями респондентів: членство у фахових організаціях задекларували 21% державних службовців та 51% роботодавців, які працюють в приватній сфері.

Однак відповіді на питання 12.2. вносять помітні корективи щодо членства респондентів у профільних організаціях.

Близько 17% респондентів зазначили своє членство в організаціях, які згідно з чинним законодавством виконують функції фахового самоврядування, і членство в яких є обов'язковим для виконання відповідної діяльності (у випадку адвокатів та нотаріусів - відповідно Національна асоціація адвокатів України та Нотаріальна палата України).

Водночас близько 23% респондентів заявили, що є членами профільних громадських організацій (всього 20 таких організацій), вступ до яких здійснюється на добровільних засадах. Відносно представницький характер серед цих організацій мають:

- ✓ Асоціація правників України (8,9% усіх респондентів),
- ✓ Спілка адвокатів України (3,6%),
- ✓ Асоціація адвокатів України (3,1%),
- ✓ Союз (спілка) юристів України (3,1%).

Для свого відносно вузького сектору представницький характер може мати також Всеукраїнська асоціація приватних детективів (своє членство у цій організації вказали 2 з 8 керівників детективних агенцій, охоплених дослідженням).

Лише 1 респондент вказав на своє членство у закордонній фаховій організації - New York State Bar Association.

Окрім того, ще 27 респондентів дали довільні відповіді на запитання (19 з них, або 4,6% всіх респондентів, вказали компанії - суб'єкти господарювання), а ще 4 відмовилися називати свої організації.

Таким чином, членами профільних фахових самоврядних та громадських організацій є близько 40% респондентів, у тому числі громадських організацій з добровільним членством - близько 23%.

Водночас наявність членства не коригується автоматично з рівнем активності організації; може мати місце пам'ять про колишню активність. Наприклад, Союз (спілка) юристів України та Спілка адвокатів України протягом останніх років не виявляють помітної активності як організації, проте опитування засвідчило збереження у них членів.

Питання 13. На Ваш погляд, чи потрібні Вам стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до фахівців за профілем Вашої діяльності?

13.1 Загальна оцінка

	Представники органів влади	**Представники приватного сектору**
Так, міжнародні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до профільних фахівців	20,2	15,9
Так, національні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до профільних фахівців	46,1	30,6
Так, корпоративні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до профільних фахівців	3,4	12,2
Ні, не потрібні	9,0	26,0
Важко сказати	21,3	15,3
Разом	**100,0**	**100,0**

13.2 Оцінка за регіонами, %

	Кількість відповідей	% відповідей від усіх респондентів
Так, міжнародні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до профільних фахівців	70	16,8
Так, національні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до профільних фахівців	141	33,9
Так, корпоративні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до профільних фахівців	43	10,3
Ні, не потрібні	93	22,4
Важко сказати	69	16,6
Разом	**416**	**100,0**

13.3 Оцінка за категоріями респондентів, %

	Київ	Львів	Одеса	Харків
Так, міжнародні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до профільних фахівців	11,8	27,5	13,9	14,4
Так, національні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до профільних фахівців	47,1	20,6	34,7	33,3
Так, корпоративні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до профільних фахівців	10,8	16,7	12,9	1,8
Ні, не потрібні	12,7	17,6	26,7	31,5
Важко сказати	17,6	17,6	11,9	18,9
Разом	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Позиція респондентів щодо доцільності стандартів діяльності та/або кваліфікаційних вимог до фахівців розділилася у пропорції приблизно 60 : 40 (60% - «так», 40% - «ні» або ж «важко сказати»). За регіональною ознакою найбільш критично до стандартів та /або кваліфікаційних вимог виявився налаштований Харків (понад 50% - «ні» або ж «важко сказати»). При цьому у частині міжнародних та національних стандартів та/або кваліфікаційних вимог більше прихильників серед державних службовців, ніж серед роботодавців, які працюють з ринком.

Питання 14. Якщо Вам відомі стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до профільних фахівців, назвіть які саме?

№	Відповідь	Кількість відповідей	% відповідей
1	2	3	4
1	Стандарти діяльності адвокатів (у вигляді: Етика адвокатів, Європейські стандарти щодо надання послуг, Вимоги до адвокатів, Кодекс адвокатської діяльності України. Кодекс адвокатської діяльності ЕС, Кваліфікаційні вимоги до адвокатів, Кодекс адвокатської етики, Методичні рекомендації вищої кваліфікаційної комісії адвокатури України з різних галузевих питань, Нормативно-правові кваліфікаційні вимоги до адвокатів)	18	
2	Стандарти діяльності суддів (у вигляді: Закон про судоустрій та статус суддів, Правила ділової етики державних службовців, схвалений з'їздом суддів Кодекс суддівської етики, Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 29 грудня 2004 р. №336. "Про затвердження Випуску 1 «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників")	11	
4	Вища юридична освіта	23	

1	2	3	4
5	Вимоги за кваліфікацією (у вигляді кваліфікаційних іспитів або за довідником кваліфікаційних характеристик: вимоги до стажу роботи; вимоги до професійних навичок та вмінь)	15	
6	Корпоративні стандарти	4	
7	Посадові інструкції	4	
8	Вимоги закону України	1	
9	Європейський стандарт прав людини	1	
10	Закони про види діяльності.	1	
11	Етика прокуратури.	1	
12	Закони "Про державну службу", Етика державного службовця, відповідні положення та посадові інструкції	1	
13	Закон України про міліцію	1	
	РАЗОМ позиції 1-68 (відповіді систематизовані за змістом)	**81**	**19,5**
69	Важко відповісти (важко відповісти, важко сказати, треба пригадувати, не готові відповісти, не готові одразу відповісти, не готовий зараз відповісти, не можу відповісти, не можу так швидко відповісти, не скажу, не знаю, не відомі, не можу назвати)	104	25,0
70	Відмова відповісти	26	6,3
71	На жаль їх немає	1	
	РАЗОМ позиції 69-71	**131**	**31,5**
72	Не заповнені позиції	204	49,0
73	Заповнені позиції	212	51,0

Однак, відповіді на запитання свідчать, що насправді чіткого уявлення про поняття, зміст, функції стандартів та/або кваліфікаційних вимог серед респондентів немає.

Із 212 респондентів, які заповнили відповідну позицію у анкеті, 131 респондент засвідчив, що йому важко відповісти або ж відмовився відповідати (це складає 51,5% усіх респондентів, або ж понад половину тих, хто підтримує стандарти та/або кваліфікаційні вимоги).

Серед респондентів, які підтримують важливість мати стандарти та/або кваліфікаційні вимоги і надали змістовні відповіді, також немає одностайності в їх розумінні. Для певної частини респондентів - це правила адвокатської та суддівської етики, етика в цілому. Для інших - такі формальні вимоги, як наявність освіти, досвіду роботи, знання української мови, громадянство, відсутність судимостей тощо. Ще для інших - це вимоги, які прописані у чинних законах та інших нормативних актах держави. Четверо респондентів вказали на корпоративні стандарти та кваліфікаційні вимоги, п’ятеро - згадали міжнародні та європейські документи (наприклад, Кодекс адвокатів ЄС).

Питання 15. На Вашу думку, хто має розробляти стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до фахівців юридичної сфери?

15.1 Загальна оцінка

	Кількість відповідей	**% відповідей від усіх респондентів**
Держава в особі профільних міністерств та відомств	66	15,9
Профільні національні фахові організації, які представляють учасників відповідних секторів діяльності чи ринків	139	33,4
Профільні міжнародні організації	52	12,5
Важко сказати	159	38,2
Разом	**416**	**100,0**

15.2 Оцінка за регіонами, %

	Київ	Львів	Одеса	Харків
Держава в особі профільних міністерств та відомств	13,7	18,6	20,8	9,9
Профільні національні фахові організації, які представляють учасників відповідних секторів діяльності чи ринків	39,2	37,3	31,7	26,1
Профільні міжнародні організації	7,8	22,5	8,9	10,8
Важко сказати	9,8	15,7	4,0	18,9
Такі стандарти не потрібні	29,4	5,9	34,7	34,2
Разом	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

15.3 Оцінка за категоріями респондентів, %

	Представники органів влади	Представники приватного сектору
Держава в особі профільних міністерств та відомств	35,9	10,4
Профільні національні фахові організації, які представляють учасників відповідних секторів діяльності чи ринків	20,2	37,0
Профільні міжнародні організації	10,1	13,1
Важко сказати	7,9	13,5
Такі стандарти не потрібні	25,8	26,0
Разом	**100,0**	**100,0**

Думки респондентів щодо механізму вироблення стандартів та/або кваліфікаційних вимог розділилися наступним чином: близько 46% вважають це функцією національних та міжнародних організацій, які представляють учасників профільної діяльності, 16% - завданням державних органів, ще 38% - не мають власної думки з цього приводу. Помітні відмінності між державними службовцями та роботодавцями приватного сектору – вказану функцію віддають державним органам відповідно 36% і 10% опитаних.

Питання 16. Вкажіть, будь-ласка, які періодичні видання юридичного профілю (друковані та/або електронні) Ви вважаєте корисними для своєї діяльності?

16.1 Всі вказані видання / джерела юридичного профілю, які респонденти вважають корисними для своєї діяльності

№	Назва ЗМІ	Кількість згадувань	% респондентів, які вказали дане джерело
1	2	3	4
1	**Адвокат. Вестник коллегии адвокатов (Ізраїль)**	**5**	**1,2**
2	Адвокат, газета (орган Международного союза (содружества) адвокатов, Москва)	1	
3	**Адвокат, журнал (Україна)**	**6**	**1,4**
4	Адвокат бухгалтера(Україна)	3	
5	Адвокатура України (віртуальне співтовариство)	2	
6	**Національна Асоціація Адвокатів України. Вісник**	**6**	**1.4**
7	Андроід-додатки у смарті юриста	1	
8	Вісник Асоціації правників України	1	
9	Газета Бизнес	2	
10	Газета "Закон і Бізнес".	1	
11	Бухгалтерія, журнал	1	

1	2	3	4
12	Бухгалтеру на заметку	1	
13	Бухгалтерский учёт в Украине	2	
14	Бюлетень Верховного суду	1	
15	Бюлетень Господарського суду	1	
16	Бюлетень законодавства України	2	
17	**Бюлетень Міністерства юстиції України**	**3**	
18	Бюлетень нотаріату	1	
19	Ведомости руководителя	1	
20	Вестник предпринимателя	1	
21	**Відомості Верховної Ради України**	**7**	**1,7**
22	Відомості Верховного суду України	3	
23	**Вісник Академії адвокатури України. Науковий журнал**	**6**	**1,4**
24	Вісник АПУ	1	
25	**Вісник Верховного Суду України (та вісники інших судів: Конституційного, Вищого господарського суду тощо)**	**22**	**5,3**
26	Вісник господарського судочинства	4	
27	Вісник Національної асоціації адвокатів України	1	
28	Вісник обласної колегії адвокатів (м. Одеса)	2	
29	Вісник податкової служби України	1	
30	Вісник прокуратури	2	
31	Вісник промислової власності	1	
32	Вісник Укрдержреєстру	2	
34	Все про бухгалтерський облік	2	
35	Всеукраїнська асоціація кадровиків України (сайт)	1	
36	**Голос України**	**28**	**6,7**
37	Дебет-Кредит: Украинский бухгалтерский портал	1	
38	Держава і право, журнал	1	
39	Держслужбовець, журнал	2	
40	Дзеркало тижня	1	
41	Довідники вищих судових органів	1	
42	Довідник кадровика, журнал	1	
43	Єдиний державний реєстр судових рішень	2	
44	**Закони, законодавство, всі юридичні документи, всі офіційні видання**	**12**	**2,9**
45	**Закон и бизнес (всеукраїнська щотижнева газета)**	**23**	**5,5**
46	Іменем Закону, тижневик	2	
47	Інститут медіа права (сайт)	1	
48	freelawer.ua, інтернет-форум	2	
49	Інтелектуальна власність, журнал Інтелектуальна власність в Україні	1	
50	Інформаційно-ресурсний центр. Каталог	1	
51	**Кадровик України, журнал**	**6**	**1,4**
52	Карний кодекс	2	
53	**Кодекси, постанови (Верховного суду тощо), інші нормативні акти, посібники, коментарі, практики, методичні рекомендації**	**22**	**5,3**
54	**Конституція України**	**8**	**1,9**
55	Консультація юриста онлайн	1	
56	**Ліга** **(Група компаній Ліга, веб-проекти: Юрліга, правове інформаційне поле для бізнесу і юристів, http://jurliga.ligazakon.ua, ЛігаЗакон, правова підтримка бізнесу і громадян www.ligazakon.ua, ЛІГА.net www.liga.net, Право України http://pravo.ligazakon.ua, Юрист ПРОФ та інші)**	**167**	**40,1**
57	Мала енциклопедія нотаріуса, періодичне видання	2	
58	Налоговик (сайт юридичної компанії www.nalogovik.ru)	1	
59	Настольная книга нотариуса, книга	1	
60	**НАУ (Мега-НАУ, професійна правова система онлайн: www.nau.kiev.ua)**	**5**	**1,2**

1	2	3	4
61	Нотаріальний мінімум (Видання «Нотаріальний мінімум 2013»)	1	
62	Нотаріат для вас, журнал	1	
63	**Офіційний вісник України, бюлетень Міністерства юстиції України**	**30**	**7,2**
64	Право today (юридичний портал www.pravotoday.in.ua)	1	
65	Правовий вісник, юридично-інформаційна газета	2	
66	Правовий тиждень, щотижнева інформаційно-правова газета	1	
67	Правосуддя України, газета	1	
68	Судова практика (інформаційний сервер Верховного Суду України)	2	
69	Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі, журнал	1	
70	Президентський вісник, всеукраїнська громадсько-політична газета	1	
71	Приватний підприємець, журнал	1	
72	Підприємництво, господарство і право, журнал	2	
73	Податковий вісник	3	
74	Прозорі закупівлі, Інтернет - портал	1	
75	Прокуратура України, журнал	1	
76	Редукціон, журнал	1	
77	**Верховна Рада України, сайт**	**58**	**13,9**
78	**Верховний Суд України, сайт**	**7**	**1,7**
79	Законодавство Європейського Союзу, сайт	1	
80	КМДА, сайт	1	
81	КМУ, сайт	1	
82	Міністерства юстиції України, сайт	3	
83	Сайт Президента України	4	
84	Сайти профільних міністерств	1	
85	Нацкомфінпослуг, сайт	1	
86	Нотаріат,сайт	2	
87	**Систематичне зібрання чинного законодавства України, офіційне видання Міністерства юстиції України**	**4**	
88	**Судова практика ВАСУ (додаток до «Вісника ВАСУ»)**	**8**	**1,9**
89	Судово юридична газета	2	
90	Інформаційно-довідкова система "Банкрутство"	1	
91	Судова влада України, веб-портал	2	
92	Судовий вісник, газета	1	
93	Український адвокат, журнал	2	
94	**Український юрист, журнал**	**5**	**1,2**
95	**Урядовий кур'єр**	**44**	**10,6**
96	Часопис цивільного і кримінального судочинства,	1	
97	**Юридична газета, Всеукраїнське щотижневе професійне юридичне видання**	**26**	**6,3**
98	**Юридична практика, тижнева газета)**	**88**	**21,2**
99	Юридична Україна,журнал	2	
100	**Юридичний вісник України, загальнонаціональна правова газета, видавництво Юрінком-Інтер**	**34**	**7,2**
101	Юридичний журнал (Юстиніан. Юридичний журнал)	4	
102	Юридичний портал «Про Закон»	2	
103	**Юрист & закон, тижневик**	**7**	**1,7**
104	Юрінком, видавництво	2	
105	Ukrainian Journal of Business Law, журнал	1	
106	**Важко сказати, не можу виділити, не готові відповісти, відмова відповісти, всі використовуємо**	**33**	**7,9**
107	Не користуюся, немає корисних	9	2,2
	РАЗОМ позиції 106-107	**42**	**10,1**

[1]Назва ЗМІ надається мовою видання.

16.2 Топ-12: провідні видання юридичного профілю, які респонденти вважають корисними для своєї діяльності

№	Назва ЗМІ	Кількість згадувань	% Респондентів, які вказали дане джерело
1	Ліга (Група компаній Ліга, веб-проекти: Юрліга, правове інформаційне поле для бізнесу і юристів, http://jurliga.ligazakon.ua, ЛігаЗакон, правова підтримка бізнесу і громадян www.ligazakon.ua, ЛІГА.net www.liga.net, Право України http://pravo.ligazakon.ua, Юрист ПРОФ та інші)	167	40,1
2	Юридична практика (тижнева газета)	88	21,2
3	Сайти Верховної Ради України	58	13,9
4	Урядовий кур'єр	44	10,6
5	Офіційний вісник України, бюлетень, видання Міністерства юстиції України	30	7,2
6	Юридичний вісник України (Загальнонаціональна правова газета, видавництво Юрінком-Інтер)	30	7,2
7	Інтернет (там усе є, все шукаю там)	29	7,0
8	Голос України	28	6,7
9	Юридична газета (Всеукраїнське щотижневе професійне юридичне видання)	26	6,3
10	Закон і бізнес (всеукраїнська щотижнева газета, генеральний медіа-партнер ВГО «Асоціація правників України»)	23	5,5
11	Вісник Верховного Суду України (та вісники інших судів: Конституційного, Вищого господарського суду тощо)	22	5,3
12	Кодекси, постанови (Верховного суду тощо), інші нормативні акти, посібники, коментарі, практики, методичні рекомендації	22	5,3

Всього респонденти позначили 105 позицій, серед яких як періодичні видання (які мають друковані та електронні версії), так і бази даних з питань законодавства, конкретні законодавчі акти, форуми тощо.

Проте ЗМІ, які мають помітне охоплення дослідженої цільової аудиторії, в Україні не багато: лише 12 видань / джерел (2 з яких мають загальний характер - Інтернет в цілому та група позицій «Кодекси, постанови, інші нормативні акти, посібники, коментарі, практики, методичні рекомендації») вважають корисними понад 5% респондентів.

Безумовні лідери - проекти Групи компаній Ліга (визнаються корисними понад 40% респондентів), тижнева газета «Юридична практика» (понад 21%).

Суттєві позиції (як серед державних службовців, так і серед практиків бізнесу) займають офіційні державні видання - сайти ВРУ, «Урядовий кур'єр», «Офіційний вісник України», «Голос України», Вісник Верховного Суду України та вісники спеціалізованих судів.

Видання профільних громадських організацій у перелік пункту 16.1. практично не потрапили взагалі. Водночас деякі рейтингові газети мають партнерські відносини з провідними фаховими об'єднаннями (наприклад, газета «Закон і бізнес» - № 10 у рейтингу 16.2. - є генеральним медіа-партнером ВГО «Асоціація правників України»).

2.3 Результати польового дослідження

1. Серед опитаних роботодавців в оцінці молодих фахівців юридичного профілю переважає оцінка «задовільно». При цьому половина роботодавців не надають значення тому, диплом якого саме вітчизняного ВНЗ здобув випускник.
2. Рейтинг ВНЗ, випускникам яких все ж надається певна перевага, має групу лідерів: Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого, Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Львівський національний уні-

верситет ім. І. Франка, Національний університет «Одеська юридична академія», Одеський національний університет ім. І. Мечникова.

3. Головний недолік чинної системи освіти - невміння випускників застосовувати на практиці набуті теоретичні знання, брак практичних вмінь і навичок.
4. Серед опитаних роботодавців є високий рівень узгодженості щодо переліку обов'язкових юридичних дисциплін, а також предметів загальних вмінь і навичок, які мають вивчати студенти юридичних ВНЗ та факультетів.
5. Серед опитаних роботодавців переважає думка про доцільність розмежування юридичної освіти на три напрями підготовки, а саме: «Правознавство», «Міжнародне право», «Правоохоронна діяльність».
6. Більшість роботодавців вважають, що їм потрібні національні професійні стандарти діяльності та кваліфікаційні вимоги до фахівців юридичного профілю за основними напрямами діяльності. Вони вважають, що це є завданням насамперед профільних національних фахових (громадських і самоврядних) організацій, яким у цьому питанні доцільно взаємодіяти з державою і профільними міжнародними організаціями.
7. Опитування роботодавців сприяло впорядкуванню переліку організацій, які мають реальну членську базу і носять представницький характер (Національна асоціація адвокатів України, Асоціація правників України, Спілка адвокатів України, Асоціація адвокатів України, Союз (спілка) юристів України, Нотаріальна палата України).
8. Серед ЗМІ лише 12 видань / джерел вважають корисними понад 5% респондентів (2 з цих ЗМІ мають загальний характер - Інтернет в цілому та група позицій «Кодекси, постанови, інші нормативні акти, посібники, коментарі, практики, методичні рекомендації»). Безумовні лідери - проекти Групи компаній Ліга (визнаються корисними понад 40% респондентів), тижнева газета «Юридична практика» (понад 21%).
9. За результатами дослідження в цілому визначено перелік обов'язкових предметів, як також предметів на вибір правничих шкіл та студентів. Сформовано перелік цінностей, які необхідно розвивати у студентів / випускників вишів правничого профілю.
   9.1 Наступним доцільним кроком є публічне обговорення таких питань:
   - ✓ формування змісту предметів (участь у процесі роботодавців, фахових спільнот в цілому та їхніх представницьких організацій);
   - ✓ питання організації навчального процесу (співвідношення навчальних дисциплін, основні засади розподілу учбового навантаження, резервування навантаження за вибором вишу відповідно до його спеціалізації, прозорість формування змісту навчання і кваліфікаційних вимог, практика як основа формування вмінь і навичок);
   - ✓ створення системи підсумкового контролю якості підготовки фахівців правничої сфери і на цій основі проведення регулярних (наприклад, щорічних) рейтингів вищих навчальних закладів / юридичних шкіл;
   - ✓ визначення форм і механізмів постійної робочої взаємодії роботодавців, фахових середовищ та навчальних закладів правничої сфери (як варіант: публічне обговорення можливої імплементації європейського досвіду дуальної освіти, досвіду США, Канади тощо).
10. Рекомендувати змінити систему акредитації спеціальностей, з метою врахування взаємодії вишу та фахової спільноти в кожному окремому випадку. Рекомендувати включити в акредитаційні вимоги обов'язкове запрошення практиків до викладання навчальних дисциплін.
11. Доцільним є проведення пілотного проекту з розробки професійних стандартів правничої сфери (за основними напрямами підготовки фахівців), із залученням роботодавців, фахових спільнот та їх організацій - як необхідної умови формування рамки кваліфікації правничої професії та подальшого опрацювання освітніх стандартів (за обов'язкової участі профільних вишів). Базові професійні стандарти можуть бути (питання до обговорення із заінтересованими сторонами) за напрямами діяльності правників:
    а) суддя;
    б) адвокат;
    в) прокурор;
    г) нотаріус;
    д) юридичний радник.

3. ГЛИБИННІ ІНТЕРВ'Ю ЕКСПЕРТІВ

(серпень-вересень 2014 року)

3.1 Методологія і вибірка дослідження

За підсумками кабінетного дослідження та на підставі оцінок експертів, залучених до складання анкет, був сформований попередній перелік експертів з числа керівників / представників профільних громадських та самоврядних організацій, представників профільних вищих навчальних закладів, а також бізнесу - керівників юридичних служб, директорів з питань персоналу як спеціалізованих юридичних компаній, так і середніх та великих підприємств різних галузей, у тому числі - підприємств з іноземним капіталом.

Таблиця 3.1

Розподіл квот

Категорія:	**Всього**	%
Керівники, представники профільних громадських організацій	**20**	50
Представники вишів та академічного середовища	**10**	25
Керівники юридичних служб, директори з питань персоналу	**10**	25
РАЗОМ	**40**	100,0

Таблиця 3.2

Опитано

Категорія:	**Всього**	%
Керівники, представники профільних громадських та самоврядних організацій	**17**	41,5
Представники вишів та академічного середовища	**13**	31,7
Керівники юридичних служб, директори з питань персоналу	**11**	26,8
РАЗОМ	**41**	100,0

3. 2 Аналіз відповідей на питання анкети

Питання 6[6] (1 - у польовому опитуванні роботодавців) Оцініть, в якій мірі підготовка молодих фахівців юридичного профілю в цілому відповідає сучасним умовам ринку праці:

6. 1 Загальна оцінка

	Кількість відповідей	**% відповідей від усіх респондентів**
Відмінно	**-**	-
Добре	10	24,4
Задовільно	22	53,7
Погано	9	22,0
Дуже погано	-	-
Важко сказати	-	-
Разом	**41**	**100**

Серед експертів, як і серед респондентів польового дослідження, переважає оцінка «задовільно». При цьому немає крайніх оцінок («відмінно», «дуже погано») та невизначеності («важко сказати»).

[6] Перші п'ять питань стосувались особистих даних експертів

Питання 7 Випускникам яких вищих навчальних закладів Ви надаєте перевагу при наймі їх на роботу?

7.1 Загальна оцінка

	Кількість відповідей	% відповідей від усіх респондентів
Для мене диплом випускника конкретного навчального закладу має значення	26	63,4
Для мене диплом конкретного вузу не має суттєвого значення	15	36,6
Разом	**41**	**100**

7.2 Рейтинг навчальних закладів випускникам яких опитані експерти надають перевагу при наймі на роботу

№	Назва навчального закладу	Кількість відповідей	% відповідей
1	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	19	46,3
2	Національний університет "Києво-Могилянська академія"	15	36,6
3	Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (м. Харків)	15	36,6
4	Львівський національний університет ім. І. Франка	11	26,8
5	Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	3	7,3
6	Національний університет «Одеська юридична академія»	3	7,3
7	Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова	3	7,3
8	Національний університет України «Львівська політехніка»	2	4,9
9	Національний університет «Острозька академія»	2	4,9
10	Київський міжнародний університет	1	
11	Київський університет права НАН України	1	
12	Міжрегіональна Академія управління персоналом (м. Київ)	1	
13	Київський національний лінгвістичний університет	1	
14	Чорноморський державний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв)	1	

Коментарі експертів:

- ✓ Для мене диплом випускника конкретного навчального значення не має суттєвого значення, хоча на випускників профільних юридичних ВНЗ при відборі кадрів я дивлюся більш уважно.
- ✓ В цілому, така класифікація ВНЗ відображає лише усереднений рівень якості підготовки випускників та не свідчить про абсолютну перевагу рівня випускників одного ВНЗ над іншим. І тим більше, не має визначального абсолютного критерію для врахування роботодавцями виду диплому при прийомі на роботу. Сучасна система навчання та наявність корупційної складової в освіті України нівелює розуміння класифікації якості диплому різних ВНЗ на даному етапі Проведення тестування (в будь яких формах) або практичного оцінювання при прийомі на роботу – саме такий критерій визначення рівня знань застосовується більшістю сучасних компаній для молодих фахівців.
- ✓ Я би в першу чергу звертала увагу на компетенцію і знання перевірені під час випробувального терміну
- ✓ Післядипломна освіта за кордоном (LL.M.)
- ✓ Академічне визнання національної юридичної освіти закордоном.
- ✓ Університети країн ЄС та США.
- ✓ Важливим моментом при відборі працівників є врахування та поєднання здобутих ним знань, вмінь та навичок, а також бажання розвиватись та навчатись в процесі праці і самовдосконалюватись. Важливим аспектом також слід виокремити комунікабельність кандидата та вміння працювати в команді.
- ✓ Дуже багато залежить від самої людини. Як правило, різниця в освіті стирається через 5 років роботи. Тобто за цей час не лінивий працівник наздоганяє ту відсутність навичок/знань, яку недоотримав під час навчання у слабкому вузі.

Переважна більшість опитаних експертів проживають і працюють у м. Києві. На наш погляд, це пояснює вихід у їхньому середовищі на перше місце КНУ імені Т. Шевченка, та відносно нижчий рейтинг вишів з інших міст. Проте і за цих умов - група лідерів залишилася фактично без змін.

Особливість відповідей експертів - це пояснення / обґрунтування своєї позиції щодо оцінки системи юридичної освіти. Два фактори, на які акцентували увагу експерти:

1) успішні сучасні компанії (як іноземні, що діють в Україні, так і вітчизняні) впровадили власні системи перевірки знань / вмінь / навичок випускників вишів та молодих фахівців;

2) важливим чинником є міжнародне визнання національної юридичної освіти, стажування за кордоном тощо.

Питання 8. Якої мірою випускники юридичного профілю готові до виконання своїх посадових функцій з огляду на їхні знання, вміння, навички та професійні цінності:

8.1 Загальна оцінка

	1. Теоретичні знання		**2. Практичні вміння**		**3. Набуті навички**		**4. Дотримання професійних стандартів та цінностей**	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Відмінно	1	2,4	1	2,4	1	2,4	1	2,4
Добре	22	53,7	-	-	4	9,8	7	17,1
Задовільно	15	36,6	19	46,3	19	46,3	15	36,6
Погано	3	7,3	16	39,0	12	29,3	8	19,5
Дуже погано	-	-	5	12,2	3	7,3	7	17,1
Важко сказати	-	-	-	-	2	4,9	2	4,9
Немає відповіді	-	-	-	-	-	-	1	2,4
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

Подібно до роботодавців, експерти в цілому позитивно оцінюють теоретичні знання (56% - «добре» та «відмінно»), і значно гірше - практичні вміння і набуті навички (оцінки «добре» та «відмінно» - відповідно 2% та 12%). При цьому серед експертів також переважають низькі оцінки дотримання професійних стандартів та цінностей (оцінки «добре» та «відмінно» - в межах 20%).

Питання 9. На Вашу думку, що у першу чергу мають знати випускники юридичного профілю?

9.1 Загальна оцінка

№	**Предмет, вміння, навички**	**Кількість відповідей**	**% відповідей**
1	2	3	4
1	Вміння застосовувати отримані теоретичні знання до конкретних практичних ситуацій. Мати системні юридичні знання. Навички пошуку відповідних норм законодавства. Орієнтуватися у постійних змінах та доповненнях до нормативних актів, не використовувати нормативно-правові акти, що втратили чинність. Вміти вирішувати юридичні колізії та усувати прогалини в законах. Аналітичні якості. Знання нормативної бази України, міжнародного законодавства, вміння орієнтуватися в них. Вміння самостійно формувати правову позицію щодо питань, виникаючих в процесі юридичних процедур в різноманітних державних органах, органах місцевого самоврядування, підприємствах та організаціях незалежно від форми власності. Вміння мислити поза шаблоном. Набути первинних навичок надання правових послуг. Вміння ефективно захищати підприємство від перевірок держаними органами.	26	63,4
2	Цивільне право та процес	23	56,1
3	Теорія держави і права (однак курс треба переглянути, щоб включав європейські правові принципи та судову практику ЄСПЛ – 1 пропозиція)	17	41,5
	Складання процесуальних, юридичних документів. Практичні навики написання процесуальних документів, правових висновків. Правниче письмо.	16	39,0
4	Конституційне право	14	34,1
5	Адміністративне право та процес	12	29,3
6	Кримінальне право та процес	12	29,3
7	Господарське право та процес	11	26,8
8	Ораторське мистецтво. Здатність чітко та зрозуміло викладати свої думки. Комунікативні навички. Вміння писати ясно, стисло та чітко. Вміння чітко і лаконічно формулювати правову позицію, переконливо її аргументувати.	8	19,5
9	Трудове право	7	17,1
10	Міжнародне право. Міжнародне публічне та приватне право. Міжнародне право прав людини як частину міжнародного публічного права	6	14,6

1	2	3	4
11	Профільна галузь права (установи/відділу установи, організації). Практичні аспекти нормотворення, правового регулювання та правозастосування в сферах діяльності, що визначаються напрямом, спеціальністю та спеціалізацією підготовки. Предмети за профілем майбутньої роботи.	6	14,6
12	Процесуальні дисципліни (процесуальне право, кодекс)	6	14,6
13	Англійська мова, іноземні мови	4	9,8
14	Податкове право	4	9,8
15	Права людини. Практика Європейського суду з прав людини	4	9,8
16	Бути готовими працювати у команді	3	7,3
17	Історія держави і права	3	7,3
18	Базові вміння та навички практичної роботи в сфері юриспруденції, одержаних при проходженні практичної підготовки (практика) в органах державної влади та місцевого самоврядування, підприємствах та організаціях незалежно від форми власності. Готовність до систематичного підвищення професійної кваліфікації.	2	4,9
19	Бути готовими дійсно багато працювати. Уважність.	2	4,9
20	Правнича етика	2	4,9
21	Принципи права	2	4,9
22	Судовий процес	2	4,9
23	Філософія права	2	4,9
24	Фінансове право	2	4,9
25	Юридична етика (однак вона повинна бути частиною юридичної культури суспільства, достойно викладатись та відслідковуватись профільними етичними комісіями, в іншому випадку формальний підхід це марно витрачений час). Правила бізнес-етики, антикорупційні стандарти.	2	4,9
26	Вміння захищати свою думку	1	2,4
27	Вирішення спорів	1	
28	Вільно володіти юридичною термінологією	1	
29	Вміння пошуку необхідних судових рішень	1	
30	Детективознавство	1	
31	Діловодство	1	
32	Договірні та зобов'язальні відносини	1	
33	Законодавство ЄС	1	
34	Законодавство, що стосується перевірок підприємств державними органами	1	
35	Законодавство України	1	
36	Законодавча техніка	1	
37	Інтелектуальна власність	1	
38	Комерційне право	1	
39	Конкурентне право	1	
40	Криміналістика	1	
41	Корпоративне право	1	
42	Логічне мислення	1	
43	Міжнародні договори у відповідній сфері	1	
44	Поважати професію, мати власну професійну гідність	1	
45	Поліцейське право	1	
46	Практична психологія	1	
47	Приватне право	1	
48	Публічне право	1	
49	Розумітися на основах теорії права та розуміти структуру системи права. Якщо людина цим володіє – інші знання прийдуть з досвідом, а за необхідності з’явиться і спеціалізація.	1	
50	Сприймати стандарти та корпоративні цінності компанії, у яку вони прийшли	1	
51	Структура органів державної влади та місцевого самоврядування	1	
52	Судова практика розгляду справ національними судами та міжнародними судовими інституціями	1	
53	Судова психологія	1	
54	Стандарти професійної діяльності	1	
55	Усвідомлювати відповідальність перед суспільством та дотримуватися професійної культури юриста та професійних цінностей	1	
56	Юридичну відповідальність	1	
57	Юридична психологія	1	

На першому місці - вміння застосовувати набуті знання на практиці. А вже потім - знання конкретних предметів (цивільне право і процес; теорія держави і права, конституційне право тощо). Як і респонденти польового дослідження, експерти перераховують «наболіле», часто не зважаючи на квоту «5 найголовніших предметів, знань чи вмінь на Ваш вибір».

Питання 10. На Вашу думку, що мають знати, але насправді не знають випускники юридичного профілю?

№	Предмет, вміння, навички	Кількість відповідей	% відповідей
1	2	3	4
1	Вміння застосовувати теоретичні знання на практиці. Вміння та навички практичної роботи в сфері юриспруденції, одержаних при проходженні практичної підготовки (практика) в органах державної влади та місцевого самоврядування, підприємствах та організаціях незалежно від форми власності. Обізнаність із судовою практикою. Аналітичні навички для вирішення правових ситуацій, уміння орієнтуватися в різних юридичних базах даних. Вміння знаходити необхідну інформацію. Судова та інша юридична практика. Практичне застосування теоретичних знань матеріального та процесуального права. Правовий аналіз та правові висновки. Первинні практичні навички надання правових послуг. Навички практичного застосування норм права та розв'язання кейсів. Особливості кваліфікації "суміжних" правопорушень. Розрізняти підвідомчість справ профільним судам. Вміння правозастосування. Вміння стисло викласти юридичний висновок.	28	68,3
2	Діловодство. Документообіг. Вміння, навички працювати з юридичними документами. Юридичне документоведення. Робота з офісними ПЗ (особливо Excel). Вміння складання документів правового характеру (в т.ч. аналітичних). Порядок підготовки та укладення договорів. Знання програмного забезпечення для юристів.	19	46,3
3	Вміння працювати в стресовій ситуації, швидко приймати ефективні та правильні рішення, тверезо оцінювати наявні можливості. Розуміння реалій юридичної роботи. Здатність мати власну думку і відстоювати її. Уважність до деталей. Вміння приймати самостійні та відповідальні рішення. Вміння мислити креативно. Вміння швидко орієнтуватись в нормативно-правових актах. Вміння здійснювати творчий пошук в різних сферах.	9	22,0
4	Психологія комунікації з клієнтами та процесуальними опонентами. Судова психологія. Вміння слухати і ЧУТИ. Основи медіації.	8	19,5
5	Адміністративне право і процес	6	14,6
6	Господарське право і процес. Супроводження господарської діяльності підприємств. Законодавство що стосується перевірок підприємств державними органами.	6	14,6
7	Міжнародне публічне та приватне право. Застосування міжнародних правил, конвенцій. Цикл міжнародно-правових дисциплін, включаючи міжнародне транспортне і валютне право (часто викладається не у повному обсязі або не у всіх ВНЗ). Європейське право.	6	14,6
8	Процесуальне право. Всі види судових процесів. Процесуальне документування.	6	14,6
9	Конституційне право України (виборчі механізми створення основних державних органів, порядок взаємодії уряду, парламенту, міністерств, фінансових установ тощо)	5	12,2
10	Теорія держави і права (принципи права, верховенство права і закону, законотворчий процес). Сутність права, як об'єктивної та суб'єктивної категорії.	5	12,2
11	Іноземні мови. Основи юридичної термінології іноземною мовою.	4	9,8
12	Особливості захисту осіб у міжнародних судових інституціях. Європейські правові принципи та судову практику ЄСПЛ.	4	9,8
13	Професійна етика. Юридична етика. Формування професійної культури юриста.	4	9,8
14	Юридична деонтологія	4	9,8
15	Правнича риторика. Грамотно висловлювати свою позицію письмово; публічно виступати.	3	7,3

1	2	3	4
16	Основи законотворчості. Законодавчий процес. Новітні зміни до законодавства.	3	7,3
17	Податкове право	3	7,3
18	Права людини (філософію, юридичний конструкт). Знання міжнародних стандартів прав людини.	3	7,3
19	Цивільне право і процес	3	7,3
20	Кримінально-процесуальне право	2	4,9
21	Стандарти професійної діяльності	2	4,9
22	Трудове право	2	4,9
23	Вміння належним чином розпоряджатися часом.	1	2,4
24	Вміння працювати в команді.	1	
25	Гігієна праці	1	
26	Захист персональних даних	1	
27	Земельне право	1	
28	Інтелектуальна власність	1	
29	Конкурентне право	1	
30	Логіка виступу в судовому засіданні.	1	
31	Місцеве самоврядування	1	
32	Особливості практичного застосування законів та взаємодії різних галузей права	1	
33	Підстави для оскарження рішень, актів, дій органів державної влади, правоохоронних органів.	1	
34	Повноваження та завдання органів державної, виконавчої та судової влади	1	
35	Правила поведінки. Дрескод.	1	
36	Правила вирішення юридичних колізій	1	
37	Профільну галузь права на достатньому теоретичному рівні	1	
38	Системний підхід, здатність до аналізу значних обсягів інформації	1	
39	Способи захисту порушених прав (крім судового)	1	
40	Судова медицина	1	
41	Філософія права	1	
42	Юридична логіка	1	

У відповідях на дане питання ще сильніше виявляється головний недолік чинної системи освіти: невміння випускників застосовувати знання на практиці, відсутність загальних практичних вмінь і навичок. Лише з 5-ї позиції починаються посилання на незнання випускниками конкретних юридичних предметів (адміністративне право і процес, господарське право і процес, міжнародне право тощо). Таким чином, експерти солідарні з роботодавцями, які були респондентами польового опитування.

Питання 11. Що випускники юридичного профілю мають знати в першу чергу

11.1 Загальна оцінка

	Кількість відповідей	**% відповідей від усіх респондентів**
Закони	10	24,4
Закони, Принцип верховенства права стосовно конкретної ситуації	2	4,9
Принцип верховенства права стосовно конкретної ситуації	23	56,1
Некоректне питання	3	7,3
Немає відповіді	3	7,3
Разом	**41**	**100,0**

На відміну від респондентів польового дослідження, серед експертів переважає погляд, що випускники юридичного профілю у першу чергу мають вміти застосувати принципи права в конкретній ситуації (56%), тоді як прихильників знання насамперед законів - лише 24% (домінуюча теза: закони приймаються і скасовуються, а принципи є незмінними).

Питання 12. Чи є обов'язковими для майбутнього юриста наступні предмети

12.1 Загальна оцінка

Оцінка	**1. Теорія права**		**2. Філософія права**		**3. Теорія держави**		**4. Конституційне право та права людини**		**5. Цивільне право**		**6. Цивільний процес**	
	Кількість	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**
Дуже потрібно	32	78,0	11	26,8	23	56,1	31	77,5	39	95,1	35	85,4
Скоріше, потрібно	8	19,5	19	46,3	9	22,0	9	22,0	2	4,9	5	12,2
Скоріше, не потрібно	-	-	8	19,5	3	7,3	-	-	-	-	1	2,4
Зовсім не потрібно	-	-	3	7,3	1	2,4	-	-	-	-	-	-
Важко сказати	-	-	-	-	2	4,9	-	-	-	-	-	-
Немає відповіді	1	2,4	-	-	3	7,3	1	2,4	-	-	-	-
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

12.1 Загальна оцінка (продовження)

Оцінка	**7. Кримінальне право**		**8. Кримінальний процес**		**9. Господарське право**		**10. Господарський процес**		**11. Адміністративне право**		**12. Податкове право**	
	Кількість	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**
Дуже потрібно	30	73,2	27	65,9	31	75,6	30	73,2	33	80,5	25	61,0
Скоріше, потрібно	10	24,4	12	29,3	7	17,1	8	19,5	5	12,2	11	26,8
Скоріше, не потрібно	1	2,4	2	4,9	3	7,3	2	4,9	3	7,3	4	9,8
Зовсім не потрібно	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Важко сказати	-	-	-	-	-	-	1	2,4	-	-	1	2,4
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

12.1 Загальна оцінка (закінчення)

Оцінка	**13. Трудове право**		**14. Юридична психологія**		**15. Адвокатура**		**16. Практика міжнародних судових установ**		**17. Міжнародне приватне право**		**18. Основи права Європейського Союзу**	
	Кількість	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**
Дуже потрібно	27	65,9	16	39,0	15	36,6	16	39,0	19	46,3	18	43,9
Скоріше, потрібно	10	24,4	9	22,0	15	36,6	17	41,5	15	36,6	17	41,5
Скоріше, не потрібно	3	7,3	8	19,5	5	12,2	3	7,3	6	14,6	4	9,8
Зовсім не потрібно	1	2,4	3	7,3	4	9,8	2	4,9	-	-	1	2,4
Важко сказати	-	-	2	4,9	1	2,4	3	7,3	1	2,4	1	2,4
Немає відповіді	-	-	3	7,3	1	2,4	-	-	-	-	-	-
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

Відповіді експертів дуже близькі до позиції респондентів польового дослідження. Єдиний виняток: предмет «Юридична психологія» набрав лише 39% оцінок «Дуже потрібно». Рейтинг найбільш важливих предметів за відповідями експертів (понад 50% оцінок «Дуже потрібно»):

- ✓ Цивільне право - 95,1%
- ✓ Цивільний процес - 85,4%
- ✓ Адміністративне право - 80,5%

- ✓ Теорія права - 78,0%
- ✓ Конституційне право та права людини - 77,5% / Господарське право - 75,6%
- ✓ Господарський процес - 73,2%
- ✓ Кримінальне право - 73,2%
- ✓ Кримінальний процес - 65,9%
- ✓ Трудове право - 65,9%
- ✓ Податкове право - 61,0%
- ✓ Теорія держави - 56,1%

12.2 На Вашу думку, які ще предмети є обов'язковими для майбутнього юриста, крім перерахованих вище?

12.2 Загальна оцінка

№	Предмет	Кількість відповідей	% відповідей
1	2	3	4
1	Міжнародне право, міжнародне економічне право, міжнародне транспортне право, міжнародне валютне право, міжнародне публічне право, право міжнародних договорів	8	19,5
2	Процесуальне діловодство та документоведення. Діловодство.	7	17,1
3	Аграрне право, земельне право	5	12,2
4	Адміністративний процес, адміністративне судочинство	5	12,2
5	Англійська мова, іноземна мова	3	7,3
6	Екологічне право	3	7,3
7	Нотаріат в Україні, нотаріальне право	3	7,3
8	Організація судових та правоохоронних органів	2	4,9
9	Професійна етика	2	4,9
10	Риторика, судова риторика	2	4,9
11	Соціологія/соціоніка	2	4,9
12	Юридична деонтологія	2	4,9
13	Виконавче провадження	1	2,4
14	Господарські договори	1	
15	Ділова українська мова	1	
16	Житлове право	1	
17	Законодавство з питань банкрутства	1	
18	Законодавство з питань інтелектуальної власності	1	
19	Інформаційне законодавство (на жаль, у нас навіть не існує такої галузі права)	1	
20	Історія держави та права	1	
21	Історія української культури	1	
22	Конкурентне право	1	
23	Корпоративне право	1	
24	Культурологія	1	
25	Кримінально-виконачий процес	1	
26	Основи економічної теорії	1	
27	Основи медіації та альтернативного розв’язання спорів	1	
28	Особливості захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб в міжнародних судових інституціях	1	
29	Охорона праці (безпека життєдіяльності)	1	
30	Політологія	1	
31	Правниче письмо	1	
32	Практика європейського суду з прав людини	1	
33	Сімейне право	1	
34	Спадкове право	1	
35	Судова медицина	1	
36	Судові експертизи (зокрема всі види психологічних експертиз)	1	
37	Психологія (зокрема психологія допиту включаючи перехресний допит)	1	
Інше: Предмети, що запропоновано за видами процесів та спеціалізація ми, мають бути загальними курсами для всіх спеціалізацій та більш розширено (поглиблено) відповідно до обраної спеціалізації – наприклад 1) цивільне право та процес + трудове; 2) кримінальне право та процес + конституційне або 3) цивільне право та процес + право міжнародне із знанням відповідної мови.			

Насамперед експерти розширюють перелік предметів в рамках поняття «міжнародне право», а також наголошують на предметах, які стосуються загальних вмінь і навичок (діловодство, іноземні мови тощо).

Питання 13 Чи потрібно вивчати, крім власне юридичних предметів, предмети з набуття професійних вмінь і навичок?

13.1 Загальна оцінка

Оцінка	**1. Юридичний аналіз, підготовка юридичних висновків, написання/складання юридичних текстів**		**2. Правнича риторика**		**3. Правничі дослідження**		**4. Професійна етика**		**5. Основи комунікації**	
	Кількість	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**
Дуже потрібно	34	82,9	20	48,8	16	39,0	26	63,4	13	37,1
Скоріше, потрібно	5	12,2	14	34,1	17	41,5	13	31,7	22	53,7
Скоріше, не потрібно	2	4,9	7	17,1	6	14,6	2	4,9	2	4,9
Зовсім не потрібно	-	-	-	-	1	2,4	-	-	1	2,4
Важко сказати	-	-	-	-	1	2,4	-	-	2	4,9
Немає відповіді	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2,4
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

13.1 Загальна оцінка (закінчення)

Оцінка	**6. Знання іноземних мов**		**7. Знання програмного забезпечення для юристів**		**8. Основи самоорганізації, планування та керування часом**		**9. Основи медіації**		**10. Вміння працювати у команді**	
	Кількість	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**
Дуже потрібно	23	56,1	16	39,0	13	31,7	10	24,4	8	19,5
Скоріше, потрібно	13	31,7	17	41,5	16	39,0	16	39,0	21	51,2
Скоріше, не потрібно	2	4,9	6	14,6	7	17,1	10	24,4	5	12,2
Зовсім не потрібно	-	-	1	2,4	2	4,9	3	7,3	2	4,9
Важко сказати	-	-	-	-	3	7,3	1	2,4	5	12,2
Немає відповіді	3	7,3	1	2,4	-	-	1	2,4	-	-
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

Переважно позитивні оцінки експертів («Дуже потрібно», «Скоріше потрібно») отримав ввесь перелік запропонованих професійних вмінь і навичок. Проте безумовне схвалення (понад 50% оцінок «Дуже потрібно») отримали лише три з них:

- ✓ Юридичний аналіз, підготовка юридичних висновків, написання/складання юридичних текстів - 82,9%
- ✓ Професійна етика - 63,4%
- ✓ Знання іноземних мов - 56,1

У той час як респонденти польового опитування роботодавців безумовно схвалили 8 з 10 запропонованих до оцінки загальних вмінь і навичок.

13.2 На Вашу думку, якими ще вміннями та навичками, крім перерахованих вище, потрібно володіти майбутнім юристам?

№.	Предмет загальних вмінь і навичок	Кількість відповідей
1	Візуалізація інформації та презентація своїх висновків	1
2	Вміння ефективно вести діловодство	1
3	Волонтерська робота в юридичних компаніях та юридичних клініках при ВНЗ	1
4	Гігієна та психологія роботи правника	1
5	Економічні дисципліни, цикл	1
6	Історія філософії	1
7	Коучинг	1
8	Постійне підвищення кваліфікації	1
9	Психологія комунікації з клієнтами та процесуальними опонентами	1
10	Психологія впливу /психологія переконання	1
11	Релігієзнавство	1
12	Складання внутрішніх документів (накази, довіреності, колективний договір, положення, тощо)	1
13	Складання договорів	1
14	Складання процесуальних документів (позовні заяви, клопотання, тощо)	1
15	Соціологія і політологія	1
16	Управління проектами	1

Перелік бажаних додаткових практичних вмінь і навичок відносно короткий, що може свідчити про достатньо повний їх перелік вмінь і навичок, запропонованих для оцінки у попередньому питанні.

Питання 14. Які професійні цінності мають сповідувати та поділяти молоді фахівці юридичного профілю?

14.1 Загальна оцінка

Оцінка	1. Повага до права/закону		2. Толерантність		3. Справедливість		4. Професійна незалежність	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Дуже потрібно	35	85,4	19	46,3	30	73,2	30	73,2
Скоріше потрібно	5	12,2	16	39,0	8	19,5	7	17,1
Скоріше не потрібно	-	-	2	4,9	2	4,9	2	4,9
Зовсім не потрібно	-	-	1	2,4	-	-	-	-
Важко сказати	-	-	2	4,9	-	-	1	2,4
Немає відповіді	1	2,4	1	2,4	1	2,4	1	2,4
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

14.1 Загальна оцінка (закінчення)

Оцінка	5. Уникнення конфлікту інтересів		6. Лояльність до клієнта		7. Принциповість	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Дуже потрібно	25	61,0	14	34,1	21	51,2
Скоріше потрібно	12	29,3	15	36,6	12	29,3
Скоріше не потрібно	3	7,3	9	22,0	7	17,1
Зовсім не потрібно	-	-	-	-	-	-
Важко сказати	-	-	2	4,9	-	-
Немає відповіді	1	2,4	1	2,4	1	2,4
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

Подібно до відповідей стосовно переліку практичних вмінь і навичок, експерти відносно стримано (порівняно з респондентами польового дослідження) поставилися до оцінки професійних цінностей. Безумовне схвалення (понад 50% оцінок «Дуже потрібно») отримали 5 із семи запропонованих цінностей:

✓ Повага до права/закону - 85,4%
✓ Справедливість - 73,2%
✓ Професійна незалежність - 73,2%
✓ Уникнення конфлікту інтересів - 61%
✓ Принциповість - 51,2%

14.2 Які ще професійні цінності мають сповідувати та поділяти молоді фахівці юридичного профілю?

№	Цінності	Кількість відповідей
1	Вирішення завдань правовими методами, а не хабарництвом	1
2	Відповідальність	1
3	Відчуття належності до єдиної професійної спільноти (адвокатури, нотаріату тощо)	1
4	Вміння наполегливо працювати	1
5	Вміння приймати рішення в стресових ситуаціях (конфліктах)	1
6	Гнучкість	1
7	Гуманізм	1
8	Емоційна врівноваженість	1
9	Нетерпимість до корупції	1
10	Об'єктивність	1
11	Порядність і об'єктивність	1
12	Прагнення допомагати іншим	1
13	Працелюбність, відповідальність	1
14	Професійна етика - дотримання правил	1
15	Служіння добру і справедливості	1
16	Триматися гідно в професійному середовищі	1
17	Чесність	1

Питання 15. Чи є доцільним розмежування юридичної освіти на три напрями підготовки, а саме: «Правознавство», «Міжнародне право», «Правоохоронна діяльність»?

15.1 Загальна оцінка

	Кількість відповідей	% відповідей від усіх респондентів
Так	19	46,3
Ні	20	48,8
Інше: потрібен також напрям «державна службова діяльність»	1	2,4
Немає відповіді	1	2,4
Разом	**41**	**100,0**

Коментарі експертів:

✓ Такий розподіл можна робити при підготовці магістрів на рівні базової вищої освіти. До рівня «Бакалавр» юридичні дисципліни повинні бути типовими для всіх юридичних вишів. Школи формуються вже на старших курсах., оскільки лише після проходження базового навчання і закріплення практичних навиків студенти в основній масі визначаються з профілем подальшого навчання, в якому вони себе бажають реалізувати. Хоча, що стосується підготовки фахівців за напрямом «міжнародне право» - це один із пріоритетів підготовки у вузькому скеруванні, але вкрай необхідний державі в умовах сьогодення та в майбутній перспективі.

✓ Вважаю доцільною спеціалізацію на останніх курсах (4-5 курси), а не з самого початку навчання.

Питання 16. Дайте Вашу оцінку діяльності інституцій, покликаних формувати державну політику у сфері юридичної освіти:

16.1 Загальна оцінка

	1. Міністерство освіти і науки України		**2. Міністерство внутрішніх справ України**		**3. Генеральна прокуратура України**		**4. Служба безпеки України**	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Відмінно	2	4,9	1	2,4	-	-	-	-
Добре	5	12,2	2	4,9	4	9,8	3	7,3
Задовільно	11	26,8	9	22,0	8	19,5	7	17,1
Погано	16	39,0	14	34,1	11	26,8	11	26,8
Дуже погано	1	2,4	8	19,5	9	22,0	7	17,1
Важко сказати	3	7,3	3	7,3	3	7,3	7	17,1
Нічого про них не знаю	-	-	-	-	2	4,9	2	4,9
Немає відповіді	3	7,3	4	9,8	4	9,8	4	9,8
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

16.1 Загальна оцінка (продовження)

	5. Міністерство аграрної політики та продовольства України		**6. Міністерство культури України**		**7. Міністерство інфраструктури України**		**8. Міністерство юстиції України** (Відділ правової освіти в Управлінні координації правової роботи та правової освіти у складі Департаменту реєстрації та систематизації нормативних актів, правоосвітньої діяльності)	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Відмінно	-	-	-	-	-	-	1	2,4
Добре	1	2,4	1	2,4	1	2,4	5	12,2
Задовільно	3	7,3	4	9,8	2	4,9	12	29,3
Погано	11	26,8	10	24,4	10	24,4	9	22,0
Дуже погано	6	14,6	6	14,6	5	12,2	3	7,3
Важко сказати	12	29,3	13	31,7	10	24,4	5	12,2
Нічого про них не знаю	4	9,8	3	7,3	9	22,0	3	7,3
Немає відповіді	4	9,8	4	9,8	4	9,8	3	7,3
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

16.1 Загальна оцінка (закінчення)

	9. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України		**10. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (має бути створене відповідно до Закону «Про вищу освіту») -** ***оцініть перспективи його діяльності***	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Відмінно	2	4,9	1	2,4
Добре	3	7,3	3	7,3
Задовільно	6	14,6	10	24,4
Погано	6	14,6	2	4,9
Дуже погано	4	9,8	1	2,4
Важко сказати	7	17,1	10	24,4
Нічого про них не знаю	9	22,0	10	24,4
Немає відповіді	4	9,8	4	9,8
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

16.1 Інші

	11. Інститут держави і права		12. Академія правових наук	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Відмінно	1	2,4	1	2,4
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

Стосовно оцінки діяльності державних органів, покликаних формувати державну політику у сфері юридичної освіти, серед експертів простежуються дві тенденції.

По-перше, є відомства, стосовно діяльності яких у респондентів є сформована позиція (причому переважно негативна: наприклад, оцінки «погано» і «дуже погано» стосовно МОН висловили понад 41% опитаних, стосовно МВС - 54% тощо).

По-друге, є відомства, про діяльність яких експерти недостатньо обізнані, аби визначитися зі своєю оцінкою (наприклад, у випадку Мінагрополітики оцінки «важко сказати», «нічого про них не знаю» та «немає відповіді» разом становлять 49%, у випадку Мінкультури - також 49%, у випадку Мінінфраструктури - 56%). Це ж стосується Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, який є наступником методичних комісій Міносвіти: позитивні оцінки «відмінно» і «добре» - 12%, негативні оцінки «погано» і «дуже погано» - понад 24%, натомість оцінки «важко сказати», «нічого про них не знаю» та «немає відповіді» - разом 49%.

Також у середовищі експертів немає чіткого бачення перспектив Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (має бути створене відповідно до Закону «Про вищу освіту»): оцінки «важко сказати», «нічого про них не знаю» та «немає відповіді» зазначили 59% експертів.

Питання 17 Дайте Вашу оцінку законодавчим та нормативним документам, покликаним реалізувати державну політику у сфері юридичної освіти.

17.1 Загальна оцінка

Оцінка	**1. Конституція України**		**2. Закон України «Про вищу освіту»**		**3. Закон України «Про освіту»**		**4. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра, галузь «Право», напрям підготовки «Правознавство»**		**5. Освітньо-професійна програма бакалавра, галузь «Міжнародне право»**	
	Кількість	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**	**Кількість**	**%**
Відмінно	13	31,7	1	2,4	-	-	2	4,9	1	2,4
Добре	18	43,9	13	31,7	4	9,8	3	7,3	4	9,8
Задовільно	4	9,8	9	22,0	14	34,1	10	24,4	10	24,4
Погано	1	2,4	1	2,4	5	12,2	9	22,0	7	17,1
Дуже погано	-	-	-	-	-	-	2	4,9	-	-
Важко сказати	2	4,9	1	2,4	3	7,3	8	19,5	9	22,0
Нічого про них не знаю	-	-	-	-	-	-	5	12,2	6	14,6
Немає відповіді	3	7,3	16	39,0	15	36,6	2	4,9	4	9,8
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

Єдиний законодавчий та нормативний документ, якому експерти виставили переважно позитивні оцінки - це Конституція України.

Відносно добрі оцінки отримав також нещодавно оновлений Закон України «Про вищу освіту» (34% - «добре» та «відмінно»; можливо, це є відображенням активності ЗМІ , в яких ухвалення цього закону подавалося як позитивна подія). Разом з тим, високою є питома вага експертів, які не визначилися з оцінкою: - 41% щодо Закону України «Про вищу освіту», 44% - щодо Закону України «Про освіту», 37% - щодо освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалавра за напрямом підготовки «Правознавство» (ще 27% зазначили негативні оцінки «погано» і «дуже погано»), 46% - щодо освітньо-професійної програми бакалавра, галузь «Міжнародне право» (ще 17% - негативні оцінки).

Питання 18 Дайте Вашу оцінку діяльності громадських організацій, які покликані представляти інтереси фахівців юридичної сфери

18.1 Загальна оцінка

	1. Союз (до 2006 року – Спілка) юристів України		**2. Всеукраїнська громадська організація "Асоціація адвокатів України"**		**3. Асоціація правників України**		**4. Асоціація суддів України**	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Відмінно	3	7,3	1	2,4	7	17,1	-	-
Добре	4	9,8	13	31,7	12	29,3	5	12,2
Задовільно	8	19,5	6	14,6	6	14,6	6	14,6
Погано	5	12,2	5	12,2	2	4,9	7	17,1
Дуже погано	2	4,9	1	2,4	1	2,4	2	4,9
Важко сказати	11	26,8	11	26,8	8	19,5	9	22,0
Нічого про них не знаю	4	9,8	2	4,9	1	2,4	8	19,5
Немає відповіді	4	9,8	2	4,9	4	9,8	4	9,8
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

18.1 Загальна оцінка (продовження)

	5. Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів		**6. Всеукраїнська громадська організація "Асоціація християн-юристів України"**		**7. Всеукраїнська громадська організація «Асоціація українських правників»**		**8. Міжнародна поліцейська асоціація, Українська секція**	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Відмінно	-	-	-	-	1	2,4	2	4,9
Добре	1	2,4	-	-	1	2,4	2	4,9
Задовільно	7	17,1	2	4,9	6	14,6	2	4,9
Погано	3	7,3	4	9,8	4	9,8	4	9,8
Дуже погано	3	7,3	2	4,9	1	2,4	5	12,2
Важко сказати	9	22,0	10	24,4	11	26,8	8	19,5
Нічого про них не знаю	13	31,7	19	46,3	12	29,3	13	31,7
Немає відповіді	5	12,2	4	9,8	5	12,2	5	12,2
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

18.1 Загальна оцінка (продовження)

	9. Міжнародна громадська організація «Міжнародний комітет захисту прав людини»		**10. Національна асоціація адвокатів України, Рада адвокатів України**		**11. Нотаріальна палата України**		**12. Світовий конгрес українських юристів**	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Відмінно	3	7,3	1	2,4	1	2,4	2	4,9
Добре	3	7,3	8	19,5	5	12,2	2	4,9
Задовільно	8	19,5	12	29,3	7	17,1	3	7,3
Погано	5	12,2	5	12,2	5	12,2	3	7,3
Дуже погано	2	4,9	-	-	2	4,9	1	2,4
Важко сказати	10	24,4	5	12,2	11	26,8	12	29,3
Нічого про них не знаю	7	17,1	6	14,6	6	14,6	13	31,7
Немає відповіді	3	7,3	4	9,8	4	9,8	5	12,2
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

18.1 Загальна оцінка (продовження)

	13. Спілка адвокатів України		14. Всеукраїнська громадська організація «Спілка третейських суддів України»		15. Європейська бізнес асоціація (ЄБА)		16. Українська асоціація прокурорів	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Відмінно	-	-	-	-	2	4,9	1	2,4
Добре	9	22,0	1	2,4	8	19,5	1	2,4
Задовільно	11	26,8	6	14,6	4	9,8	2	4,9
Погано	3	7,3	3	7,3	6	14,6	6	14,6
Дуже погано	1	2,4	1	2,4	1	2,4	1	2,4
Важко сказати	8	19,5	14	34,1	13	31,7	9	22,0
Нічого про них не знаю	4	9,8	11	26,8	4	9,8	17	41,5
Немає відповіді	5	12,2	5	12,2	3	7,3	4	9,8
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

18.1 Загальна оцінка (продовження)

	17. Всеукраїнська громадська організація «Всеукраїнська асоціація приватних детективів»		18. Українська федерація професіоналів безпеки (до 2010 року – Українська федерація недержавних служб безпеки)		19. ВГО «Українська служба порятунку»		20. Німецька спілка адвокатів України (DAV Ukraine)	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Відмінно	-	-	-	-	-	-	1	2,4
Добре	-	-	1	2,4	2	4,9	3	7,3
Задовільно	2	4,9	5	12,2	3	7,3	1	2,4
Погано	4	9,8	2	4,9	3	7,3	3	7,3
Дуже погано	1	2,4	1	2,4	1	2,4	-	-
Важко сказати	9	22,0	9	22,0	10	24,4	9	22,0
Нічого про них не знаю	21	51,2	19	46,3	18	43,9	20	48,8
Немає відповіді	4	9,8	4	9,8	4	9,8	4	9,8
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

18.1 Загальна оцінка (продовження)

	21. Американська торгівельна палата в Україні		22. Делегація німецької економіки в Україні (представництво Німецьких торговельно-промислових палат)		23. Харківська правозахисна група		24. Всеукраїнська асоціація правозахисних організацій «Українська Гельсінська спілка з прав людини»	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Відмінно	2	4,9	-	-	5	12,2	5	12,2
Добре	8	19,5	4	9,8	5	12,2	10	24,4
Задовільно	2	4,9	5	12,2	8	19,5	10	24,4
Погано	2	4,9	1	2,4	1	2,4	-	-
Дуже погано	-	-	-	-	-	-	1	2,4
Важко сказати	10	24,4	7	17,1	7	17,1	5	12,2
Нічого про них не знаю	13	31,7	21	51,2	11	26,8	6	14,6
Немає відповіді	4	9,8	3	7,3	4	9,8	4	9,8
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

18.1 Загальна оцінка (закінчення)

	25. Асоціація університетів України		26. Асоціація навчальних закладів України приватної форми власності	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Відмінно	1	2,4	2	4,9
Добре	3	7,3	4	9,8
Задовільно	5	12,2	3	7,3
Погано	5	12,2	3	7,3
Дуже погано	-	-	1	2,4
Важко сказати	9	22,0	9	22,0
Нічого про них не знаю	14	34,1	15	36,6
Немає відповіді	4	9,8	4	9,8
Разом	**41**	**100,0**	**41**	**100,0**

Коментар експерта:

✓ Вибір поля «Нічого про них не знаю» означає «не знаю, яким чином ці організації здійснюють представлення інтересів юристів». Ця відповідь не означає відсутність знань про сам факт існування таких організацій.

Рейтинг фахових організацій за позитивними оцінками («відмінно» та «добре» - від 10% і вище):

- ✓ Асоціація правників України - 46%
- ✓ Українська Гельсінська спілка з прав людини - 36%
- ✓ Асоціація адвокатів України - 34%
- ✓ Європейська бізнес асоціація - 24%
- ✓ Американська торгівельна палата в Україні - 24%
- ✓ Харківська правозахисна група - 24%
- ✓ Національна асоціація адвокатів України - 22%
- ✓ Спілка адвокатів України - 22%
- ✓ Союз юристів України - 17%
- ✓ Міжнародний комітет захисту прав людини - 15%
- ✓ Нотаріальна палата України - 15%
- ✓ Асоціація навчальних закладів України приватної форми власності - 15%
- ✓ Асоціація суддів України - 12%
- ✓ Німецька спілка адвокатів України (DAV Ukraine) - 10%
- ✓ Асоціація університетів України - 10%

Таким чином, відносно найвищі оцінки отримали організації, які, згідно з результатами опитування роботодавців, мають реальну базу членів і провадять діяльність в інтересах своїх членів (Асоціація правників України, Асоціація адвокатів України, Національна асоціація адвокатів України, Спілка адвокатів України, Союз юристів України, а також впливові організації, які об'єднують іноземні компанії, що діють в Україні: Європейська бізнес асоціація, Американська торгівельна палата в Україні).

Високу оцінку експертів отримали також організації правозахисного спрямування (Українська Гельсінська спілка з прав людини, Харківська правозахисна група), проте в даному випадку, можливо, до певної міри мала місце реакція на престижні назви (наприклад, позитивні оцінки отримав також Міжнародний комітет захисту прав людини - організація, яка впродовж останніх десяти років не подає ознак життєдіяльності).

Водночас правозахисні організації, керівники асоціацій вишів та асоціацій учасників деяких дотичних секторів діяльності (охоронні фірми, приватні детективи) не виявили інтересу до участі у проекті.

Разом з тим, для низки організацій, які є активними у профільних сферах / секторах діяльності, займаються правовою освітою та/або правовим захистом громадян, підготовкою профільних фахівців

тощо (наприклад, Українська служба порятунку), є питання покращення інформування про їхню діяльність у фаховому співтоваристві, налагодження партнерських стосунків тощо.

Питання 19 Вкажіть, будь-ласка, чи є Ви членом профільної фахової організації (організацій):
19.1 Загальна оцінка

	Кількість відповідей	**% відповідей від усіх респондентів**
Так	21	51,2
Ні	17	41,5
Планую вступити (Національна асоціація адвокатів України)	1	2,4
Мені це не потрібно	2	4,9
Разом	**41**	**100,0**

19.2 Профільні фахові організації, членами яких є експерти дослідження

№	**Назва організації**	**Кількість відповідей**
1	Американська Асоціація Юристів (ABA)	1
2	Американська Палата Берліну	1
3	Американська торгівельна палата в Україні	2
4	Асоціація адвокатів України	2
5	Асоціація правників України	5
6	Асоціація християн-юристів України	1
7	Асоціація цивілістів України	1
8	Делегація німецької економіки в Україні	2
9	Європейська бізнес асоціація	1
10	Інтелектуальний форум «Єдина Європа»	1
11	Міжнародна асоціація юристів (IBA)	1
12	Міжнародна поліцейська асоціація, Українська секція	2
13	Міжнародна служба порятунку (POLICE 911)	1
14	Національна асоціація адвокатів України	6
15	Німецька спілка адвокатів України	2
16	Нотаріальна палата України	1
17	Обласна колегія адвокатів	1
18	«Об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу», громадська організація	1
19	Світовий конгрес українських юристів	1
20	Союз юристів України	4
21	Спілка адвокатів України	2
22	«Українська служба порятунку», Всеукраїнська громадська організація	1

Понад половина експертів (21 з 41) вказали, що вони є членами профільних фахових організацій. Відносно широко серед них представлені члени тих же самих організацій, які мають розгалужене членство в регіонах: Національна асоціація адвокатів України, Асоціація правників України, Союз юристів України тощо.

Особливістю експертів є те, що деякі з них вказали на членство у зарубіжних профільних організаціях, таких як Американська Асоціація Юристів, Американська Палата Берліну, Міжнародна асоціація юристів, Міжнародна служба порятунку (Police 911). Також в Україні діють секції міжнародних організацій: Міжнародна поліцейська асоціація, Українська секція; ВГО «Українська служба порятунку».

Питання 20 Чи потрібні Вам стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до фахівців за профілем Вашої діяльності?

20.1 Загальна оцінка

№	Відповідь	Кількість відповідей	% відповідей від усіх респондентів
1	Так, міжнародні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до профільних фахівців	5	12,2
2	Так, національні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до профільних фахівців	13	31,7
3	Так, корпоративні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до профільних фахівців	2	4,9
4	Так, всі стандарти (1+2+3)	7	17,1
5	Так, національні і міжнародні (1+2)	2	4,9
6	Так, міжнародні і корпоративні (1+3)	2	4,9
7	Ні, не потрібні	2	4,9
8	Важко сказати	8	19,5
9	**Разом**	**41**	**100,0**

В цілому понад 85% експертів вважають, що потрібні професійні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до фахівців за профілем їхньої діяльності. У тому числі 56% експертів вказали національні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги (окремо або ж у поєднанні з міжнародними і корпоративними стандартами і вимогами).

Питання 21 Якщо Вам відомі стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до профільних фахівців, назвіть які саме:

21.1 Загальна оцінка

№	Назва	Кількість відповідей
1	2	3
1	Антикорупційна політика	1
2	Високі кваліфікаційні вимоги та етичні стандарти для працівників міліції, суду, прокуратури	1
3	ДК 009-2010 Державний класифікатор України: класифікація видів економічної діяльності	2
4	ДК003-2010 Державний класифікатор професій України	2
5	Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»	2
6	Закон України «Про міліцію»,	1
7	Закон України «Про нотаріат»	1
8	Закон України «Про прокуратуру»,	2
9	Закон України «Про службу безпеки України»	1
10	Закон України «Про судоустрій і статус суддів»	2
11	Кваліфікаційні вимоги в адвокатурі та нотаріаті	1
12	Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку	1
13	Кодекс правил здійснення адвокатської діяльності адвокатів Європейського співтовариства (1988)	2
14	Кодекс професійної етики судді	2
15	Кодекс суддівської етики	1
16	Корпоративна політика	1
17	Корпоративні стандарти ділової етики	1
18	Кримінальний процесуальний кодекс України	1
19	Національні етичні стандарти юридичної професії	1
20	Національна освітньо-кваліфікаційна характеристика та освітньо-професійна програма підготовки фахівця за спеціальністю «правознавство» на рівні бакалавра	1
21	Основні положення про роль адвокатів	1
22	Правила адвокатської етики	4

1	2	3
23	Правила професійної етики нотаріусів України	2
24	Професійна етика	2
25	Професійна незалежність	2
26	Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів (1950)	2
27	«Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі». Затверджені - Наказом Міністерства Юстиції України 386/5 від 25.02.2014 р.	3
28	Фінансовий моніторинг та фінансова розвідка прокурори, адвокати та судді	1

Інше:

1) забезпечення адвокатам одержання відповідної освіти, підготовки і знання як їх ідеалів та етичних обов'язків, так і прав людини та основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом;

2) забезпечення відсутності дискримінації при допущенні осіб до адвокатської практики або до продовження практики за ознаками раси, кольору шкіри, статі, етнічного походження, релігії, політичних та інших поглядів, наявності власності, місця народження, економічного або іншого становища;

3) у країнах, де існують групи, общини або регіони, потреби яких у юридичній допомозі не забезпечені, особливо коли такі групи мають відмінності в культурі, традиціях, мові або були жертвами дискримінації у минулому, уряди, професійні асоціації адвокатів та навчальні інститути мають вжити спеціальних заходів до створення сприятливих умов для осіб з цих груп, які бажають займатися юридичною практикою, і забезпечити їм підготовку, необхідну для задоволення потреб цих груп;

4) адвокати повинні постійно дбати про честь і гідність своєї професії як важливі учасники здійснення правосуддя;

5) обов'язки адвоката щодо клієнта мають включати:

а) консультації - клієнта про його права та обов'язки, з роз'ясненням принципів роботи правової системи, оскільки вони стосуються прав і обов'язків клієнта;

б) надання допомоги клієнту будь-яким законним способом та вчинення правових дій для захисту його інтересів;

в) надання клієнту допомоги в судах, трибуналах та адміністративних органах;

6) надаючи допомогу клієнтам при здійсненні правосуддя, адвокати повинні додержувати прав людини й основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом, діяти вільно і наполегливо відповідно до закону і визнаних професійних стандартів та етичних норм;

7) адвокат має бути лояльним до інтересів свого клієнта.

* * *

Їх в єдиному узагальненому варіанті не існує. Потрібно розробляти, приймати та впроваджувати.

* * *

Зобов'язання зберігати професійну таємницю щодо своєї роботи та конфіденційну інформацію, отриману в ході виконання ним своїх обов'язків.

* * *

- ✓ повна вища освіта відповідного напряму підготовки (магістр, спеціаліст);
- ✓ стаж роботи;
- ✓ знання чинного законодавства;
- ✓ знання Порядку ведення обліку і складання звітів господарсько-фінансової діяльності;
- ✓ Знання Порядку укладання і оформлення господарських договорів;
- ✓ Знання Основ економіки, організації праці, виробництва і управління;
- ✓ Знання Правил та норм охорони праці.

* * *

- ✓ верховенство права;
- ✓ служіння закону;
- ✓ аналітичне мислення;
- ✓ принциповість;
- ✓ стійкість.

* * *

Для працюючих юристів вимоги не потрібні, для студентів – важко сказати, оскільки я не розумію, яким чином ці стандарти в освіті будуть використовуватись в Україні чи за її межами.

Як і при польовому опитуванні роботодавців, експерти надали різнопланові відповіді на пропозицію зазначити відомі їм стандарти та/або кваліфікаційні вимоги до фахівців.

Водночас декілька експертів послалися на відомі їм профільні міжнародні стандарти: Кодекс правил здійснення адвокатської діяльності адвокатів Європейського співтовариства (1988), Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів (1950).

Деякі експерти надали своє бачення, що саме мають включати професійні стандарти діяльності та кваліфікаційні вимоги.

Питання 22 На Вашу думку, хто має розробляти стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до фахівців юридичної сфери?

№	Відповідь	Кількість відповідей	% відповідей від усіх респондентів
1	Держава в особі профільних міністерств та відомств	4	9,8
2	Профільні національні фахові організації, які представляють учасників відповідних секторів діяльності чи ринків	16	39,0
3	Профільні міжнародні організації	1	2,4
4	Національні фахові організації і профільні міжнародні організації (2+3)	4	9,8
5	Держава і національні фахові організації (1+2)	5	12,2
6	Держава, національні фахові організації і профільні міжнародні організації (1+2+3)	2	4,9
7	Важко сказати	1	2,4
8	Немає відповіді	8	19,5
9	**Разом**	**41**	**100,0**

66% респондентів вважають, що вироблення стандартів діяльності та або кваліфікаційних вимог до фахівців - це функція національних фахових організацій, самостійно (39%) або ж у взаємодії з державою (12%), з профільними міжнародними організаціями (10%) чи разом з державою та міжнарод-ними організаціями (5%).

Питання 23 Вкажіть, будь-ласка, які періодичні видання юридичного профілю (друковані та/або електронні) Ви вважаєте корисними для своєї діяльності?

23.1 Загальна оцінка

№	Назва ЗМІ	Кількість згадувань	% респондентів, які вказали дане джерело
1	2	3	4
1	Юридична практика (тижнева газета)	14	34,1
2	Право України, журнал	12	29,3
3	Ліга (Група компаній Ліга, веб-проекти: Юрліга, правове інформаційне поле для бізнесу і юристів, http://jurliga.ligazakon.ua, ЛігаЗакон, правова підтримка бізнесу і громадян www.ligazakon.ua, ЛІГА.net www.liga.net, Право України http://pravo.ligazakon.ua, Юрист ПРОФ та інші)	10	24,4
4	Закон і бізнес (всеукраїнська щотижнева газета)	9	22,0
5	Юридична газета (Всеукраїнське щотижневе професійне юридичне видання)	9	22,0
6	Вісник Верховного Суду України (та вісники інших судів: Конституційного, Вищого господарського суду тощо)	8	19,5

1	2	3	4
7	Юридичний вісник України (Загальнонаціональна правова газета, видавництво Юрінком-Інтер)	7	17,1
8	Вісник Національної асоціації адвокатів України	3	7,3
9	Віче	3	7,3
10	Офіційний вісник України, бюлетень, видання Міністерства юстиції України	3	7,3
11	Український юрист, журнал	3	7,3
12	Юридичний журнал (Юстиніан. Юридичний журнал)	3	7,3
13	Адвокатське бюро, журнал (з липня 2014 р. не видається)	2	4,9
14	Держава і право, збірник наукових праць	2	4,9
15	Проблеми законності	2	4,9
16	Урядовий кур'єр	2	4,9
17	Юридична Україна	2	4,9
18	Юрист & закон, тижневик	2	4,9
19	Ukrainian Journal of Business Law	2	4,9
20	Адвокат, журнал	1	2,4
21	Адміністративне право і процес, журнал	1	
22	Бюлетень законодавства	1	
23	Вестник Одесской адвокатуры, журнал	1	
24	Відомості Верховної Ради України	1	
25	Вісник Академії адвокатури України	1	
26	Вісник Асоціації правників України	1	
27	Вісник Вищої Ради Юстиції	1	
28	Вісник Національної академії правових наук	1	
29	Вісник Ужгородського національного університету	1	
30	Європейські перспективи	1	
31	Збірники судової практики	1	
32	Інтелектуальна власність, журнал (Інтелектуальна власність в Україні)	1	
33	Інформаційно-ресурсний центр, ДП, www.irc.gov.ua	1	
34	Кримінальне право України, журнал	1	
35	Наукові вісники провідних університетів	1	
36	Нотаріат для вас	1	
37	Правова панорама	1	
38	Правовий тиждень	1	
39	Підприємництво, господарство і право	1	
40	Сайти Верховної Ради України	1	
41	Судебно-юридическая газета	1	
42	Судова юридична газета	1	
43	Судовий вісник	1	
44	Теорія і практика інтелектуальної власності	1	
45	Український адвокат, журнал	1	
46	Український правник	1	
47	Часопис КУП НАНУ	1	
48	Commercial property	1	
49	IRIS	1	
50	Kyiv Post Legal Quarterly	1	
51	Wirtschaftsblatt	1	
52	SmartLex (база законодавства України, Києва та Криму) www.smartlex.com.ua	1	
53	Інше: Специфіка роботи вимагає слідкувати за галузевими, а не юридичними новинами - повідомлення від Американської Торгівельної Палати, Європейської Бізнес Асоціації, сайт Українська Energetика www.ua-energy.org	1	

Переважна більшість експертів надає перевагу тим же ЗМІ, що і роботодавці, опитані в ході польового дослідження, хоч і в дещо іншій послідовності («Юридична практика», сайти групи компаній «Ліга», «Закон і бізнес», «Юридична газета» тощо). Разом з тим, частина експертів (насамперед - освітяни) надають перевагу деяким виданням, які не потрапляють у пріоритети роботодавців (наприклад, журнали «Право України», «Віче»), а також значно менше користуються матеріалами сайтів Верховної Ради України, видань «Голос України» чи «Урядовий кур'єр».

Питання 24 Вкажіть, чи можлива, на Вашу думку, участь Вашої організація / установи у процесі вироблення стандартів діяльності / кваліфікаційних вимог до фахівців юридичної сфери

24.1 Загальна оцінка

№	Відповідь	Кількість відповідей	% відповідей від усіх респондентів
1	Так, і ми вже цим займаємося	7	17,1
2	Так, ми бажаємо взяти участь у такій діяльності	17	41,5
3	Так, але не на даному етапі діяльності нашої організації	3	7,3
4	Ні, але я, як фахівець, готовий особисто брати участь у такій діяльності	4	9,8
5	Ні	2	4,9
6	Важко сказати	5	12,2
7	Можливо	1	2,4
8	Немає відповіді	2	4,9
9	**Разом**	**41**	**100,0**

Переважна більшість експертів зазначили готовність брати участь у розробці стандартів діяльності/ кваліфікаційних вимог (68%), у тому числі засвідчили готовність до такої участі тих організацій, які вони представляють (59%). 7 експертів (17%) зазначили, що організації / установи, які вони представляють, у тій чи іншій формі вже займаються цими питаннями.

3.3 Результати проведених глибинних інтерв'ю

1. Експерти підтвердили загальну оцінку молодих фахівців юридичного профілю, яку виставили роботодавці, а також рейтинг юридичних шкіл.
2. Також експерти солідарні з роботодавцями у визначенні головного недоліку чинної системи юридичної освіти - це невміння випускників застосовувати на практиці набуті теоретичні знання, а також брак практичних вмінь і навичок (окрема позиція експертів - це позиція, що молоді фахівці насправді не знають професійних стандартів).
3. Так само співпадають оцінки роботодавців та експертів щодо переліку необхідних предметів юридичного профілю, а також предметів, які розвивають практичні професійні вміння та навички. Єдиний виняток це нижча оцінка експертами необхідності предмету «юридична психологія» (цей предмет на даний час у вишах не викладається).
4. На відміну від роботодавців, експерти поділилися практично порівно у відповіді на питання про доцільність розмежування юридичної освіти на три напрями («Правознавство», «Міжнародне право», «Правоохоронна діяльність»).
5. Експерти поділяють державні інституції, покликані формувати політику у сфері юридичної освіти, на дві групи:
   а) відомства, з діяльністю яких експерти в цілому обізнані і оцінюють їх переважно негативно (МОН, МВС);
   б) відомства, з діяльністю яких вони переважно не обізнані (решта міністерств, які мають у підпорядкуванні вищі навчальні заклади державної форми власності, які також готують фахівців юридичного профілю).

6. Також у середовищі експертів немає чіткого бачення перспектив Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (має бути створене відповідно до Закону «Про вищу освіту»): оцінки «важко сказати», «нічого про них не знаю» та «немає відповіді» зазначили 59% експертів.
7. Єдиний законодавчий та нормативний документ, якому експерти виставили переважно пози-тивні оцінки - це Конституція України. Відносно добрі оцінки отримав також нещодавно прийнятий Закон України «Про вищу освіту» (34% - «добре» та «відмінно»). Разом з тим, високою є питома вага експертів, які не визначилися з оцінкою або ж поставили негативні оцінки.
8. Стосовно оцінки чинних громадських та самоврядних організацій юридичного профілю, то відносно найвищі оцінки отримали організації, які, згідно з результатами опитування роботодавців, мають реальну членську базу і провадять діяльність в інтересах своїх членів (Асоціація правників України, Асоціація адвокатів України, Національна асоціація адвокатів України, Спілка адвокатів України, Союз юристів України, а також впливові організації, які об'єднують іноземні компанії, що діють в Україні: Європейська бізнес асоціація, Американська торгівельна палата в Україні). Низка експертів вказали своє членство у зарубіжних профільних організаціях, таких як Американська Асоціація Юристів, Американська Палата Берліну, Міжнародна асоціація юристів, Міжнародна служба порятунку (Police 911).
   Разом з тим, для низки організацій, які є активними у профільних сферах / секторах діяльності, займаються правовою освітою та/або правовим захистом громадян, підготовкою профільних фахівців тощо, є потреба покращення інформування про їхню діяльністю у фаховому співтоваристві, налагодження партнерських відносин тощо.
9. Понад 85% експертів вважають, що потрібні професійні стандарти діяльності та/або ква-ліфікаційні вимоги до фахівців за профілем їхньої діяльності. Переважна більшість вважає, що роз-робка таких стандартів - це функція профільних фахових організацій (самостійно, або ж у співпраці з профільними міжнародними організаціями та державою). Дві-третини експертів засвідчують свою готовність брати участь у розробці профільних стандартів та кваліфікаційних вимог (шоста частина твердить, що вже займається такою діяльністю). Однак більшість експертів, як і роботодавців, не змогли вказати відомі їм стандарти.
10. Переважна більшість експертів надає перевагу тим же ЗМІ, що і роботодавці, хоч і в дещо іншій послідовності («Юридична практика», сайти групи компаній «Ліга», «Закон і бізнес», «Юри-дична газета» тощо). Разом з тим, частина експертів (насамперед - освітяни) надають перевагу деяким виданням, які не потрапляють у пріоритети роботодавців (наприклад, журнали «Право України», «Віче»).
11. За результатами глибинних інтерв'ю рекомендовано розробити та впровадити окремий довготривалий проект з ознайомлення профільних цільових аудиторій (керівників та активу профільних громадських і самоврядних організацій, роботодавців, фахових середовищ за напрямами діяльності, викладачів та ін.) із світовим досвідом діяльності фахових організацій юридичного профілю, їхніми професійними і суспільними функціями, організаційними формами, етичними кодексами тощо, а також зі світовим досвідом опрацювання професійних стандартів та кваліфікаційних вимог, наявними провідними школами з цієї проблематики у міжнародному правничому співтоваристві.
12. В рамках такого проекту доцільно:
    1) запросити в Україну з метою популяризації та обміну досвідом відомих міжнародних експертів (зокрема - з числа чинних та колишніх керівників профільних міжнародних фахових організації і національних фахових організацій країн Європейського Союзу, США, Канади тощо);
    2) здійснити офіційний переклад на українську мову міжнародних професійних стандартів та національних стандартів країн Європейського Союзу, США, Канади тощо - за основними напрямами діяльності у юридичній сфері;
    3) провести серію презентацій обговорень міжнародного досвіду розробки та впровадження професійних стандартів у регіонах України (Київ, Харків, Львів, Одеса, Дніпропетровськ тощо), із залучення активу профільних фахових організацій, академічного середовища та ін.
    4) використати досвід визнаних міжнародних та власних корпоративних професійних стандар-

тів, практику власного оцінювання та підвищення кваліфікації фахівців іноземних компаній, які діють в Україні та об'єднані, зокрема, в рамках Європейської бізнес-асоціації, Американської торговельної палати, Представництва німецької промисловості в Україні. При цьому слід враховувати специфіку вказаних організацій: будь-які проекти чи напрями діяльності мають бути ініційовані / висунуті їх членами.

13. За підсумками представлення, аналізу та адаптації міжнародного досвіду для заінтересованих організацій необхідно сформувати базові / стартові пропозиції щодо змісту професійних стандартів (наприклад, в частині прав і обов'язків правників та їх клієнтів, порядку підготовки, укладення та реалізації угод, компетенції правників, переліку відповідно необхідних знань, вмінь та навичок тощо) та освітнього стандарту правників.
14. З метою ефективного формування рамки кваліфікації правничої професії доцільною є постійна, системна взаємодія самоврядних та громадських організацій правничої сфери. Форми та механізми такої взаємодії мають стати предметом публічної дискусії. Доцільним є формування галузевої фахової ради (на даному етапі - без статусу окремої юридичної особи, як майданчика для опрацювання спільних проектів; робочий варіант назви: Національна юридична рада). За основу у процесі обговорення доцільно взяти визнані у сучасному світі загальні засади діяльності фахових організацій:
    а) відкритий характер членства (наприклад, членом такої Ради за певною спільною прозорою процедурою може стати кожна самоврядна / саморегульована та / або громадська організація, яка має власні професійні стандарти (або керується профільними міжнародними професійними стандартами) та / або кваліфікаційні вимоги, або ж впроваджує сертифікаційні програми тощо);
    б) планова ротація складу керівних, виконавчих і робочих органів;
    в) публічний характер діяльності.
15. Доцільним є формування механізму взаємодії фахових організацій правничої сфери та профільних державних міністерств і відомств, виходячи з усвідомлення, що в умовах роздержавленої економіки та домінування ринкових відносин процес розробки освітніх стандартів і програм, а також профільних законодавчих і нормативних актів не може бути закритим та ізольованим від учасників профільних ринків та їхніх фахових організацій. Тематика налагодження ефективної взаємодії фахових організацій правничої сфери та державних органів має стати предметом публічного обговорення і наступних практичних заходів (тема окремого пілотного проекту). Наприклад, в рамках пілотного проекту з вдосконалення діяльності Громадських рад при заінтересованих державних виконавчих органах (МОН, Міністерство юстиції).

    З метою налагодження ефективної взаємодії фахових спільнот і держави до цього процесу обов'язково мають бути залучені профільні комітети Верховної Ради України, а також заінтересовані представники органів місцевого самоврядування. Звертає на себе увагу та обставина, що фахівці юридичної сфери є у складі практично всіх депутатських фракцій складу Верховної Ради України VIII скликання.
16. Доцільною є реалізація пілотного проекту з розробки стратегії реформування та розвитку системи підготовки кадрів для органів внутрішніх справ. В рамках такого пілотного проекту можливо вирішити завдання формування профільної фахової коаліції за участю організацій юридичної сфери (оскільки певний мінімум юридичних знань для працівників органів внутрішніх справ є необхідним), правоохоронної сфери (Українська служба порятунку, Українська секція Міжнародної поліцейської асоціації та інші), медичної сфери (оскільки працівники органів внутрішніх справ повинні вміти надавати громадянам першу медичну допомогу, мати базову підготовку з соціальної психології тощо), правозахисної та інших сфер. Також актуальним є залучення зовнішніх експертів / радників (наприклад, фахівців муніципальної поліції США, Федерального бюро розслідувань США тощо).

    Вказана профільна коаліція може розробляти освітні стандарти не тільки для підготовки працівників органів внутрішніх справ, але й частково - для низки дотичних сфер: охоронної справи, детективної справи тощо.
17. Рекомендувати розглядати окремим блоком у системі юридичної освіти та підготовки кадрів пра-

воохоронних органів навчальну програму з правозахисної проблематики. Це може стати окремим пілотним проектом з залученням зовнішніх і вітчизняних експертів, з метою, зокрема, нейтралізувати «репресивний ухил», традиційно властивий вітчизняній системі юридичної освіти з часів СРСР.

18. Рекомендувати МОН та Міністерству юстиції ініціювати створення Робочої групи з розробки освітнього стандарту, на основі делегування до складу Робочої групи представників а) рейтингових юридичних шкіл; б) освітянських асоціацій (наприклад: Асоціація університетів України, Асоціація вищих навчальних закладів приватної форми власності); в) заінтересованих самоврядних та громадських фахових організацій юридичної сфери. Проект Робочої групи рекомендуємо винести на публічне обговорення та попередньо затвердити на всеукраїнській конференції завідувачів кафедр юридичних спеціальностей.
19. Рекомендувати запровадити окремий пілотний проект щодо програми формування професійних цінностей. Ця проблематика може складатися з двох частин:
    а) відображення професійних цінностей як наскрізного елемента кожної навчальної дисципліни;
    б) перегляд і реформування механізмів функціонування та управління системи освіти в цілому (дошкільної, середньої, професійно-технічної, вищої, неформальної) під кутом зору формування у суспільстві належних моральних (а на етапі професійно-технічної та вищої освіти - професійних) цінностей.
20. До процесу публічного обговорення проблематики формування рамки кваліфікації правничої професії рекомендуємо залучати рейтингові ЗМІ. Інформаційних ресурсів профільних фахових організацій, до яких можна віднести власні сайти, друковані періодичні та неперіодичні видання тощо, як також інформаційних ресурсів вищих навчальних закладів для реального публічного обговорення є недостатньо. Доцільним є організація низки цільових заходів (круглих столів, конкурсів, майстер-класів тощо) з участю (або під егідою) рейтингових ЗМІ.
21. Рекомендувати переглянути зміст викладання політології у системі юридичної освіти, оскільки теорія громадянського суспільства, суспільні функції та механізми діяльності фахових організацій як найбільш масової форми самоорганізації громадян у сучасному цивілізованому суспільстві є проблематикою курсу політології. Розуміння засад діяльності громадянського суспільства має практичне значення для залучення фахової спільноти у процес реформування системи освіти та наближення її змісту до вимог ринку праці. Запровадити окремий пілотний проект: розробка спеціалізованого курсу політології для правничої сфери - з відповідними прикладами на основі досвіду фахових організацій правничої сфери Європейського Союзу, США, Канади, аналізом відповідного регуляторного забезпечення тощо.

4. КОМЕНТАРІ

учасників фокус-групових обговорень результатів польового дослідження та глибинних інтерв'ю експертів

Результати опитувань не ставляться під сумнів, оскільки адекватно відображають реальні настрої у фаховому середовищі. У системі юридичної освіти (і вищої освіти в цілому) впав рівень відповідності вимогам ринків праці. Якість підготовки та потреби ринку праці до останнього часу ніяк не впливали на обсяг державного замовлення.

Провідна думка: система юридичної освіти потребує реформування / кардинальних / реальних змін. Однак щодо конкретних критеріїв оцінки наявного стану, напрямів та способів її реформування серед учасників фокус-груп існують суттєві розходження.

1. Щодо оцінки рейтингу вишів, які готують правників:

✓ Провідні позиції лідируючої групи вишів - це умовність, що не має суттєвого значення.

✓ Рейтинг вишів значною мірою визначається обсягами державного замовлення і відповідно кількістю підготовлених фахівців.

✓ Обсяги держзамовлення значною мірою залежать від статусу вишу (пріоритет - у вишів зі статусом «національний»), а також - від інтенсивного PR. Також є корупційна складова.

✓ Якщо враховувати кількість позитивних відгуків щодо випускників пропорційно їх кількості, обсягів витрачених коштів, людської енергії та часу на їх підготовку - розташування у групі лідерів рейтингу може бути суттєво іншим.

Передбачається, що із вступом в силу нового Закону України «Про вищу освіту» на ринку освітніх послуг з'явиться реальна конкуренція поміж вишами, тому протягом найближчих 2-3-х років рейтинг юридичних вишів / факультетів зазнає ґрунтовних змін.

Всі предмети, що викладаються, здебільшого потрібні. Але проблема, коли після закінчення вишу не знаєш, як складати документи, як взагалі приступити до справи, як і що з чим пов'язати, як почати та закінчити. Потрібно більше практики.

Необхідно кардинально змінювати систему освіти юристів. Законодавство часто змінюється, поки ми закінчили - змінився зміст законів, тому знання старого змісту виявляється не потрібним. Треба більше уваги приділяти оволодінню знаннями про принципи права, процесуальні процедури та процесуальну практику.

На імідж вишу впливає PR. Ось Одеська юридична академія - там багато PR. Ківалов хороший адміністратор, там багато контрактників, але навряд чи там добре вчать. Це добре, коли багато аспірантів, але викладачі повинні бути активними, вони самі мають навчатися, тому поєднання теорії з практикою дуже важливо.

Всі університети, які займають перші позиції у рейтингах, знаходяться в найбільших містах. Впливає і кількість студентів, і кількість викладачів. PR, як і наявність бюджетних місць, грає свою роль.

Будь-який практик прагне відірватися від практики, а теоретик - від теорії. Значення має не диплом, а значно більше - сама людина. Є велика кількість вишів, про які ми не знаємо, але студенти там вчаться, і ми не маємо підстав стверджувати, що там погана освіта.

1.1 Чи погоджуєтесь Ви із твердженням, що диплом єдиного державного зразка та відсутність незалежної системи контролю якості навчального процесу значною мірою нівелюють відмінності між вишами?

Відмінності між дипломами конкретних вишів мають досить умовний характер. Причина - однотипні програми відповідно до «єдиного державного зразка», брак незалежного зовнішнього оцінювання якості вищої освіти.

Диплом відносно престижного вишу у кращому випадку може мати значення протягом перших

декількох років - надалі все залежить від молодого фахівця, його здібностей, наполегливості, бажання підвищувати кваліфікацію тощо.

Водночас: програми підготовки у системі юридичної освіти в цілому підпорядковані потребам підготовки кадрів для правоохоронних органів, і досі мають репресивний нахил.

Перші позиції у рейтингу вишів - це розпіарені заклади. Це ті, хто отримує державне замовлення, хто має статус національних університетів. Проте зараз не має значення, який саме університет ти закінчив. Просто загальний рівень освіти впав. Скрізь. Система корупції впливає на державне замовлення.

МОН на підставі дослідження прийшло до висновку, що кадровий потенціал вишів більший від потреби. Докторів і професорів більше, ніж потрібно вишам. Але рейтинг вишів мають визначати роботодавці. Диплом конкретного університету не має значення, оскільки дипломи нівелювалися за рівнем якості.

Потрібно знати, навіщо абітурієнти йдуть до вишу.

Потрібна статистика, скільки випускників якого вишу працюють за спеціальністю.

Якість не впливає на державне замовлення.

Прийняті нові правила прийому. Гроші державного замовлення мають йти за поданими заявами вступників.

PR - це також робота. Розкажіть студентам, чому ви можете їх навчити. У Ківалова немає традицій, але викладачі переходять у виш - і ось вам результат. Практика має бути попереду. Немає проблеми у тім, що юристів забагато. Слабі - відімруть.

Так, згодні. Потрібна незалежна оцінка знань. Іспит, співбесіда, час вибору спеціалізації - усе це має значення. Виші повинні отримати право і можливість впливати на свої навчальні програми.

Окрема думка: іспити слід скасувати. Роботодавець сам несе відповідальність за тих, кого бере на роботу.

2. Щодо змісту вищої юридичної освіти

2.1 Чи потрібно зважати на думку потенційних роботодавців при вирішенні питання щодовпровадження обов'язкових до вивчення предметів (включно із предметами загально теоретичних дисциплін і практичних занять із формування вмінь) для всіх напрямів (спеціальностей) юридичного профілю, та формувати цей перелік з тих предметів, які вважають першочергово необхідними понад 50% роботодавців, натомість перелік предметів (курсів) за вибором навчальних закладів/студентів (відповідно до їх спеціалізації) формувати з предметів, які вважають першочерговими менше 50% роботодавців ?

Сьогодні практично є обмежені умови для освоєння практичних вмінь і здобуття навичок. Для цього вишам бракує насамперед дієвих механізмів взаємодії з юридичним бізнесом (який переважно сам не готовий до такої взаємодії), є перепони формально-юридичного та фінансового характеру (наприклад - як залучити до викладання у виші успішного практика, який не має / не потребує вченого ступеню? як оплатити його роботу?).

Ці питання важко / неможливо вирішувати на рівні окремого вишу.

Експерти підкреслювати необхідність вивчення теорії держави і права як фундаментальної дисципліни. Акцентувалася увага на вивченні англійської мови та діловодства. Зокрема, підкреслювалося значення викладання етики, оскільки це дає змогу вносити у навчальний процес поняття моралі.

Роботодавці мають впливати на учбовий процес. Проте роботодавці теж різні: освічені та не дуже. Тому вони не повинні впливати на склад нормативних дисциплін. Студент повинен отримувати обов'язковий обсяг знань. Однак варіативну частину можна і потрібно складати з врахуванням побажань роботодавців.

Але як зробити викладання практичним?

Позиція бізнесу: лише той може викладати, хто має досвід практичної діяльності.

Спільна думка учасників фокус-груп: рекомендувати МОН включити у вимоги про акредитацію

спеціальності положення, що не менше 20% викладачів повинні бути практиками. Потрібно саме в цій частині змінювати законодавство та підвищувати автономію вишів, аби навчальні заклади мали можливість фінансово вирішувати вказане питання (враховуючи, що практики переважно не мають учених ступенів).

Дуже мало викладається англійська мова. Є різні акценти: 1) більше викладати спеціальну термінологію, 2) просто підтягнути викладання мов. Загальна позиція: на практиці не вистачає того обсягу знань мови, який дають у вишах.

Необхідно кардинально змінювати ставлення до курсу правового письма, ведення електронного листування, засвоєння термінології договорів тощо.

Часта зміна відомств, які займаються вищою освітою (від МОН до Міністерства науки, молоді і спорту та назад до МОН) не призводить до поступального розвитку. Органи виконавчої влади, роботодавці, виші - всі вони мають власні інтереси, тому лише спільна робота може принести позитивний результат.

Думка представника державного вишу: стандарти освіти має розробляти робоча група на чолі з представником МОН

Думка представника бізнесу (видавнича група): Ми беремо студентів на практику і фактично з них набираємо свій персонал. Ми робимо так і з юристами. Тобто набираємо працівників «з нуля». Я практик, я постійно працюю з вченими. В робочу групу з розробки стандартів мають входити не викладачі, а вчені. Ми залучаємо до роботи саме вчених, оскільки нам бракує методології. Ми знаємо, як на практиці повинні реалізовуватися знання юристів, але ми не знаємо, як вибудовувати навчання. Вчені іноді відірвані від реалій, але вони володіють методологією. Плюс вони мають бути головними з написання стандартів. А роботодавців мають представляти насамперед представники фахових асоціацій. Асоціацій адвокатів, суддів, нотаріусів, аудиторів тощо. Представники саме різних профілів юридичної сфери. Також потрібні представники МОН, Міністерства юстиції, інших відомств. Причому пріоритет серед представників державних відомств - звичайно ж, за МОН.

Загальна думка: сьогодні практика має характер перекладання папірців. Разом з тим, процесуальним дисциплінам можливо навчитися лише на практиці. Можливо, слід формувати цільове замовлення від роботодавців. Можливо, роботодавець має отримувати грант на кожного студента, якого він бере на практику, тобто слід економічними методами заохочувати бізнес.

Відзначалося, що до 80% випускників юридичних шкіл не можуть знайти роботу за фахом.

На думку багатьох учасників, впровадження дуальної освіти в сучасних умовах в Україні є неможливою справою.

Думка освітянина: ступенева освіта відіграє негативну роль. Молоді люди отримують перерву у своєму навчанні від «бакалавра» до «спеціаліста», «магістра». Фахівець з неповною вищою освітою насправді за професійними вимогами нікому не потрібен. Так, Європа нам каже: давайте зробимо так, що бакалавріт буде основною освітою, а магістр - це вже перша наукова освіта і практично останній ступінь у отриманні вищої освіти. Але ж де-факто бакалавр у нас нікому не потрібен, він нікуди не може влаштуватися.

Думка практика: так, бакалавр для нас - це стажер, секретар, помічник, який ще недовчився. Навіть для роботи помічником у суді вже вимагають спеціаліста.

2.2 Чи свідчить надання великої ваги респондентами темі професійних та загальнолюдських цінностей про наявність суттєвих проблем у цій сфері? Якими мають бути способи (механізми) формування /утвердження зазначених цінностей?

Є проблеми. Загальнолюдські якості виховуються у родині. Можливо, слід впливати, викладаючи дисципліни гуманітарного циклу: наприклад, філософію. Однак, кардинально це проблему не вирішить.

Є суттєва обставина: у 17-18 років у молодих людей моральні цінності часто зазнають суттєвих змін.

Юридичні школи намагаються створювати певне мікро середовище, певну глобальну атмосферу.

Намагаються відстежувати особливості контингенту, який поступає у виш. Сьогодні проблема морального виховання знаходиться у вакуумі. І в школах, і у вишах немає молодіжних організацій, які б цим займалися. Ми не можемо відмовлятися від етики та естетики. Оскільки для юриста важливо, наприклад, де має лежати виделка, а де ніж. На наш погляд, подібні речі мають системно надаватися у середній школі. Проте там цього не надають, а вишам доводиться допрацьовувати за школу.

Виші набирають деякі категорії студентів, які просто не бажають вчитися.

Ось у цьому році виші МВС не добрали 200 осіб. По-друге, вони опускали планку по профільним предметам нижче 120 балів. Що ж можна зробити із слабо підготовленим студентом? До того ж система державного замовлення визначає - фактично скільки студентів набрав, стільки ж, будь ласкавий, маєш випустити.

Простежується наступництво поколінь. У родині судді виховують наступного суддю, у родині прокурора - наступного прокурора. Це все не таємниця.

Специфіка: на юридичні спеціальності часто поступають діти мажорів. Багато хто з них потім сидить за ґратами: хто за ДТП, хто за наркотики.

2.3 Чи відрізняється змістовно і чим саме підготовка студентів за напрямом «Правоохоронна діяльність» від підготовки за напрямами «Правознавство» та «Міжнародне право»?

Загальна думка: відрізняється. Якщо в процесі заповнення глибинних інтерв'ю думки експертів поділилися, то в ході дискусії на фокус-групах домінувала позиція: так, підготовку за напрямом «Правоохоронна діяльність» необхідно розмежувати з юридичною освітою. При цьому принципово важливо зняти репресивний ухил у підготовці кадрів для правоохоронної системи.

У курсантів набір предметів інший на 30%, ніж у студентів юридичних спеціальностей.

Думка: «Правоохоронна діяльність» - це штучно видумана спеціальність.

***Думка*:** вагому частину серед роботодавців представляють представники правоохоронних органів. Вони мають власні погляди на підготовку фахівців, причому дуже специфічну.

Загальна думка: дуже великий негативний вплив на систему юридичної освіти справляє наявність спеціалізованих відомчих вишів, особливо у системі МВС, прокуратури, державних фіскальних служб. Там має місце яскраво виражена деформація психіки людини. Казарма обмежує світогляд майбутнього юриста. Правоохоронці - це не юристи, а ті, хто право застосовує. Для них треба знати статтю 15 про застосування зброї, знати загальні правила патрульно-постової служби тощо.

Зараз левова частка юристів готується у системі вишів МВС (7 Університетів). Але ж які це юристи? Там навчання орієнтоване перш за все на фахів з охорони громадського порядку, патрульно-постової служби, державної автоінспекції тощо. Тому там потрібні мінімальні юридичні знання. Деформація відбувається у тому плані, що молодих людей вбудовують у систему МВС, з її плюсами і мінусами, з власною системою корупції, своєю складною системою відносин, де старший завжди правий, а молодший (навіть з тим же званням, але нижчий за посадою) - завжди не правий.

У виші, який готує кадри для правоохоронної системи, студенти на другому курсі йдуть в органи по судовим справам, за напрямками роботи міліції, хтось - у прокуратуру. Не рідко трапляються ситуації, коли молода людина прийшла вчитися до вишу на романтичному злеті (буду боротися із злочинністю!), а потім приходить і каже: куди я потрапив!

Студентів юридичних вишів іноді намагаються залучати в якості понятих. Це вразлива тема. Студенти мають бути на стороні захисту, на стороні клієнтів. Це не питання вишів, це питання правоохоронних органів. І вони не мають права так залучати студентів.

В університетах МВС на першому курсі є казарми - для дисципліни.

Думка практика: можна сказати, що профільні відомчі виші готують, образно кажучи, не лікарів, а фельдшерів. Можливо, навіть санітарів.

Простіше із хорошого юриста зробити нормального міліціонера, ніж з хорошого міліціонера бодай же посереднього юриста.

Держава має рахувати гроші. В університетах МВС на 1 курсанта викладачів у декілька раз більше, ніж викладачів на 1 студента у цивільних вишах. А це все кошти державного бюджету, тобто кошти платників податків.

Насправді працівників правоохоронних органів можна підготувати за 3 місяці. Тому з відомчих вишів доцільно прибрати функцію підготовки юристів, оскільки для них це занадто складне завдання. А ось звичайний університет може на останньому курсі з юриста підготувати міліціонера - за потреби, в порядку спеціалізації.

Думка: доцільно зберегти лише один базовий виш МВС, з метою готувати кадри для своєї системи. Решта елементарно зайві.

3. Щодо стандартів та доцільних механізмів взаємодії роботодавців, фахових спільнот та навчальних закладів:

Позиція практиків: для створення національних стандартів доцільно опиратися на міжнародні стандарти, національні стандарти провідних країн (США, ЄС, Німеччина тощо), а також на корпоративні стандарти відомих корпорацій.

3.1 Чи надасть ваги диплому єдиного державного зразка впровадження рамки кваліфікацій правничої професії (за основними спеціалізаціями) та базованого на ній національного стандарту юридичної освіти?

Це додасть ваги будь-якому диплому. У правознавстві сьогодні немає стандарту, тому будь-який стандарт (професійний та / або освітній) - це однозначний плюс. Загальна думка: це важливо і позитивно.

Є робоча група з розробки освітнього стандарту у Харківському юридичному університеті імені Я. Мудрого. Чекаємо результатів.

3.2 Яким чином існуючі кваліфікаційні вимоги на доступ до окремих професій (суддя/адво-кат/нотаріус) співвідносяться з навчальними планами, за якими нині готують правників вищі навчальні заклади?

Загальна думка: співвідносяться повністю, відмінностей просто немає.

Думка практиків: Кваліфікаційні вимоги Національної асоціації адвокатів України та Нотаріальної палати України у частині теоретичних знань не виходять за межі навчальних програм вишів, не співвідносяться з міжнародними стандартами і не погоджені з учасниками профільних ринків.

3.3 Чи нині достатньо враховано у програмах кваліфікаційних іспитів на доступ до відпо-відної правничої професії (адвокат, нотаріус, суддя) практичні повсякденні потреби в роботі такого правника? Який стан справ у цьому плані стосовно іспитів на здобуття ОКР «Бакалавр права» та «Магістр права»?

Додаткових вимог немає, іспит достатньо формальний. Це перевірка лише теоретичних знань, хоча є вимога щодо наявності не менше 3-х років практичного досвіду. Іспит доволі легко скласти на основі програми вишу. На підвищення ефективності практичної діяльності цей іспит впливає мало.

3.4 Яким Ви бачите оптимальний механізм взаємодії / співпраці профільних фахових орга-нізацій у процесі формування рамки кваліфікації правничої професії?

У фаховому середовищі адвокатів та правників є групи активних фахівців, які є одночасно членами двох і більше організацій, таких як НААУ, АПУ, ААУ тощо.

В залежності від активності та перспектив кожної з вказаних організацій, має місце часткове перетікання членської бази з однієї організації в іншу.

У більшості регіонів України діяльність місцевих організацій / осередків / представництв всеукраїнських організацій юридичного профілю носить формальний характер; їхні керівники часто мало відомі широкому фаховому загалові.

Слабкість обласних організацій - це об'єктивна перешкода для налагодження у регіонах взаємодії між профільним бізнесом та вищими навчальними закладами.

Наявність членської бази не коригується автоматично з рівнем активності організації; може мати місце пам'ять про колишню активність.

В регіонах значна частина учасників дискусій з числа освітян практично не бачать місця і ролі фахових асоціацій у процесі формування рамки кваліфікації. Багато освітян схиляються до думки, що практика можна запросити для консультації. Думка одного декана юридичного факультету: «При прийняття ОПП та ОКХ обов'язково мають бути представники фахових асоціацій. Але в акредитаційних комісіях вони не можуть приймати участь. Перевірка знань при акредитації - це формальність, тут більше перевіряють документи. Професійні стандарти також мають розроблятися виключно викладачами».

Низка освітян у регіонах висловлювалися на підтримку того, що практики повинні впливати на зміст освіти. Але вони не називали при цьому фахові асоціації і не обговорювали їхню роль. Згадувалися спеціальні іспити з англійської мови для юристів (ILEC та TOLES) як приклад незалежної оцінки знань, але не як приклад співпраці з третіми особами при проведенні іспиту.

Лише у Києві під час дискусії роботодавці і освітяни практично одностайно погоджувалися з тим, що професійні стандарти мають розробляти фахові асоціації та узгоджувати їх з учасниками відповідних напрямів діяльності, а освітній стандарт практики та освітяни мають розробляти спільно. Пропоновані варіанти розробки стандартів:

А) роботодавці та освітяни під керівництвом представника МОН;

Б) роботодавці із залученням науковців;

В) професійні стандарти розробляють роботодавці, а освітні стандарти - роботодавці спільно з освітянами; навчальні програми розробляють виші на основі профільного освітнього стандарту.

За підсумками фокус-групи у Києві Асоціація адвокатів України виступила з ініціативою опрацювання національних професійних стандартів надання юридичних послуг за основними напрямами діяльності у юридичній сфері.

Разом з тим, у регіонах на провокаційне запитання модератора «Так ви підтримуєте чинну систему, за якої МОН визначає нормативні дисципліни і роботодавець не впливає на освіту?» переважна більшість освітян відповідали - ні, не підтримуємо.

Думка освітянина: Є ще одна проблема. Адвокатські асоціації не готові виховувати собі конкурентів. Вони кажуть: навіщо я буду зараз когось натаскувати чи підтягувати, краще я знайду собі молодшого компаньйона чи помічника, якому буде складно знайти собі самостійну роботу.

Думка практика: так говорять не адвокатські асоціації, а адвокатські об'єднання (суб'єкти підприємницької діяльності). Адвокатські асоціації якраз можуть допомагати молодим фахівцям, і це є у них на порядку денному.

Думка освітянина: доцільно реформувати Вищу раду юстиції, яка не виконала покладених на неї завдань.

Думка практика: необхідно усунути корупцію при акредитації вишів. Також необхідно вивчати те, що студенти пишуть про виші у соціальних мережах.

Думка практика щодо залучення практикуючих юристів до викладання у вишах: насправді це складне питання. Ми в компанії робимо тренінги для дорослих, надаємо послуги з підвищення кваліфікації у вузькій спеціалізації. Але наші тренери не володіють методиками викладання у форматі вищих навчальних закладів, часто не володіють настільки глибокими та широкими знаннями, аби повністю охопити певну дисципліну. Так, практик добре орієнтується у специфіці своєї роботи. Я, наприклад, можу провести 2 семінари. Так, студентам зі мною буде цікаво, я буду спілкуватися живою

мовою. Звичайно, мені теж буде цікаво, оскільки спілкування зі студентами допомагає у практичній діяльності. Але ж для викладання потрібні фундаментальні знання. Це скоріше для викладачів доцільно запроваджувати обов'язкову практику в компаніях, а не залучати бізнес до викладання теоретичних дисциплін.

4. Наскільки правнича спільнота є зацікавленою у висвітлення юридичними ЗМІ інформації про процес формування рамки кваліфікацій правничої професії?

Мало зацікавлена. Профільні журнали читають переважно керівники юридичних фірм. Публікації були, проте особливого інтересу не викликали ні у практиків, ні у теоретиків. Друкувати у традиційному стилі інформацію щодо процесу формування рамки кваліфікації правничої професії - мало ефективно.

Проте останнім часом, під впливом підписання угоди про асоціацію з Євросоюзом, вітчизняні ЗМІ почали висвітлювати проблематику впровадження в Україні міжнародних стандартів юридичної діяльності. Приклади: 1. В'ячеслав Кузьмук. Міжнародні та національні стандарти адвокатської (юридичної) діяльності. - Юридична газета, 23 вересня 2014 р., №22-23 (415-416), с. 12-13.; 2. В'ячеслав Кузьмук. Міжнародні принципи та стандарти правосуддя. - Юридична газета, 21 жовтня 2014 р., № 30 (424), с. 38-39

5. ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

результатів кабінетного дослідження, польового дослідження, глибинних інтерв'ю та обговорення у фокус-групах

Порівняльна таблиця результатів кабінетного дослідження, польового дослідження, глибинних інтерв'ю та обговорення на фокус-групах

Досліджене питання	кабінетне дослідження	Польове дослідження	Глибинні інтерв'ю	обговорення на фокус-групах
1. Оцініть, якою мірою підготовка молодих фахівців юридичного профілю в цілому відповідає сучасним вимогам ринку праці?		Найбільш поширена загальна оцінка – «задовільно» (близько 40%), а загальна кількість позитивних оцінок («відмінно» та «добре», разом 32%) перевищує кількість негативних оцінок («погано», «дуже погано», разом дещо понад 19%). При цьому найбільш оптимістично налаштований регіон – Харківський (понад 41% позитивних оцінок проти 18% негативних), найбільш критичний - Одеський (близько 27% позитивних оцінок проти 26% негативних). Державні службовці надають чинній системі юридичної освіти в цілому помітно більш високі оцінки (понад 46% позитивних оцінок, натомість тільки 11% - негативних), ніж фахівці, які працюють з ринком (лише 28% позитивних оцінок проти понад 21% негативних).	Серед експертів, як і серед респондентів польового дослідження, переважає оцінка «задовільно» (54%). Оцінка «добре» (24%) практично врівноважується оцінкою «погано» (22%). При цьому серед експертів немає крайніх оцінок («відмінно», «дуже погано») та невизначеності («важко сказати»).	Результати опитувань не ставляться під сумнів, оскільки адекватно відображають реальні настрої у фаховому середовищі. У системі юридичної освіти (і вищої освіти в цілому) впав рівень відповідності вимогам ринків праці. Якість підготовки до останнього часу ніяк не впливала на обсяг державного замовлення. Провідна думка: система юридичної освіти потребує реформування / кардинальних / реальних змін. Однак щодо конкретних чинного становища, напрямів та способів реформування серед учасників фокус-груп існують суттєві розходження.
2.Скажіть, будь ласка, чи має для Вас значення, диплом якого вищого навчального закладу має випускник, якого Ви берете на роботу?		Респонденти практично порівно (незалежно від категорій) поділилися на тих, для кого диплом випускника конкретного навчально закладу має значення, і на тих – для кого не має значення (47:49, за незначної переваги тих, для кого диплом конкретного вишу значення не має). Виділяється лише Одеський регіон, де диплом конкретного вишу має значення тільки для 40% респондентів, а для понад 55% - не має.	Експерти значно більше, ніж роботодавці, надають значення диплому – 63% «так», 37% - «ні»).	Відмінності між дипломами конкретних вишів мають досить умовний характер. Причина – однотипні програми відповідно до «єдиного державного зразку», брак незалежного зовнішнього оцінювання якості навчання. Диплом відносно престижного вишу у кращому разі може мати значення протягом перших декількох років – надалі все залежить від молодого фахівця, його здібностей, наполегливості, бажання підвищувати кваліфікацію тощо. Водночас: програми підготовки у системі юридичної освіти в цілому підпорядковані потребам підготовки кадрів для правоохоронних органів, і досі мають репресивний ухил.
3. Випускників яких вищих навчальних закладів Ви бажаєте брати на роботу?		Незважаючи на те, що половина респондентів вважають наявність у випускника диплому конкретного вишу несуттєвою обставиною, усе ж дві третини респондентів (67%) не відмовилися вказати виші, які вони цінують вище. В цілому було вказано 45 вищих навчальних закладів. Безумовний лідер (причому серед усіх категорій респондентів) - Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого (м. Харків; вказали майже 39% всіх респондентів). У групі лідерів, із значним «відривом» від конкурентів – ще 5 вишів (з них 2 київських - Київський національний	Переважна більшість опитаних експертів проживають і працюють у м. Києві. На наш погляд, це пояснює вихід у їхньому середовищі на перше місце КНУ імені Т. Шевченка, та відносно нижчий рейтинг вишів з інших міст. Проте і за цих умов – група лідерів залишилася фактично без змін. Особливість відповідей експертів – це пояснення / обґрунтування своєї позиції щодо оцінки системи юридичної освіти. Два фактори, на які акцентували увагу експерти: А) успішні сучасні компанії (як іноземні, що діють в Україні, так і	Рейтинг вишів значною мірою визначається обсягами державного замовлення і відповідно кількістю підготовлених фахівців. Обсяги держзамовлення значною мірою залежать від статусу вишу (пріоритет – у вишів зі статусом «національний»), а також – від інтенсивного PR. Також є корупційна складова. Якщо враховувати кількість позитивних відгуків щодо випускників пропорційно їх кількості, обсягів витрачених коштів, людської енергії та часу на їх підготовку – розташування у групі лідерів рейтингу буде суттєво іншим.

		університет ім. Т.Г.Шевченка, Національний університет "Києво-Могилянська академія"), 1 львівський (Львівський національний університет ім. І. Франка), 2 одеських (Національний університет «Одеська юридична академія», Одеський національний університет ім. І. Мечникова).	вітчизняні) впровадили власні системи перевірки знань / вмінь / навичок випускників вишів та молодих фахівців; Б) важливим чинником є міжнародне визнання національної юридичної освіти, стажування за кордоном тощо.	Передбачається, що у зв'язку з вступом в силу нового Закону України «Про вищу освіту» на ринку освітніх послуг з'явиться реальна конкуренція поміж вишами, тому протягом найближчих 2-3-х років рейтинг юридичних вишів / факультетів зазнає ґрунтовних змін.
4. Якої мірою випускники юридичного профілю готові до виконання своїх посадових функцій з огляду на їхні: **1. Теоретичні знання** **2. Практичні вміння** **3. Набуті навички** **4. Дотримання професійних стандартів та цінностей**		Теоретичні знання оцінюються достатньо високо (64% - «відмінно» та «добре»), натомість практичні вміння та набуті навички – здобули переважно негативну оцінку (відповідно 65% і 58% респондентів виставили оцінку «погано» і «дуже погано»). Також високу оцінку отримало дотримання професійних стандартів і цінностей (понад 66% - «відмінно» та «добре»), однак цей факт важко трактувати однозначно, у зв'язку з невисоким рівнем обізнаності респондентів щодо стандартів та/або кваліфікаційних вимог. В регіональному розрізі найбільш високо випускників юридичного профілю сприймають роботодавці Харківського регіону (можливо, це пов'язано з лідируючими позиціями Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого, яка розташована у м. Харків). Водночас за більшістю позицій державні службовці також виставляють вищі оцінки випускникам, ніж роботодавці, які працюють з ринком.	Експерти в цілому більш критичні, ніж роботодавці, проте також в цілому позитивно оцінюють теоретичні знання (56% - «добре» та «відмінно»), і значно гірше – практичні вміння і набуті навички (оцінки «добре» та «відмінно» - відповідно 2% та 12%). При цьому серед експертів, які краще обізнані з практикою застосування у світі професійних стандартів, переважають низькі оцінки дотримання професійних стандартів та цінностей (оцінки «добре» та «відмінно» - в межах 20%).	В сучасних умовах практично є обмежені умови для освоєння практичних вмінь і здобуття навичок. Для цього вишам бракує насамперед дієвих механізмів взаємодії з юридичним бізнесом (який переважно сам не готовий до такої взаємодії), є перепони формально-юридичного характеру та фінансового характеру (наприклад – як залучити до викладання у виші успішного практика, який не має / не потребує вченого ступеню? як оплатити його роботу?). Ці питання важко / неможливо вирішувати на рівні окремого вишу.
5. На Вашу думку, що у першу чергу мають знати випускники юридичного профілю?		Питання розкриває затребуваність знань різних предметів в реальній практиці. Частина респондентів у відповідях включала не лише власне навчальні предмети, але також вміння, навички, людські цінності, якими мають володіти випускники – усе те, що вони вважають найголовнішим. Рейтинг: ▪ Цивільне право, цивільне право та процес, цивільний кодекс – 43,5% ▪ Кримінальне право і процес, кримінально-процесуальне право, кримінальний кодекс, кримінологія, криміналістика – 23,6% ▪ Господарське право та процес – 21,6% ▪ Знати, де знайти інформацію, орієнтуватися в законах, вміти аналізувати інформацію, логіка, швидкість мислення, вміння тлумачити закони – 14,9% ▪ Законодавство – 13,9 ▪ Конституцію, конституційне право та права людини – 12,7%	На першому місці – вміння застосовувати набуті знання на практиці. А вже потім – знання конкретних предметів (цивільне право і процес; теорія держави і права, конституційне право тощо). Як і респонденти польового дослідження, експерти перераховують «наболіле», часто не зважаючи на квоту «5 найголовніших предметів, знань чи вмінь на Ваш вибір». Рейтинг: ▪ Вміння застосовувати отримані теоретичні знання до конкретних практичних ситуацій 63,4% ▪ Цивільне право та процес – 56,1% ▪ Теорія держави і права – 41,5% ▪ Складання процесуальних, юридичних документів. Практичні навики написання процесуальних документів, правових висновків. Правниче письмо – 39,0% ▪ Конституційне право – 39,1%	На першому місці – вміння застосовувати набуті знання. Приступаючи до роботи, випускники не знають, як взагалі приступити до справи, що з чим пов'язати, як почати та як закінчити. Законодавство швидко змінюється: поки закінчив навчання, закони помінялися, тому набуті знання вже просто не потрібні. Думка: потрібно міняти систему освіти.

		▪ Теорію відповідно до обраного профілю – 12,3% ▪ Адміністративне право та процес – 12,0 ▪ Практичні вміння та навички, вміння застосовувати знання на практиці – 10,8 ▪ Теорія держави і права – 9,1% ▪ Вміння спілкуватися з людьми, риторика, ораторське мистецтво, комунікабельність – 8,2	▪ Адміністративне право та процес – 29,3% ▪ Кримінальне право та процес – 29,3% ▪ Господарське право та процес – 26,8% ▪ Ораторське мистецтво. Здатність чітко та зрозуміло викладати свої думки. Комунікативні навички. Вміння писати ясно, стисло та чітко. Вміння чітко і лаконічно формулювати правову позицію, переконливо її аргументувати 19,5% ▪ Трудове право – 17,1% ▪ Міжнародне право. Міжнародне публічне та приватне право. Міжнародне право прав людини як частину міжнародного публічного права – 14,6%	
6. На Вашу думку, що мають знати, але насправді не знають випускники юридичного профілю?		Респонденти вважають, що випускники у першу чергу не мають практичних навичок, не вміють застосовувати закони на практиці, не навчені діловодству та складанню юридичних документів (тільки вище перелічені прогалини у підготовці вказали понад 50% респондентів), не вміють працювати з інформацією, мають проблеми з культурою спілкування. Водночас респонденти підкреслюють брак знань з тих предметів, які є найбільш затребуваними (цивільне право і процес, кримінальне право і процес, закони відповідно до своєї спеціалізації тощо). Рейтинг: ▪ Брак практичних навичок, не вміють застосовувати закони на практиці – 37,3% ▪ Діловодство, правильне складання юридичних документів – 13,0% ▪ Цивільне право, процес, кодекс – 12,7% ▪ Кримінальне право, процес, кодекс, криміналістика – 7,7% ▪ Процеси, процесуальне право – 7,2%	У відповідях на дане питання ще сильніше виявляється головний недолік чинної системи освіти: невміння випускників застосовувати знання на практиці, відсутність загальних практичних вмінь і навичок. Лише з 5-ї позиції починаються посилання на незнання випускниками конкретних юридичних предметів (адміністративне право і процес, господарське право і процес, міжнародне право тощо). Таким чином, експерти солідарні з роботодавцями, які були респондентами польового опитування. Рейтинг: ▪ Вміння застосовувати теоретичні знання на практиці – 68,3% ▪ Діловодство. Документообіг. Вміння, навички працювати з юридичними документами. Юридичне документоведення. Робота з офісними ПЗ тощо – 46,3% ▪ Вміння працювати в стресовій ситуації, швидко приймати ефективні та правильні рішення, тверезо оцінювати наявні можливості тощо – 22,0% ▪ Психологія комунікації з клієнтами та процесуальними опонентами. Судова психологія. Вміння слухати і ЧУТИ. Основи медіації – 19,5% ▪ Адміністративне право і процес – 14,6%	Належить вчити процесуальним речам. Оскільки закони часто змінюються, то ж в цих умовах навички роботи з документами, з клієнтами та сторонами (у широкому розумінні) мають навіть більше значення, ніж знання законів.

7. Що випускники юридичного профілю мають знати у першу чергу? Закони чи принцип верховенства права стосовно конкретної ситуації?		Стосовно оцінки пріоритету знання законів чи знання принципу верховенства права стосовно конкретної ситуації респонденти поділилися майже порівну, при цьому 11,5% займають компромісну позицію (і те і друге одночасно). Деяка перевага прихильників пріоритету знання законів забезпечується державними службовцями (54% з них – за пріоритет знання законів), натомість серед роботодавців, які працюють з ринком, відносно більше прихильників знання принципу пріоритету права.	На відміну від респондентів польового дослідження, серед експертів переважає погляд, що випускники юридичного профілю у першу чергу мають знати принцип верховенства права стосовно конкретної ситуації (56%), тоді як прихильників знання насамперед законів – лише 24% (домінуюча теза: закони приймаються і скасовуються, а принципи є незмінними).	Верховенство права насамперед.
8. Чи є обов`язковими для майбутнього юриста наступні предмети: **1. Теорія права** **2. Філософія права** **3. Теорія держави** **4. Конституційне право та права людини** **5. Цивільне право** **6. Цивільний процес** **7. Кримінальне право** **8. Кримінальний процес** **9. Господарське право** **10. Господарський процес** **11. Адміністративне право** **12. Податкове право** **13. Трудове право** **14. Юридична психологія** **15. Адвокатура** **16. Практика міжнародних судових установ** **17. Міжнародне приватне право** **18. Основи права Європейського Союзу**		Позитивну оцінку («Дуже потрібно», «Скоріше потрібно») отримали всі предмети, запропоновані в якості обов'язкових за підсумками попереднього обговорення анкети. Проте найвище схвалення респондентів (понад 50% - оцінка «Дуже потрібно») отримали лише частина з них, а саме: ○ Цивільне право – 94,7% ○ Цивільний процес – 89,9% ○ Конституційне право та права людини – 88,2% ○ Господарське право – 80,8% ○ Адміністративне право – 80,0% ○ Кримінальне право – 79,1% ○ Трудове право – 78,8% ○ Господарський процес – 78,6% ○ Кримінальний процес – 76,7% ○ Податкове право – 70,2% ○ Теорія права – 67,5% ○ Теорія держави – 63,2% ○ Юридична психологія – 53,1%	Відповіді експертів дуже близькі до позиції респондентів польового дослідження. Єдиний виняток: предмет «Юридична психологія» набрав лише 39% оцінок «Дуже потрібно». Рейтинг найбільш важливих предметів за відповідями експертів (понад 50% оцінок «Дуже потрібно»): ○ Цивільне право – 95,1% ○ Цивільний процес – 85,4% ○ Адміністративне право – 80,5% ○ Теорія права – 78,0% ○ Конституційне право та права людини – 77,5% ○ Господарське право – 75,6% ○ Господарський процес – 73,2% ○ Кримінальне право – 73,2% ○ Кримінальний процес – 65,9% ○ Трудове право – 65,9% ○ Податкове право – 61,0% ○ Теорія держави – 56,1%	Експерти підкреслювати необхідність вивчення теорії держави і права як фундаментальної дисципліни.
9. На Вашу думку, які ще предмети є обов'язковими для майбутнього юриста, крім перерахованих вище?		Респонденти засвідчили високу активність, надаючи доповнення до обов'язкових предметів відповідно до своїх інтересів. Однак широкий перелік і пов'язана з цим розпорошеність доповнень (предмети, навички і вміння) свідчить, на наш погляд, що мова йде переважно про спеціалізовані правничі предмети – до вибору вишів та студентів. Окреме питання – наявність практики (практичні заняття, стажування тощо).	Насамперед експерти розширюють перелік предметів в рамках поняття «міжнародне право», а також наголошують на предметах, які стосуються загальних вмінь і навичок (діловодство, іноземні мови тощо).	Акцентувалася увага на вивченні англійської мови та діловодства.
10. На додаток до вивчення власне юридичних предметів, чи потрібно майбутнім юристам вивчати предмети, що розвивають загальні та професійні вміння та навички, зокрема: **1. Юридичний аналіз, підготовка**		Стосовно предметів, які розвивають навички і вміння, респонденти також визначили свій пріоритет. Понад 50% оцінок «Дуже потрібно» отримали: ○ Юридичний аналіз, підготовка юридичних висновків, написання/складання юридичних текстів – 80,3%	Переважно позитивні оцінки експертів («Дуже потрібно», «Скоріше потрібно») отримали всі запропоновані загальні вміння і навички. Проте безумовне схвалення (понад 50% оцінок «Дуже потрібно») отримали лише три з них: ○ Юридичний аналіз, підготовка	Зокрема, підкреслювалося значення викладання етики, оскільки це дає змогу вносити у навчальний процес поняття моралі.

юридичних висновків, написання/складання юридичних текстів **2. Правнича риторика** **3. Правничі дослідження** **4. Професійна етика** **5. Основи комунікації** **6. Знання іноземних мов** **7. Знання програмного забезпечення для юристів** **8. Основи самоорганізації, планування та керування** **9. Основи медіації** **10. Вміння працювати у команді**		o Професійна етика – 76,7% o Основи комунікації – 68,3% o Основи самоорганізації, планування та керування часом – 63,5% o Знання програмного забезпечення для юристів – 63,2% o Вміння працювати у команді – 62,5% o Правнича риторика – 60,8% o Знання іноземних мов – 59,6%	юридичних висновків, написання/складання юридичних текстів – 82,9% o Професійна етика – 63,4% o Знання іноземних мов – 56,1 У той час як респонденти польового опитування роботодавців безумовно схвалили 8 загальних вмінь і навичок із 10 запропонованих до оцінки.	
11. На Вашу думку, які ще загальні вміння та навички, крім перерахованих вище, потрібно вивчати майбутнім юристам?		Пропозиції роботодавців розширюють перелік предметів, які мають розвивати практичні знання та вміння. Зокрема, мова йде про логіку, ділову українську мову, культуру спілкування з людьми, загальну освіченість.	Перелік бажаних додаткових загальних вмінь і навичок є відносно обмежений, що може свідчити про в цілому достатній перелік вмінь і навичок, винесених для оцінки у попередньому питанні.	Запропонований перелік є достатній.
12. Які професійні цінності мають сповідувати та поділяти молоді фахівці юридичного профілю: **1. Повага до права/закону** **2. Толерантність** **3. Справедливість** **4. Професійна незалежність** **5. Уникнення конфлікту інтересів** **6. Лояльність до клієнта** **7. Принциповість**		Роботодавці дуже активно поставилися до оцінки професійних цінностей, яких потрібно сповідувати та поділяти молодим фахівці. Усі запропоновані цінності отримали винятково високі оцінки («Дуже потрібно» - в діапазоні 61-87%).	Подібно до відповідей щодо загальних вмінь і навичок, експерти відносно стримано (порівняно з респондентами польового дослідження) поставилися до оцінки професійних цінностей. Безумовне схвалення (понад 50% оцінок «Дуже потрібно») отримали 5 із семи запропонованих цінностей: o Повага до права/закону - 85,4% o Справедливість – 73,2% o Професійна незалежність – 73,2% o Уникнення конфлікту інтересів – 61% o Принциповість - 51,2%	Проблематика переходить у площину формування етичних норм. Підкреслювалося значення родини, школи, відповідного мікро середовища у вишах тощо. Як навчити у виші студента (майбутнього суддю, прокурора, адвоката) враховувати інтереси інших осіб / сторін? Яким чином його інтегрувати у соціум? Відзначалися відмінності мікроклімату у вишах, підпорядкованих МОН, та у відомчих вишах.
13. На Вашу думку, які ще професійні цінності потрібно сповідувати та поділяти молодим фахівцям юридичного профілю?		Основні доповнення – універсальні цінності, актуальні не лише для правничої сфери: чесність, відповідальність та патріотизм.	Основні доповнення: об'єктивність, гуманізм, відчуття приналежності до фахової спільноти тощо.	Запропонований перелік є достатній.
14. Чи є доцільним розподіл юридичної освіти на три напрями підготовки, а саме: «Правознавство», «Міжнародне право», «Правоохоронна діяльність»?		Більшість респондентів виступають за розподіл юридичної освіти на три напрями підготовки (у співвідношенні 54 : 37 відсотків). Лише у Харківському регіоні відносно більше противників такого поділу (48 : 44 відсотків), що пов'язане, можливо, з позицією Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого.	Думки експертів поділилися практично порівну (46 : 49).	Практично одностайна думка: це потрібно. При цьому принципово важливо зняти репресивний ухил у підготовці кадрів для правоохоронної системи.

15. Вкажіть, будь-ласка, чи є Ви членом профільної фахової організації.		Членство у профільних фахових організаціях задекларували 44,5% респондентів, ще 2,9% зазначили намір вступити до таких організацій. Близько 48% засвідчили відсутність членства, а 5% вважають, що для них це взагалі не потрібно. Існує суттєва відмінність за категоріями респондентів: членство у фахових організаціях задекларували 21% державних службовців та 51% роботодавців, які працюють на профільних ринках.	Понад половина експертів (21 з 41) вказали, що вони є членами профільних фахових організацій.	У фаховому середовищі адвокатів та правників є групи активних фахівців, які є одночасно членами двох і більше організацій, таких як НААУ, АПУ, ААУ тощо. В залежності від активності та перспектив кожної з вказаних організацій, має місце часткове перетікання членської бази з однієї організації в іншу.
16. Членство у фахових організаціях:	Фахові організації юридичного профілю почали утворюватися з початку 1990-х років. На основі аналізу сайтів та інформаційного простору в цілому виділяються декілька груп: 1) організації престижно-представницького характеру; 2) організації, які об'єднують учасників профільних сфер чи секторів діяльності; 3) асоціації іноземного бізнесу в Україні; 4) правозахисні асоціації; 5) асоціації вишів.	Близько 17% респондентів вказали членство в організаціях, які згідно з чинним законодавством виконують функції фахового самоврядування, і членство в яких є обов'язковим по факту виконання відповідної діяльності (у випадку адвокатів та нотаріусів). Водночас близько 23% респондентів вказали, що вони є членами профільних громадських організаціях (всього 20 таких організацій), вступ до яких здійснюється на добровільних засадах. Відносно представницький характер серед цих організацій мають: ❖ Асоціація правників України (8,9% усіх респондентів), ❖ Спілка адвокатів України (3,6%), ❖ Асоціація адвокатів України (3,1%), ❖ Союз (спілка) юристів України (3,1%). Для свого відносно вузького сектору представницький характер може мати також Всеукраїнська асоціація приватних детективів (своє членство у цій організації вказали 2 з 8 керівників детективних агенцій, охоплених дослідженням). Лише 1 респондент вказав на своє членство у закордонній фаховій організації - New York State Bar Association. Окрім того, ще 27 респондентів дали довільні відповіді на запитання (19 з них, або 4,6% всіх респондентів, вказали компанії – суб'єкти господарювання), а ще 4 відмовилися називати свої організації. Таким чином, членами профільних фахових самоврядних та громадських організацій є близько 40% респондентів, у тому числі громадських організацій з добровільним членством – близько 23%.	Відносно широко серед експертів представлені члени тих же самих організацій, які мають розбудовану членську базу в регіонах: Національна асоціація адвокатів України, Асоціація правників України, Асоціація адвокатів України, Союз юристів України тощо. Особливістю експертів є те, що деякі з них вказали на членство у зарубіжних профільних організаціях, таких як Американська Асоціація Юристів, Американська Палата Берліну, Міжнародна асоціація юристів, Міжнародна служба порятунку (POLICE 911). Також в Україні діють секції міжнародних організацій: Міжнародна поліцейська асоціація, Українська секція; ВГО «Українська служба порятунку». Правозахисні організації, керівники асоціацій вишів та асоціацій учасників деяких дотичних секторів діяльності (охоронні фірми, приватні детективи) не виявили інтересу до участі у проекту.	У більшості регіонів України діяльність місцевих організацій / осередків / представництв всеукраїнських організацій юридичного профілю носить формальний характер; їхні керівники часто мало відомі широкому фаховому загалові. Слабкість обласних організацій – це об'єктивна перешкода для налагодження у регіонах взаємодії між профільним бізнесом та вищими навчальними закладами. Наявність членської бази не коригується автоматично з рівнем активності організації; може мати місце пам'ять про колишню активність.

17. На Ваш погляд, чи потрібні Вам стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до фахівців за профілем Вашої діяльності?		Позиція респондентів щодо доцільності стандартів діяльності та/або кваліфікаційних вимог до фахівців розділилася у пропорції приблизно 60 : 40 (60% - «так», 40% - «ні» або ж «важко сказати»). За регіональною ознакою найбільш критично до стандартів та /або кваліфікаційних вимог виявився налаштований Харків (понад 50% - «ні» або ж «важко сказати»). При цьому у частині міжнародних та національних стандартів та/або кваліфікаційних вимог більше прихильників серед державних службовців, ніж серед роботодавців, які працюють з ринком.	В цілому понад 85% експертів вважають, що їм потрібні професійні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до фахівців за профілем їхньої діяльності. У тому числі 56% експертів вказали національні стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги (окремо або ж у поєднанні з міжнародними і корпоративними стандартами і вимогами).	Для створення національних стандартів доцільно опиратися на міжнародні стандарти, національні стандарти провідних країн (США, ЄС, Німеччина тощо), а також на корпоративні стандарти відомих корпорацій.
18. Якщо Вам відомі стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до профільних фахівців, назвіть які саме?	Національна асоціація адвокатів України та Нотаріальна палата України, що упродовж 2013-2014 років отримали статус фахових / професійних самоврядних організацій; цей статус закріплений на законодавчому рівні (відповідно це Закон України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" і Закон України «Про нотаріат»). Це означає, зокрема, що зазначені організації мали б розробляти кваліфікаційні програми та впроваджують кваліфікаційні іспити, без успішного складання яких є неможливою діяльність за фахом «адвокат» та «нотаріус». (Див. Додаток 1, позиція 2.1, 2.2.). Фактично у 2013-2014 роках в Україні зроблено крок до впровадження у юридичній сфері засади «диплом про вищу освіту не надає право працювати за фахом», що відповідає міжнародним нормам у випадку так званих регульованих професій. А відтак може виникнути суттєва колізія між кваліфікаційними вимогами самоврядних організацій (які базуються на потребах учасників профільного ринку) і тим змістом та рівнем підготовки, який сьогодні забезпечують виші (та факультети) юридичного профілю.	Чіткого уявлення щодо поняття, змісту, функцій стандартів та/або кваліфікаційних вимог серед респондентів немає. Із 212 респондентів, які заповнили відповідну позицію у анкеті, 131 респондент засвідчив, що йому важко відповісти або ж відмовився відповідати (це складає 31,5% усіх респондентів, або ж понад половину тих, хто підтримує стандарти та / або кваліфікаційні вимоги). Серед респондентів, які підтримають стандарти та/або кваліфікаційні вимоги і надали змістовні відповіді, також немає одностайності в їх розумінні. Для певної частини респондентів – це правила адвокатської та судової етики, етика в цілому. Для інших – такі формальні вимоги, як наявність освіти, досвіду роботи, знання української мови, громадянство, відсутність судимостей тощо. Ще для інших – це вимоги, які прописані у чинних законах та інших нормативних актах держави. Двоє респондентів вказали на корпоративні стандарти та кваліфікаційні вимоги, п'ятеро – згадали міжнародні та європейські документи (наприклад, Кодекс адвокатів ЄС).	Як і у випадку польового опитування роботодавців, експерти надали різнопланові відповіді на пропозицію вказати відомі їм стандарти та/або кваліфікаційні вимоги до фахівців. Водночас декілька експертів вказали на відомі їм профільні міжнародні стандарти: Кодекс правил здійснення адвокатської діяльності адвокатів Європейського співтовариства (1988), Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів (1950). Низка експертів надали своє бачення, що саме мають включати професійні стандарти діяльності та кваліфікаційні вимоги.	Кваліфікаційні вимоги Національної асоціації адвокатів України та Нотаріальної палати України у частині теоретичних знань не виходять за межі навчальних програм вишів, не співвідносяться з міжнародними стандартами і не погоджені з учасниками профільних ринків.
19. На Вашу думку, хто має розробляти стандарти діяльності та/або кваліфікаційні вимоги до фахівців юридичної сфери?		Думки респондентів щодо механізму розробки стандартів та/або кваліфікаційних вимог розділилися наступним чином: близько 46% вважають це функцією національних та міжнародних організацій, які представляють учасників профільної діяльності, 16% - завданням державних органів, ще 38% - не мають власної думки з цього приводу. Помітні відмінності є між державними службовцями та роботодавцями, які працюють з ринком – вказану функцію віддають державним органам відповідно 36% і 10% опитаних.	Дві третини (66%) експертів вважають, що розробка стандартів діяльності та або кваліфікаційних вимог до фахівців – це функція національних фахових організацій, самостійно (39%) або ж у взаємодії з державою (12%), з профільними міжнародними організаціями (10%) чи разом з державою та міжнародними організаціями (5%).	Пропоновані варіанти: А) роботодавці та освітяни під керівництвом представника МОН; Б) роботодавці із залученням науковців; В) професійні стандарти розробляють роботодавці, а освітні стандарти – роботодавці спільно з освітянами; навчальні програми розробляють виші на основі профільного освітнього стандарту.

20. Вкажіть, будь-ласка, які періодичні видання юридичного профілю (друковані та/або електронні) Ви вважаєте корисними для своєї діяльності?	Висновки з суспільної дискусії: 1. Представники офіційної науки та провідних вишів державної форми власності виходять з того, що освітній стандарт для юристів має базуватися на **державному стандарті** Водночас неодноразово фіксувалося, що такий державний стандарт станом на 2014 рік досі не розроблений. 2. Необхідність ґрунтовної реформи юридичної освіти визнається абсолютною більшістю учасників суспільної дискусії, у тому числі урядовцями та керівниками вишів юридичного профілю. 3. Чи не головна проблема для представників державних вишів – це «надмірне» збільшення чисельності вишів, які готують фахівців юридичних професій. 4. Проблематикою реформування юридичної освіти в Україні переймається декілька закордонних донорських організацій. Однак звіти про подібні заходи носять переважно формальний характер. 5. В Україні діє розгалужена мережа сайтів, які розміщують відгуки студентів / випускників щодо їхніх alma mater та конкретних викладачів. На даному етапі реальний стан громадської думки вишами (у тому числі – юридичного профілю) ігнорується.	Всього респонденти вказали 116 позицій, серед яких як періодичні видання (які мають друковані та електронні версії), так і бази даних з питань законодавства, конкретні законодавчі акти, форуми тощо. Проте ЗМІ, які мають помітне охоплення дослідженої цільової аудиторії, в Україні не багато: лише 12 видань / джерел (2 з яких мають загальний характер – Інтернет в цілому та група позицій «Кодекси, постанови, інші нормативні акти, посібники, коментарі, практики, методичні рекомендації») вважають корисними понад 5% респондентів. Безумовні лідери – проекти Групи компаній Ліга (визнаються корисними понад 40% респондентів), тижнева газета «Юридична практика» (понад 21%). Суттєві позиції (як серед державних службовців, так і серед практиків бізнесу) займають офіційні державні видання – сайти ВРУ, «Урядовий кур'єр», «Офіційний вісник України», «Голос України», Вісник Верховного Суду України та вісники спеціалізованих судів. Видання профільних громадських організацій у перелік 16.1. практично не потрапили взагалі. Водночас деякі рейтингові газети мають партнерські відносини з провідними фаховими об'єднаннями (наприклад, газета «Закон і бізнес» – № 10 у рейтингу 16.2. – є генеральним медіа-партнером ВГО «Асоціація правників України»).	Переважна більшість експертів надає перевагу тим же ЗМІ, що і роботодавці, опитані в ході польового дослідження, хоч і в дещо іншій послідовності («Юридична практика», сайти групи компаній «Ліга», «Закон і бізнес», «Юридична газета» тощо). Разом з тим, частина експертів (насамперед – освітяни) надають перевагу деяким виданням, які не потрапляють у пріоритети роботодавців (наприклад, журнали «Право України», «Віче»), а також значно менше користуються матеріалами сайтів Верховної Ради України, видань «Голос України» чи «Урядовий кур'єр».	Останнім часом, під впливом підписання угоди про асоціацію з Євросоюзом, вітчизняні ЗМІ почали висвітлювати проблематику впровадження в Україні міжнародних стандартів юридичної діяльності. Приклади: 1. В'ячеслав Кузьмук. Міжнародні та національні стандарти адвокатської (юридичної) діяльності. – Юридична газета, 23 вересня 2014 р., №22-23 (415-416), с. 12-13. 2. В'ячеслав Кузьмук. Міжнародні принципи та стандарти правосуддя. - Юридична газета, 21 жовтня 2014 р., № 30 (424), с. 38-39.
21. Дайте Вашу оцінку діяльності інституцій, покликаних формувати державну політику у сфері юридичної освіти: **1. Міністерство освіти і науки України** **2. Міністерство внутрішніх справ України** **3. Генеральна прокуратура України** **4. Служба безпеки України** **5. Міністерство аграрної політики та продовольства України** **6. Міністерство культури України** **7. Міністерство інфраструктури України** **8. Міністерство юстиції України** **9. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України** **10. Національне агентство із**		По-перше, є відомства, стосовно діяльності яких у респондентів є сформована позиція (причому переважно негативна: наприклад, оцінки «погано» і «дуже погано» стосовно МОН висловили понад 41% опитаних, стосовно МВС – 54% тощо). По-друге, є відомства, стосовно діяльності яких експерти недостатньо обізнані, аби визначитися зі своєю оцінкою (наприклад, у випадку Мінагрополітики оцінки «важко сказати», «нічого про них не знаю» та «немає відповіді» разом становлять 49%, у випадку Мінкультури – також 49%, у випадку Мінінфраструктури – 56%). Це ж стосується Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, який є наступником методичних комісій Міносвіти: позитивні оцінки «відмінно» і «добре» - 12%, негативні оцінки «погано» і «дуже погано» - понад 24%, натомість оцінки «важко сказати», «нічого про них не	У списку для опитування експертів перераховано відомства, у підпорядкуванні яких є вищі навчальні заклади, що готують (переважно – у тому числі) фахівців юридичного профілю. Залучені учасники фокус-груп (з числа керівників факультетів та кафедр) мають досвід взаємодії лише з МОН, насамперед – з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України: виші самостійно розробляють навчальні програми, але погоджують їх з вказаним Інститутом. Відзначалося, що погодження носить формально-бюрократичний характер.	

забезпечення якості вищої освіти (має бути створене відповідно до Закону «Про вищу освіту»)		знаю» та «немає відповіді» - разом 49%. Також у середовищі експертів немає чіткого бачення перспектив Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (має бути створене відповідно до Закону «Про вищу освіту»): оцінки «важко сказати», «нічого про них не знаю» та «немає відповіді» зазначили 59% експертів.		
22. Дайте Вашу оцінку законодавчим та нормативним документам, покликаним реалізувати державну політику у сфері юридичної освіти: **1. Конституція України** **2. Закон України «Про вищу освіту»** **3. Закон України «Про освіту»** **4. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра, галузь «Право», напрям підготовки «Правознавство»** **5. Освітньо-професійна програма бакалавра, галузь «Міжнародне право»**		Єдиний законодавчий та нормативний документ, якому експерти виставили переважно позитивні оцінки – це Конституція України. Відносно добрі оцінки отримав також нещодавно прийнятий Закон України «Про вищу освіту» (34% - «добре» та «відмінно»). Разом з тим, високою є питома вага експертів, які не визначилися з оцінкою – 41% у випадку Закону України «Про вищу освіту», 44% - у випадку Закону України «Про освіту», 37% - у випадку ОКХ бакалавра за напрямом підготовки «Правознавство» (ще 27% зазначили негативні оцінки «погано» і «дуже погано»), 46% - у випадку ОПП бакалавра, галузь «Міжнародне право» (ще 17% - негативні оцінки).	Насправді фахівці лише починають вчитуватися у зміст Закону України «Про вищу освіту».	
23. Дайте Вашу оцінку діяльності громадських організацій, які покликані представляти інтереси фахівців юридичної сфери: **1. Союз (до 2006 року – Спілка) юристів України** **2. Всеукраїнська громадська організація "Асоціація адвокатів України"** **3. Асоціація правників України** **4. Асоціація суддів України** **5. Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів** **6. Всеукраїнська громадська організація "Асоціація християн-юристів України"** **7. Всеукраїнська громадська організація «Асоціація українських правників»** **8. Міжнародна поліцейська асоціація, Українська секція** **9. Міжнародна громадська організація «Міжнародний комітет захисту прав людини»** **10. Національна асоціація адвокатів України, Рада адвокатів України** **11. Нотаріальна палата України** **12. Світовий конгрес українських**		- Опитані роботодавці фактично оцінили громадські організації юридичної сфери, зазначаючи своє членство в таких організаціях (див. позицію 16).	Рейтинг фахових організацій за позитивними оцінками («відмінно» та «добре» - від 10% і вище): o Асоціація правників України – 46% o Українська Гельсінська спілка з прав людини – 36% o Асоціація адвокатів України – 34% o Європейська бізнес асоціація – 24% o Американська торгівельна палата в Україні – 24% o Харківська правозахисна група – 24% o Національна асоціація адвокатів України – 22% o Спілка адвокатів України – 22% o Союз юристів України – 17% o Міжнародний комітет захисту прав людини - 15% o Нотаріальна палата України – 15% o Асоціація навчальних закладів України приватної форми власності – 15% o Асоціація суддів України – 12% o Німецька спілка адвокатів України (DAV Ukraine) – 10% o Асоціація університетів України – 10% Таким чином, відносно найвищі оцінки отримали організації, які, згідно з результатами опитування роботодавців,	

юристів **13. Спілка адвокатів України** **14. Всеукраїнська громадська організація «Спілка третейських суддів України»** **15. Європейська бізнес асоціація (ЄБА)** **16. Українська асоціація прокурорів** **17. Всеукраїнська громадська організація «Всеукраїнська асоціація приватних детективів»** **18. Українська федерація професіоналів безпеки (до 2010 року – Українська федерація недержавних служб безпеки)**			мають реальну членську базу і провадять діяльність в інтересах своїх членів (Асоціація правників України, Асоціація адвокатів України, Національна асоціація адвокатів України, Спілка адвокатів України, Союз юристів України, а також впливові організації, які об'єднують іноземні компанії, що діють в Україні: Європейська бізнес асоціація, Американська торгівельна палата в Україні). Високу оцінку експертів отримали також організації правозахисного спрямування (Українська Гельсінська спілка з прав людини, Харківська	
19. ВГО «Українська служба порятунку» **20. Німецька спілка адвокатів України (DAV Ukraine)** **21. Американська торгівельна палата в Україні** **22. Делегація німецької економіки в Україні (представництво Німецьких торговельно-промислових палат)** **23. Харківська правозахисна група** **24. Всеукраїнська асоціація правозахисних організацій «Українська Гельсінська спілка з прав людини»** **25. Асоціація університетів України** **26. Асоціація навчальних закладів України приватної форми власності**			правозахисна група), проте в даному випадку, можливо, до певної міри мала місце реакція на престижні назви (наприклад, позитивні оцінки отримав також Міжнародний комітет захисту прав людини – організація, яка впродовж останніх десяти років не подає ознак життєдіяльності). Разом з тим, для низки організацій, які є активними у профільних сферах / секторах діяльності, займаються правовою освітою та/або правовим захистом громадян, підготовкою профільних фахівців тощо (наприклад, Українська служба порятунку), є питання стосовно обізнаності з їхньою діяльністю у фаховому співтоваристві, налагодження партнерських відносин тощо.	
24. Вкажіть, чи можлива, на Вашу думку, участь Вашої організація / установи у розробці стандартів діяльності / кваліфікаційних вимог до фахівців юридичної сфери:			Переважна більшість експертів зазначили готовність брати участь у розробці стандартів діяльності / кваліфікаційних вимог (68%), у тому числі засвідчили готовність до такої участі тих організацій, які вони представляють (59%). 7 експертів (17%) зазначили, що організації / установи, які вони представляють, у тій чи іншій формі вже займаються цими питаннями.	За підсумками фокус-групи у Києві Асоціація адвокатів України виступила з ініціативою опрацювання національних професійних стандартів надання юридичних послуг за основними напрямами діяльності у юридичній сфері. Методику і конкретні завдання, які постають у процесі розробки професійних стандартів, а також механізми взаємодії всіх заінтересованих сторін, запропоновано обговорити 4 грудня 2014 року на засіданні «круглого столу» за підсумками даного проекту «RFA№ 14-FAIR-03-2014 – Залучення громадськості до формування рамки кваліфікації юридичної професії»

6. ЗВІТ

за результатами дискусії у форматі «круглого столу»

4 грудня 2014 року у форматі круглого столу відбулося обговорення результатів дослідження «Залучення громадськості до формування рамки кваліфікації юридичної професії шляхом проведення аналізу обсягу знань, переліку навичок і вмінь, якими має володіти випускник юридичного ВНЗ, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці» (див. Програму даного заходу стр. 126 цього звіту). В обговоренні взяли участь понад 60 осіб, серед них представники вузів, практикуючі адвокати, судді, представники правоохоронних органів, МОН та Мінюсту, студенти та представники юридичної преси (див. список експертів-учасників круглого столу на стр. 114).

Проблеми, які обговорювалися можна умовно класифікувати за декількома групами.

Перша: підготовка абітурієнтів, які приходять вчитися за юридичною спеціальністю. Вузи воліють мати підготовлених абітурієнтів. Конкурс абітурієнтів на вступ на юридичний факультет є надзвичайно високим. Часто це пояснюється рейтингом самої спеціальності, адже у світі – юрист є однією з найбільш високооплачуваних професій. Однак, навіть така ситуація не вирішує проблеми, адже до юристів є вимоги щодо моральних людських якостей, а це неможливо перевірити шляхом

ЗНО. Крім того, проведене дослідження засвідчило, що в Україні ринок праці також високо цінує моральні якості юриста та висуває до нього відповідні вимоги.

Друга: організація навчального процесу у вищих навчальних закладах. Учасники круглого столу підкреслювали, що підвищення автономії навчальних закладів – це єдиний шлях для отримання можливостей використання ресурсів як вищого навчального закладу, так і регіону з метою якісної підготовки фахівців. Підкреслювалося, що це відповідає вимогам модернізації європейської вищої освіти, які визначені у документі «2011 EU Communication on the Modernisation Agenda for Higher Education»: необхідно працювати у напрямку проведення триєдиної роботи – поєднувати інтереси вищих навчальних закладів, бізнесу та особливості певних регіонів. Було підкреслено, що в Україні юристам отримати перше робоче місце досить складно. Для підвищення конкурентоспроможності випускника непрофільного вищого навчального закладу, юридичні факультети, наприклад, використовують надбання інших галузей знань. Так юристи-випускники КНЕУ мають більшу підготовку з економічних питань. Однак, це не вирішує проблему повністю. Потрібні освітні стандарти, які мають базуватися на вимогах до фаху юриста.

Дискусію викликала пропозиція експертів фокус-груп щодо обов'язкового залучення до викладання практиків. Учасники дискусії обговорили шляхи підвищення кваліфікації викладачів через проходження практики в юридичних компаніях та органах влади. В той же час, дуже схвально було прийнято пропозицію про залучення практиків принаймні для проведення майстер-класів та відкритих лекцій. Учасники «круглого столу» підкреслили, що така взаємодія має стати постійною та потребує формального врегулювання відносин між ринком праці та вищими навчальними закладами.

Трете: наповнення національної рамки кваліфікацій. Представники юридичної освіти наполягали на необхідності переходу до наскрізної магістерської програми. Вони говорили про те, що на ринку праці юристів освітній ступінь «Бакалавр» розглядається як неповноцінна вища освіта. Це питання обговорювалось також в розрізі створення можливості оптимізувати кількість вищих навчальних закладів, які готують юристів. Сьогодні це близько трьохсот закладів. Дехто з присутніх навіть висловлювали дискусійні судження, що оптимальна кількість – це 50-60 вищих навчальних закладів з повним циклом навчання (тобто з наданням освітньої кваліфікації – магістр). Серед питань, які викликали жваву дискусію, були також питання необхідності та доцільності розмежування юридичної освіти на напрямки: «правознавство», «міжнародне право» і «правоохоронна діяльність». Більшість виступаючих говорили про доцільність розподілу юридичної освіти на три напрями підготовки, а саме: «Правознавство», «Міжнародне право», «Правоохоронна діяльність». Під час круглого столу було запропоновано підготовку студентів за напрямом «Правоохоронна діяльність» виділити з напряму юридичної освіти. При цьому учасники наголошували на принциповій важливості зняти репресивний нахил у підготовці кадрів для правоохоронної системи.

Четверта: залучення фахових об'єднань до акредитації навчальних програм. Учасники «круглого столу» виокремили проблему: відсутність національної рамки кваліфікацій ускладнює підготовку освітнього стандарту. Крім того, відсутність професійного стандарту веде до того, що кожен вищій навчальний заклад розробляє навчальні програми під себе, спираючись на знання та кваліфікацію власного професорсько-викладацького складу, а не на вимоги ринку праці. В той же час учасники круглого столу відмітили як позитивну норму Закону «Про вищу освіту» 2014 року, яка говорить про те, що до Галузевих експертних рад Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, яке в свою чергу уповноважено проводити акредитацію навчальних програм, можуть входити представники роботодавців, їх організацій та об'єднань, професійних асоціацій. Ці представники, на думку, експертів круглого столу мають представляти такі асоціації, які спроможні та готові співпрацювати з сферою освіти, в тому числі шляхом розроблення професійних стандартів. Асоціація адвокатів України виступила з заявою про те, що вона спроможна та має бажання ініціювати роботу щодо опрацювання професійного стандарту для адвокатів.

За результатами круглого столу були схвалені рекомендації (див. Розділ 8 «Консолідовані висновки та рекомендації», стор. 103).

7. ПЛАН ЗАХОДІВ

подальшого моніторингу ходу впровадження рекомендацій

План заходів з метою моніторингу представниками інститутів громадянського суспільства ходу впровадження рекомендацій дослідження, відстеження під час побудови рамки кваліфікацій юридичної професії обсягу врахування та темпу впровадження МОН та Міністерством юстиції рекомендацій, напрацьованих на підставі визначених працедавцями обсягу знань, переліку навичок та вмінь, оволодіння якими має перевірятися під час академічних іспитів на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»:

- ✓ Формування заінтересованими фаховими громадськими об'єднаннями Галузевої ради (робоча назва) з метою розробки і впровадження рамки кваліфікацій юридичної професії;
- ✓ Розробка, затвердження Галузевою радою Професійного стандарту юридичної професії (з належними спеціалізаціями), що відповідає засадам, визнаним у сучасному світі (стандартам Європейського Союзу, США тощо);
- ✓ Формування МОН України пілотного (розширеного) складу Робочої групи із розроблення новітніх стандартів вищої освіти за напрямом підготовки (спеціальністю) «Право» із залученням представників фахових організацій юридичної сфери (роботодавців, фахівців-практиків, науковців, освітян);
- ✓ Розробка і затвердження Робочою групою Освітнього стандарту юридичної професії - на основі Професійного стандарту;
- ✓ Розробка залученими ВНЗ навчальних програм на основі Освітнього стандарту юридичної професії;
- ✓ Моніторинг врахування вимог Професійного та Освітнього стандартів у навчальних програмах юридичних ВНЗ;
- ✓ Кількість врахованих МОН та Міністерством юстиції рекомендацій щодо наповнення рамки кваліфікацій юридичної професії;
- ✓ Розробка і затвердження Робочою групою механізму зовнішнього контролю якості навчального процесу - на основі залучення до цього процесу фахових організацій юридичної сфери;
- ✓ Впровадження у практику юридичних ВНЗ механізму взаємодії з фаховими організаціями юридичної сфери та практичне впровадження механізму зовнішнього контролю якості навчального процесу;
- ✓ Моніторинг взаємодії юридичних ВНЗ та профільних фахових громадських організацій;
- ✓ У перспективі - проходження процедури визнання вітчизняного Професійного стандарту юридичної професій профільними міжнародними та провідними закордонними національними фаховими об'єднаннями.

План заходів з метою моніторингу представниками інститутів громадянського суспільства ходу впровадження рекомендацій Грантової програми має доопрацьовуватися та перевірятися у процесі реалізації запропонованого пілотного проекту.

7. 1 Критерії успішності реалізації рекомендацій дослідження

1. Рішення про участь у пілотному проекті приймається керівним колегіальним органом громадської чи самоврядної організації, юридичної школи - за підсумками публічного обговорення.

2. Інформація про участь у пілотному проекті розміщуються на сайті, інших власних та партнерських ЗМІ громадської чи самоврядної організації, юридичної школи.

3. З метою реалізації проекту створюється робочий орган (група, комітет, комісія, рада тощо), до складу якого всі учасники проекту делегують своїх представників.

4. Пропозиції (рішення, рекомендації) робочого органу оприлюднюються на сайті / сайтах та інших ЗМІ організацій - учасників, і проходять публічне обговорення, відкрите для участі усіх учасників профільної галузі чи сфери діяльності. Хід обговорення (додаткові пропозиції, критичні зауваження, заперечення, доповнення тощо) відображаються на вказаному сайті / сайтах.

5. Підсумковий документ (концепція, професійний стандарт, кваліфікаційні вимоги, сертифікаційна програма, освітній стандарт, навчальна програма, положення щодо забезпечення якості навчального процесу тощо) приймається на конференції / з'їзді організації / організацій, які є учасниками пілотного проекту, і оприлюднюється із зазначенням авторів / учасників його опрацювання.

6. На основі підсумкового документу впроваджені навчальні та / або сертифікаційні програми, які користуються публічним визнанням учасників профільних ринків / сфер діяльності (через участь у екзаменаційних комісіях, наданні переваг у процесі найму на роботу тощо).

7. Закріплення результатів пілотного проекту у нормативно-правових актах України (за необхідності).

З метою моніторингу впровадження рекомендацій пропонується оголошення окремого проекту, проведення тендеру та визначення незалежної організації, уповноваженої відслідковувати та аналізувати успішність реалізації цільових проектів.

8. КОНСОЛІДОВАНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

кабінетного та польового досліджень, глибинних інтерв'ю, обговорення на фокус-групах, а також дискусії на засіданні круглого столу

1. Проведення такого дослідження виявилось на часі, бо відповідало актуальним потребам та усвідомленим інтересам цільових аудиторій. Свідченням цьому є об'єктивні показники вище середнього рівня заінтересованості цільових аудиторій:

а) висока ефективність консультацій експертів у процесі проведення попередніх фокус-груп, що сприяло забезпеченню належної якості анкет для польового опитування і глибинних інтерв'ю;
б) високий рівень коефіцієнту співпраці (понад 70%) роботодавців юридичної сфери у ході польового опитування;
в) участь в якості експертів керівників та / або активу більшості фахових організацій юридичної сфери, їх залучення до дискусій у ході підсумкових фокус-груп та на засіданні круглого столу;
г) за підсумками обговорення результатів дослідження Асоціація адвокатів України виступила з ініціативою опрацювання національних професійних стандартів надання юридичних послуг за основними напрямами діяльності у юридичній сфері.

2. В процесі дослідження виявлено головні недоліки існуючої системи юридичної освіти:

1) невміння випускників застосовувати на практиці набуті теоретичні знання;
2) брак у них практичних вмінь і навичок;
3) випускники мають проблеми з розумінням професійних цінностей.

Загальна оцінка: «задовільно» (теорія - «добре», практичні вміння і навички - «погано»).

У суспільстві (у фаховому середовищі, серед роботодавців установ, організацій та підприємств різних галузей і форм власності, профільних освітян, профільних ЗМІ тощо) є усвідомлення неминучості кардинальних змін у національній системі підготовки фахівців юридичної сфери.

3. Роботодавці та експерти мають легітимний інтерес до участі в роботі по визначенню вимог довнесення змін в навчальні програми юридичних вишів, а саме - переліку необхідних профільних компетенцій, юридичних дисциплін та предметів прикладного характеру, які будуть формувати у студентів практичні вміння і навички, а також допоможуть їм оволодіти системою професійних цінностей, властивих для правників у правовій державі та особливому (саморегульованому) статусу їхньої професії.

4. Щодо змісту навчальних програм для студентів юридичної школи за освітнім ступенем «Бакалавр права» 50% опитаних роботодавці визнали «дуже потрібно» такі предмети:

4.1 З точки зору роботодавців, обов'язкові профільні предмети: Цивільне право, Цивільний процес, Конституційне право та права людини, Господарське право, Адміністративне право, Кримінальне право, Трудове право, Господарський процес, Кримінальний процес, Податкове право, Теорія права, Теорія держави, Юридична психологія.

4.2 З точки зору роботодавців, обов'язкові предмети, які розвивають практичні навички і вміння: Юридичний аналіз/підготовка юридичних висновків, написання/складання юридичних текстів, Професійна етика, Основи комунікації, Основи самоорганізації, планування та керування часом, Програмне забезпечення для юристів, Робота в команді, Правничий аналіз/письмо та риторика, Професійна етика, Іноземні мови.

4.3 З точки зору роботодавців, обов'язкові професійні цінності, які потрібно засвоїти та поділяти молодим правникам: Повага до права/закону, Справедливість, Толерантність, Професійна незалежність, Принциповість, Лояльність до клієнта, Уникнення конфлікту інтересів.

5. За підсумками обговорення у фокус-групах та під час засідання у форматі круглого столу, означені переліки обов'язкових профільних юридичних предметів та предметів, що розвивають практичні навички і вміння, визнано достатніми для формування обов'язкової навчальної програми юридичної школи на етапі здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр». На думку експертів, подальше розширення кола обов'язкових предметів може призвести до перевантаження навчального процесу.

Додаткові предмети можуть пропонуватися навчальним закладом студентам на вибір відповідно до його спеціалізації (доцільна питома вага предметів за вибором навчального закладу та студента - 20-25% загального учбового навантаження).

6. У середовищі роботодавців (60%) та експертів (85%) є розуміння необхідності розробки і впровадження професійних стандартів, проте бракує знання щодо їх змісту, функцій та механізмів розробки. Лише окремі експерти знайомі зі змістом визнаних міжнародних і зарубіжних національних професійних стандартів юридичного профілю.

7. На думку роботодавців та експертів, професійні стандарти мають розроблятися вітчизняними фаховими організаціями юридичної сфери (самостійно або у взаємодії з профільними міжнародними організаціями та / або державою) й узгоджуватися з учасниками профільної діяльності за відкритими і прозорими процедурами.

8. На думку більшості експертів, професійні стандарти мають бути основою для вироблення освітнього стандарту - спільними зусиллями профільних фахових організацій та освітян. Це - механізм визначення змісту предметів, їх співвідношення, організації практики, процедур оцінки знань, методів формування практичних вмінь та навичок. Основний критерій оцінки ключових знань, вмінь, навичок та професійних цінностей - їх відповідність потребам роботодавців та фахових спільнот. Таким чином, перший крок до наступного внесення змін до навчальних програм юридичних шкіл України - це розробка і впровадження професійних стандартів за основними напрямами діяльності у юридичній сфері. За означених умов опитування роботодавців та експертів не дає можливості на основі їх відповідей сформулювати базові пропозиції щодо змісту навчальної програми професійної освіти правників..

9. За підсумками обговорення у фокус-групах визначено завдання, які мають вирішуватися спільно роботодавцями / фаховими спільнотами і освітянами у процесі публічного обговорення та розробки освітнього стандарту. Це - зміст конкретних дисциплін, визначення ваги кожної компетенції та / або практичної навички, критерії оцінки ключових знань, вмінь, навичок та професійних цінностей для оцінювання студентів-правників у процесі опанування програми за освітнім ступенем «Бакалавр права». При цьому має бути повага до автономії вишів та братися до уваги спеціалізація юридичних шкіл. Частина експертів, які представляють освітян (але меншість залучених до проекту освітян), наполягають на самодостатності розробки освітнього стандарту силами самих освітян / навчальних закладів.

10. Встановлено, що об'єктивною перешкодою на шляху взаємодії навчальних закладів та роботодавців / фахових спільнот є слабкість місцевих організацій фахових організацій юридичного профілю, фактична відсутність у них взаємодії з освітянами на рівні навчального закладу. Також у процесі обговорення неодноразово відзначалося, що процес узгодження освітнього стандарту з потребами роботодавців / фахових спільнот означатиме суттєвий (іноді - кардинальний) перерозподіл навчального навантаження, необхідність освоєння викладачами нових знань, стосовно багатьох дисциплін - необхідність поглибленої розробки науково-практичної проблематики (наприклад, щодо цивільного права; заінтересованість у фахівцях з цивільного права сьогодні вийшла для роботодавців на перший план).

11. В Україні склалася мережа громадських і самоврядних фахових організацій юридичної сфери, а також громадських організацій дотичних сфер. Проте жодна вітчизняна громадська і самоврядна

організація юридичної сфери не має досвіду розробки і впровадження професійних стандартів, кваліфікаційних вимог та відповідних сертифікаційних програм, узгоджених з учасниками відповідних ринків чи сфер діяльності. В Україні наразі також немає громадських і самоврядних організацій освітян, які б займалися розробкою і впровадженням освітніх юридичних стандартів у співпраці / взаємодії з учасниками профільних ринків. Водночас у Києві та в інших великих містах України є певна кількість фахівців, які суміщають юридичну практику (переважно – адвокатуру) з одночасним викладанням у вищій школі, тобто володіють практичним досвідом і передовими теоретичними знаннями, знають механізм діяльності навчальних закладів тощо.

12. В Україні склалася мережа громадських і самоврядних фахових організацій юридичної сфери, а також громадських організацій дотичних сфер. Проте жодна вітчизняна громадська і самоврядна організація юридичної сфери не має досвіду розробки і впровадження професійних стандартів, кваліфікаційних вимог та відповідних сертифікаційних програм, узгоджених з учасниками відповідних ринків чи сфер діяльності. В Україні наразі також немає громадських і самоврядних організацій освітян, які б займалися розробкою і впровадженням освітніх юридичних стандартів у співпраці / взаємодії з учасниками профільних ринків. Водночас у Києві та в інших великих містах України є певна кількість фахівців, які суміщають юридичну практику (переважно – адвокати) з одночасним викладанням у вищій школі, тобто володіють практичним досвідом і передовими теоретичними знаннями, знають механізм діяльності навчальних закладів тощо.

13. В Україні в юридичній сфері наразі немає практики дієвої взаємодії держави, навчальних закладів та роботодавців / фахових спільнот. Опитування експертів свідчать, що розробка і впровадження нормативно-правових актів здійснюється без взаємодії з освітянами, профільними фаховими спільнотами і роботодавцями. Опитування та обговорення свідчать, що нормативно-правове регулювання юридичної сфери в цілому та юридичної освіти зокрема в Україні не відповідає сучасній практиці Європейського Союзу, США чи інших розвинутих країн.

14. Опитування експертів, а також дискусії у фокус-групах та під час роботи круглого столу виявили, що у середовищі освітян немає однозначної позиції щодо перспектив і можливих наслідків впровадження вимог нового Закону України «Про вищу освіту». Найбільші дискусії викликають такі питання:

1) наслідки зміни механізму державного фінансування («гроші мають йти за студентом»);
2) система акредитації спеціальностей;
3) невизначеність щодо взаємозв'язку професійних та освітнього стандартів;
4) очікування посиленого адміністративного втручання в освітню сферу в умовах обмеженого бюджетного фінансування освіти (адміністративна оптимізація чисельності юридичних шкіл тощо).

15. За сучасних умов ефективне і оперативне реформування системи юридичної освіти в Україні можливе лише через запозичення досвіду, використання напрацювань Європейського Союзу, США, інших розвинених країн, з урахуванням інтересів й розуміння учасників профільних ринків / сфер діяльності.

16. Вигоди, які цільові аудиторії отримали/очікують отримати в рамках співпраці з Проектом USAID «Справедливе правосуддя» чи іншими донорами на даному етапі, а також в подальшому можна класифікувати так:

1) практична допомога у налагодженні діалогу та взаємодії роботодавців / фахових спільнот та освітян
2) опрацювання та застосування методології вироблення професійних стандартів та кваліфікаційних вимог, насамперед через аналіз відповідей в регулярних опитуваннях роботодавців та експертів на запитання анкет;
3) допомога у налагодженні відповідального і прозорого діалогу роботодавців / фахових спільнот та освітян - з профільними державними органами, насамперед МОН та Міністерством юстиції - через взаємну участь їх представників в тематичних заходах;

4) допомога у вивченні та популяризації досвіду зарубіжних країн у справі розвитку і впровадження професійних та освітніх стандартів юридичної сфери, цивілізованих механізмів нормативно-правового регулювання, взаємодії з державою тощо.

Рекомендації

Рекомендації підготовлені до уваги профільних центральних органів виконавчої влади (МОН та Міністерство юстиції України), а також Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти; правничих шкіл; фахових організацій, які мають членську базу та провадять діяльність в інтересах своїх членів і фахових спільнот в цілому; міжнародних донорських організацій, заінтересованих у реформі юридичної освіти в Україні; профільних ЗМІ.

Рекомендації учасників засідання у форматі «круглого столу» 04 грудня 2014 р. за підсумками обговорення результатів дослідження в рамках проекту

1. Рекомендувати Міністерству освіти і науки та Міністерству юстиції України:

1) підтримати процес подальшого публічного обговорення шляхів модернізації юридичної освіти і ролі правників в умовах демократичної правової держави та за широкого залучення роботодавців розробити комплексну стратегію реформи юридичної освіти й плану дій на її ефективне впровадження;
2) офіційно визнати, що стандартизація юридичної освіти та наближення її змісту до сучасних вимог ринку праці є важливими цілями реформи юридичної освіти, що мають бути зафіксовані у стратегії реформування юридичної освіти та плані дій на її впровадження;
3) надати належної ваги результатам дослідження думки роботодавців та експертів при розробці національного стандарту юридичної освіти та перегляді змісту освітніх програм для правників, зокрема з метою визначення переліку обов'язкових предметів для засвоєння обсягу теоретичних знань, формуванню практичних вмінь, навичок й оволодіння знаннями про професійні цінності, якими має оперувати випускник правничої школи, щоб відповідати сучасним потребам ринку праці.
4) у співпраці з професійними організаціями правників налагодити постійну, системну взаємодію у роботі по формуванню рамки кваліфікації правничої професії та на її основі - розробки національного стандарту юридичної освіти. Форми та механізми такої взаємодії мають стати предметом публічного обговорення.

2. Рекомендувати Міністерству юстиції України ініціювати процес вироблення переліку професійних стандартів за основними напрямами діяльності правників (суддя, адвокат, прокурор, нотаріус, юридичний радник/юрисконсульт), залучивши до співпраці фахові організації правників.

3. Рекомендувати Міністерству юстиції, Міністерству освіти і науки України Уповноваженим органам самоврядних фахових організацій правників рекомендувати долучитися до ініціативи Асоціації адвокатів України про участь в роботі з напрацювання національних професійних стандартів з урахуванням міжнародних зобов'язань держави, ролі правників в демократичному суспільстві і в правовій державі.

4. Рекомендувати фаховим та донорським організаціям підтримати зусилля Уряду по модернізації освіти правників в України.

9. ДОДАТКИ

9.1 Матеріали ЗМІ

Анна Родюк «Юридична газета» журналіст

Якісна освіта - вдала кар'єра

Сьогодні у нашій країні відбулась якісна зміна соціальної значущості юриспруденції. Юридична професія стала однією з найбільш престижних, деякі експерти навіть називають її елітною. Разом з тим, кроки з реформування юридичної сфери в державі обмежуються областю законодавства і перебудовою юридичної практики. Але ж не секрет, що ефективність реформування як у правовій сфері, так і в масштабах усього суспільства безпосередньо залежить від рівня кваліфікації юридичного корпусу держави. Та чомусь у суспільстві все частіше «блукає» фраза: «Юристів багато, та професіоналів серед них мало». В чому ж причина такого занепаду якісної складової правничих кадрів?

«Головний недолік чинної системи юридичної освіти – нездатність випускників застосувати на практиці набуті теоретичні знання, брак практичних вмінь і навичок», – такими є результати опитування роботодавців та експертів про якість підготовки випускників юридичних шкіл, представлені 4 грудня ц.р. під час круглого столу, що був присвячений обговоренню рекомендацій щодо шляхів наближення юридичної освіти до вимог ринку праці.

Дослідження проведено ВГО «Українська Асоціація Маркетингу» у рамках проекту «Залучення громадськості до формування рамки кваліфікації юридичної професії шляхом проведення аналізу інформації про обсяг знань, перелік навичок і вмінь, якими має володіти випускник юридичного ВНЗ, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці». Цей грантовий проект реалізується у період з липня по грудень 2014 р. за підтримки Проекту USAID «Справедливе правосуддя».

Оцінка	1. Теоретичні знання		2. Практичні вміння		3. Набуті навички		4. Дотримання професійних стандартів та цінностей	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Відмінно	19	4,6	14	3,4	19	4,6	36	8,7
Добре	247	59,4	92	22,1	98	23,6	239	57,5
Погано	95	22,8	187	45,0	174	41,8	66	15,9
Дуже погано	13	3,1	81	19,5	69	16,6	26	6,3
Важко сказати	42	10,1	42	10,1	56	13,5	49	11,8
Разом	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**	**416**	**100,0**

У рамках дослідження було опитано 457 роботодавців та експертів з числа керівників юридичних підрозділів органів державної влади, власників, керівників і менеджерів підприємств та організацій приватного сектору, представників громадських і професійних об'єднань правників і профільних вузів, керівників юридичних служб та менеджерів з персоналу підприємств.

Якої мірою випускники юридичного профілю готові до виконання своїх посадових функцій з огляду на їхні:

Більшість роботодавців та експертів вважають, що мають бути прийняті національні професійні стандарти діяльності та кваліфікаційні вимоги до фахівців юридичного профілю за основними напрямками діяльності. Базуючись на цих професійних стандартах, профільні фахові організації та освітяни повинні спільно розробити освітній стандарт. Особлива увага має приділятись викладанню предметів прикладного характеру, організації проходження регулярної практики, а також широкому залученню успішних правників-практиків до викладання у рамках навчального процесу.

Як відзначили організатори дослідження, проведені опитування та консультації засвідчили, що однією з перепон на шляху до вдосконалення юридичної освіти є відсутність національного стандарту такої освіти за наявності диплому державного зразка. З метою усунення цієї перешкоди Проект USAID «Справедливе правосуддя» підтримує проведення дослідження ринку праці задля розробки рамки кваліфікацій правничої професії та професійного стандарту, який, відповідно до Закону України «Про вищу освіту», повинен враховуватись від час розробки національного стандарту юридичної освіти.

Як відзначив у своєму зверненні до учасників заходу керівник Проекту USAID «Справедливе правосуддя» Девід Вон, саме якісна юридична освіта є запорукою високого професійного рівня правників загалом та суддів і прокурорів зокрема. «Саме тому наш проект вже протягом 3 років надає експертну підтримку процесу реформування правничої освіти в Україні, співпрацюючи з Міністерством освіти і науки, Міністерством юстиції та низкою правничих шкіл. Дослідження, результати якого ми сьогодні презентуємо, покликане сприяти стандартизації юридичної освіти, наповненню її сучасним змістом та орієнтації на вимоги ринку праці», – додав американець.

Генеральний директор ВГО «Українська асоціація маркетингу» Ірина Лилик у своєму вітальному слові відзначила, що результати проведеного дослідження будуть знаходитись у відкритому доступі на веб-сторінках. «Наша організація не представляє юридичну спільноту, тому результати дослідження не є заангажованими», – наголосила пані Лилик.

«Наявність диплому про відповідну кваліфікацію не є кількісним і якісним показником, який на сьогодні потрібний нашій державі», – повідомила директор юридичного департаменту Міністерства освіти і науки України Ольга Кравченко, також вітаючи учасників круглого столу. Сьогодні навіть МОН, за її словами, маючи оголошення про вакансії, не може підібрати висококваліфікованого юриста. Це є проблемою не тільки у державних органах, а й у більшості приватних компаній. Пані Кравченко висловила сподівання, що презентація результатів дослідження дасть можливість викрити конкретні проблеми у наданні правничої освіти.

Член ради «Української асоціації маркетингу», керівник грантового проекту Сергій Лилик презентував результати реалізації проекту «Залучення громадськості до формування рамки кваліфікації правничої професії шляхом проведення аналізу інформації про обсяг знань, перелік навичок і вмінь, якими має володіти випускник юридичного ВНЗ, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці». Він зауважив, що мета проекту, яку перед ставили собою його організатори, триєдина:

- ✓ отримати достовірну інформацію про бажаний обсяг знань, перелік навичок, вмінь та професійних цінностей, які мають бути сформовані у випускника правничої школи;
- ✓ з'ясувати зацікавленість фахових спільнот юристів щодо участі у роботі з формування рамки кваліфікації правничої професії і національного стандарту юридичної освіти;
- ✓ презентувати результати дослідження МОН та Мін'юсту з метою ініціювати на державному рівні:
  - а) формування рамки кваліфікації та стандартів правничої професії;
  - б) вироблення і затвердження національного стандарту юридичної освіти;
  - в) перегляд навчальних програм відповідно до вимог ринку праці.

Проект, за словами доповідача, реалізувався у 4 основних етапи: кабінетне дослідження, опитування 416 роботодавців юридичної сфери, опитування 41 експерта та підготовка попередніх звітів та обговорення їх результатів на фокус-групах у Одесі, Львові, Києві та Харкові. Висновки щодо основних недоліків існуючої системи юридичної освіти ініціатори дослідження назвали наступні:

1) невміння випускників застосовувати на практиці набуті теоретичні знання;

2) брак практичних вмінь і навичок;

3) брак розуміння та поваги до професійних цінностей.

Теоретичні знання оцінюються респондентами проекту досить високо (64% оцінок роботодавців «відмінно» та «добре»), тоді як практичні вміння та набуті навички здобули переважно негативну оцінку (відповідно 65% та 58% респондентів виставили оцінки «погано» і «дуже погано»). Водночас лише половина роботодавців звертають увагу на те, диплом якого саме ВНЗ має молодий фахівець. «Успішні компанії впроваджують власні програми оцінки та додаткової підготовки кадрів», – відзначив С. Лилик.

Як і будь-яке дослідження, опитування або проект, згадана програма, звісно ж, передбачала й розробку рекомендацій щодо вдосконалення надання вищої юридичної освіти в Україні за результатами опитування. По-перше, доцільно розділити юридичну освіту на три напрямки підготовки: «Правознавство», «Міжнародне право» та «Правоохоронна діяльність» (за це виступають 54% роботодавців, а також учасники дискусій на фокус-групах). По-друге, необхідно позбавити юридичну освіту репресивного ухилу (це відзначалося у ході дискусій на фокус-групах). По-третє, основою освітнього стандарту мають бути професійні стандарти за основними напрямками юридичної діяльності. І почетверте, орієнтувати акредитацію освітніх програм варто на задоволення потреб ринку (про це також говорили учасники дискусій на фокус-групах).

За підсумками засідання круглого столу організатори презентованого проекту підготували наступні рекомендації:

1. Визнати, що стандартизація юридичної освіти та наближення її змісту до сучасних вимог ринку праці є важливими цілями реформи юридичної освіти, які мають бути розвинуті у стратегії реформування юридичної освіти.
2. Запросити фахові та донорські організації підтримати такі ініціативи.

Також учасники заходу в цілому позитивно оцінили ініціативу Асоціацію адвокатів України про участь у роботі стосовно напрацювання професійних стандартів за основними напрямками діяльності у юридичній сфері з урахуванням існуючих міжнародних і національних стандартів.

Юридична Газета

Ми є там, де існує право

www.yur-gazeta.com

№42-43(436-437) ТЕМА НОМЕРА: ТРУДОВЕ ПРАВО / СОЦЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 09 грудня 2014 року

Інтервью

Володимир ПОЛІЩУК: З проблемою змінений якості підготовки представників сторін

стор. 46

Дискусія

Закон про банкрутство має неузгоджені СОТ, які слід усунути

стор. 26

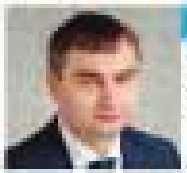

Юрій СКРОМНОВ: Судова експертиза по-новому

стор. 45

Практика

Трудові договори у Трудовому кодексі Литви

Механізм правового регулювання трудових відносин грунтується на поєднанні таких методів регулювання державного, колективно-договірного та індивідуально-договірного. У статті Трудового кодексу Литовської Республіки (далі – Трудовий кодекс ЛР) зазначено, що для надання нових трудових договорів у разі прийняття колективного договору роботодавець може установити обов'язковість дії колективного договору – також для наявності надії стосунку договору характеру основної роботи тощо.

Продовження на стор. 32

Якісна освіта – вдала кар'єра

Сьогодні у нашій країні відбувається зміна парадигми: на зміну чуйності ера прагнень. Кращими професіями стали ті, що мають найкращі перспективи, дають можливість заробляти. Разом з тим, процеси реформування юридичної сфери в державі обумовлюють зміни в галузі законодавства і перебудови правової практики. Але є не секрет, що ефективність реформування як у правовій сфері, так і в галузі всього суспільства безпосередньо залежить від рівня кваліфікації юридичного корпусу держави. Та чи суспільство достатньо «бачить» фахівців? Юристів сьогодні, як професіоналів, чи скоро стане? В чому в країні такого запиту якісної складової правничих кадрів?

Головній мішені такої системи юридичної освіти – незалежність, наукомісткість, орієнтованість на практичну, ефективну, – сказав у результаті опитування розробник проекту Закону України «Про вищу освіту» Олександр Мороз. У рамках проекту «Залучення громадськості до формування рамок кваліфікацій юридичної професії» шляхом проведення аналізу інформації про обсяг знань, вмінь та навичок, які мають випускники юридичного ВНЗ, дані відповідати вимогам сучасного ринку праці. Цей цікавий проект розпочався у грудні 2014 р. за підтримки проекту Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Справедливе правосуддя».

У рамках дослідження було опитано 427 роботодавців та експертів з числа керівників юридичних відділів приватних та державних установ, адвокатів, нотаріусів, керівників організацій, що надають юридичні послуги, представників 4 регіонів, від кількох місяців до кількох років, що при цьому мають досвід роботи з випускниками юридичних ВНЗ, а також представників провідних професійних асоціацій, правничих і професійних коледжів, керівників юридичних служб та менеджерів з кадрового відбору.

Більшість роботодавців та експертів вказують, що можуть бути прийняті національні професійні стандарти діяльності за кваліфікацією, що дозволяє до формування кваліфікацій по професії та становлення кваліфікацій, діяльності базуються на цих професійних стандартах, професійні фахові організації та освітянські заклади розробили освітній стандарт. Особливо увага має приділятися викладанню предметів прикладного характеру, проведенню проблемних ситуацій, а також, наприклад, організації проведення практичних до виконання в рамках навчального процесу.

Продовження на стор. 6

[illegible]

[illegible]	1. [illegible]		2. [illegible]		3. [illegible]		4. [illegible]	
	[illegible]	%	[illegible]	%	[illegible]	%	[illegible]	%
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Важко сказати	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Разом	[illegible]	100,0	[illegible]	100,0	[illegible]	100,0	[illegible]	100,0

[illegible]

[illegible]	1. [illegible]		2. [illegible]		3. [illegible]		4. [illegible]		5. [illegible]		6. [illegible]		7. [illegible]	
	[illegible]	%	[illegible]	%	[illegible]	%	[illegible]	%	[illegible]	%	[illegible]	%	[illegible]	%
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Важко сказати	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Разом	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

9.2 Лист Асоціації адвокатів України

АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

Вх. № 1097 від 11 листопада 2014 року

Проекту «Справедливе, незалежне та відповідальне судова влада України», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) (Проект USAID «Справедливе правосуддя)

Шановні панове!

Всеукраїнська громадська організація «Асоціація адвокатів України» (ААУ) є всеукраїнською громадською неприбутковою організацією, яка створена на засадах професійної належності та об'єднує адвокатів для сприяння розвитку та зміцненню інституту адвокатури в Україні, підвищення рівня правової культури, що надається адвокатами, підвищення ролі та авторитету адвокатури в суспільстві та задоволення та захисту прав та законних інтересів членів Асоціації.

На виконання своїх статутних завдань ААУ постійно взаємодіє з судовою системою України. Протягом останніх чотирьох років Асоціація адвокатів України щорічно проводить 4 Всеукраїнських форуми: Січневий з кримінального права та процесу, Квітневий з питань цивільного права та процесу, Липневий з питань публічного права, Осінній з питань діяльності адвокатури). Учасниками в якості експертів названих заходів є судді Конституційного, Верховного суду, Вищих спеціалізованих судів, співробітники Генеральної прокуратури України, науковці, представники громадських інституцій, юристи-практики. Асоціація адвокатів України щорічно проводить низку регіональних форумів з питань трудового, сімейного, податкового права.

Члени ААУ входять до робочих груп та комісій при Міністерстві юстиції з питань судової реформи та адвокатури.

В квітні 2014 року відбулась Перша науково-практична конференція з питань судової незалежності організована спільно Асоціацією адвокатів України та Вищим адміністративним судом України. В грудні 2014 року запланована Перша науково-практична конференція з питань з питань застування виборчого законодавства. Співорганізаторами виступають ААУ та ВАСУ.

Також також, ААУ безпосередньо зацікавлений у підвищенні ефективності судової системи України, а тому вважає себе високомотивованим згідно програми з інформування громадян щодо їх задоволеності якістю функціонування судів з використанням методології карток громадського звітування.

ААУ має досвід взаємодії з ВГО «Українська Асоціація Маркетингу» (УАМ). Зокрема, у 2014 році члени ААУ виступили експертами проекту «Залучення громадськості до формування рамки кваліфікації юридичної професії шляхом проведення аналізу обсягу знань, переліку навичок і вмінь, яких має володіти випускник юридичного ВНЗ, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці «RFA№ 14-FAIR-03-2014 – Залучення громадськості до формування рамки кваліфікації юридичної професії».

ВГО «Асоціація адвокатів України» підтримує участь УАМ в реалізації проекту USAID (проект Справедливе правосуддя) «Опитування громадян щодо їх задоволеності якістю функціонування судів з використанням карток громадського звітування».

З повагою,
Президент
ВГО «Асоціація адвокатів України» **О. В. Чорнобай**

вул. Чорновола/Кіквідзе, 24, Київ – 03680
тел.: +38 (044) 461-06-71, факс: (044) 228-82-09
e-mail: [illegible]
www.[illegible]

9.3 Список експертів, охоплених глибинним інтерв'ю

№	ПІБ	Організація	Категорія
1	2	3	4
1	Андрій Михайлович Бойко	Декан юридичного факультету ЛНУ імені Івана Франка	ВНЗ
2	Марина Анатоліївна Бурдоносова	Завідувач кафедрою теорії держави і права, юридичний факультет, Державний вищий навчальний заклад «Міжгалузева академія управління»	ВНЗ
3	Володимир Дмитрович Гончаренко	Завідувач кафедрою історії держави і права, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого	ВНЗ
4	Ніна Анатоліївна Гула	Заступник начальника навчального відділу, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого	ВНЗ
5	Тарас Олександрович Гуржій	Завідувач кафедри комерційного права Київського національного торговельно-економічного університету	ВНЗ
6	Катерина Юріївна Кармазіна	Доцент кафедри конституційного права та правосуддя, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, адвокат	ВНЗ
7	В'ячеслав Васильович Комаров	Проректор, завідувач кафедрою цивільного процесу, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого	ВНЗ
8	Олександр Сергійович Омельчук	Доцент кафедри цивільного права, Національний університет «Одеська юридична академія»	ВНЗ
9	Костянтин Леонідович Попов	Доцент кафедри публічного права, Національний технічний університет України «КПІ»	ВНЗ
10	Дмитро Сергійович Січко	Декан юридичного факультету Чорноморського державного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв)	ВНЗ
11	Олена Іванівна Тимошенко	Проректор Європейського університету, директор Інституту права та безпеки підприємництва, м. Київ	ВНЗ
12	Олена Шотаєвна Чомахашвілі	Завідувач кафедри, юридичний факультет, Київський університет права НАН України	ВНЗ
13	Ольга Юріївна Шереметьєва	Заступник декана юридичного факультету ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана»	ВНЗ
14	Петро Дмитрович Біленчук	Експерт Міжнародної поліцейської асоціації, Українська секція, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету КНУ ім. Т.Г.Шевченка	ГО
15	Данило Маркович Глоба	Заступник генерального директора з правових питань, Федерація металургів України, адвокат	ГО
16	Сергій Гула	Перший заступник голови правління, Всеукраїнська громадська організація «Асоціація християн-юристів України»	ГО
17	Олександр Михайлович Дроздов	Голова Науково-консультативної Ради при Національній асоціації адвокатів України	ГО
18	Яна Дмитрівна Зацерковна	Директор департаменту правової роботи, Федерація роботодавців України	ГО
19	Олег Олександрович Зінченко	Виконавчий директор, Асоціація навчальних закладів України приватної форми власності	ГО
20	Ігор Валентинович Коваль	Виконавчий директор, Асоціація «Індустріальний телевізійний комітет»	ГО
21	Роман Омелянович Коніжай	Виконавчий директор, Асоціація суддів України	ГО
22	Крапивін Євген Олексійович	Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів, програмний асистент	ГО
23	Юрій Юрійович Кризький	Заступник голови, Союз юристів України	ГО
24	Олег Григорович Крикавський	Голова Комітету з питань енергетики Американської торговельної палати, юрист; радник із регуляторних питань, компанія «Шелл» в Україні	ГО
25	Ліана Юріївна Мирвода	Начальник Департаменту фінансів та забезпечення при Раді Управління ВГО «Українська служба порятунку», член Президії МГО «Міжнародна служба порятунку (Police 911)»	ГО
26	Ігор Миколайович Покотило	Керівник комітету адвокатської діяльності Асоціації адвокатів України	ГО
27	Яна Валеріївна Прівальцева	Луганський міський нотаріальний округ, приватний нотаріус, експерт Нотаріальної палати України	ГО

1	2	3	4
28	Вольфрам Ребок	Голова правління, Німецько-український союз юристів; голова ініціативної групи зі створення Німецької спілки адвокатів України, старший партнер адвокатського об'єднання «Arzinger»	ГО
29	Оксана Судома	Експерт Української асоціації сприяння розвитку судового адміністрування (в минулому – виконавчий директор)	ГО
30	Наталія Іванівна Юрчишина	Радник з правових питань ВГО «Український союз пожежної та техногенної безпеки»	ГО
31	Георг Александер Вайгельт	Партнер ТОВ «Ноублз» (LLC Nobles), член Делегації німецької економіки в Україні	Бізнес
32	Ганна Олександрівна Гаро	Адвокат, адвокатська індивідуальна діяльність	Бізнес
33	Альона Гірда	Менеджер з управління персоналом Sayenko Kharenko	Бізнес
34	Віра Вадимівна Козіна	Група компаній «Фактор», директор департаменту видань для публічно-правової сфери, шеф-редактор видань «Держслужбовець», «Місцеве самоврядування», «Бюджетна бухгалтерія», «Вісник Національної асоціації адвокатів України»	Бізнес
35	Ігор Валерійович Осадчий	Начальник юридичного відділу ТОВ «Богдан-Автотрейд», (Корпорація «БОГДАН»)	Бізнес
36	Олена Володимирівна Очимовська	Начальник юридичного відділу управління контрактами ТОВ «Астеліт» («Life»)	Бізнес
37	Марія Вікторівна Паясь	старший юрист ПАТ «Монделіс Україна» (попередня назва компанії – «Крафт Фудз Україна»)	Бізнес
38	Євгенія Прудко	Адвокат, ТОВ «Сі Ем Ес Райх-Рорвіг Хайнц», член Делегації німецької економіки в Україні	Бізнес
39	Олена Стахурська	Генеральний директор, ТОВ «Юф Тейлор Вессінг Е/Н/В/Ц», член Делегації німецької економіки в Україні	Бізнес
40	Олексій Олександрович Фелів	Партнер, Представництво «Г.Л.Н. Європа», член Делегації німецької економіки в Україні	Бізнес
41	Ірина Анатоліївна Шпік	Старший юрисконсульт юридичного відділу управління контрактами ТОВ «Астеліт» («Life»)	Бізнес

9.4 Список експертів, які взяли участь у фокус-груповій дискусії

Місце проведення:

1) м. Одеса, проспект Шевченка 1, Одеський національний політехнічний університет, Інститут бізнесу, економіки та інформаційних технологій, кімната для фокус-груп кафедри маркетингу, 24 жовтня 2014 р.
2) м. Львів, вул. Університетська 1, Львівський національний університет імені Івана Франка, конференц-зал юридичного факультету, 28 жовтня 2014 р.
3) м. Київ, вул. Велика Васильківська, 72, під'їзд 1, 8-й поверх, офіс компанії MASMI, 30 жовтня 2014 р.
4) м. Харків, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ».

Учасники:

Одеса:

1. ***Ольга Грішина,*** *підприємець.*
2. ***Лариса Кармазіна,*** *адвокат; доцент кафедри конституційного права та правосуддя, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова.*
3. ***Максим Моісєєв,*** *юрисконсульт, аспірант кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.*
4. ***Аліме Мамедова,*** *аспірантка кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.*
5. ***Анатолій Притула,*** *адвокат-тренер, доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Міжнародного гуманітарного університету, головний науковий співробітник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.*
6. ***Костянтин Реус,*** *адвокат, аспірант кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.*
7. ***Дмитро Січко,*** *декан юридичного факультету Чорноморського державного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв).*

Модератор: Ірина Лилик, ВГО «Українська Асоціація Маркетингу»

Львів:

1. ***Андрій Бойко,*** *декан юридичного факультету, Львівський національний університет імені Івана Франка.*
2. ***Володимир Бурдін,*** *заступник декана юридичного факультету, Львівський національний університет імені Івана Франка.*
3. ***Ігор Вдовичин,*** *завідувач кафедри теорії держави і права, Львівська комерційна академія.*
4. ***Софія Граб,*** *асистент кафедри господарського права та процесу, Львівська комерційна академія.*
5. ***Андрій Кольбенко,*** *доцент кафедри теорії та історії держави і права, Львівський національний університет імені Івана Франка,*
6. ***Олександр Марін,,*** *заступник декана юридичного факультету, доцент кафедри кримінального права і кримінології, Львівський національний університет імені Івана Франка.*
7. ***В'ячеслав Навроцький,*** *декан юридичного факультету, професор кафедри кримінально-правових дисциплін, Львівський державний університет внутрішніх справ.*
8. ***Уляна Парпан,*** *заступник директора з виховної, організаційної та господарської роботи Інституту права та психології, Національний університет «Львівська політехніка».*
9. ***Мирослава Сірант,*** *доцент кафедри теорії та філософії права, Національний університет «Львівська політехніка».*
10. ***Ірина Софінська,*** *асистент кафедри конституційного права, Львівський національний університет імені Івана Франка.*

11. ***Ірина Хомишин,*** *асистент кафедри адміністративного та інформаційного права, Національний університет «Львівська політехніка».*

12. ***Назар Шпарик,*** *аспірант кафедри трудового, аграрного та екологічного права, Львівський національний університет імені Івана Франка.*

Модератор: Сергій Лилик, ВГО «Українська Асоціація Маркетингу» .

Київ:

1. ***Олена Гончаренко,*** *доцент кафедри комерційного права, Київський національний торговельно-економічний університет.*
2. ***Данило Глоба,*** *заступник генерального директора з правових питань Федерації металургів України.*
3. ***Анна Гуржій,*** *старший викладач кафедри комерційного права, Київський національний торговельно-економічний університет.*
4. ***Тарас Гуржій,*** *завідувач кафедри комерційного права, Київський національний торговельно-економічний університет.*
5. ***Павло Диба,*** *Голова ради ВГО «Українська служба порятунку»*
6. ***Юлія Дорохіна,*** *доцент кафедри комерційного права, Київський національний торговельно-економічний університет.*
7. ***Дмитро Йора,*** *заступник начальника Управління систематизації законодавства та правоосвітньої діяльності - начальник відділу Відділ забезпечення доступу до публічної інформації, Міністерство юстиції України.*
8. ***Віктор Коляденко,*** *юрист, ПВНЗ «Європейський університет».*
9. ***Ліана Мирвода,*** *начальник Департаменту фінансів та забезпечення при Раді Управління ВГО «УСП».*
10. ***Яна Прівальцева,*** *приватний нотаріус, експерт Нотаріальної палати України.*
11. ***Олег Рачук,*** *член правління Асоціації адвокатів України, керуючий партнер АО «Нацина Рачук».*
12. ***Олена Сударенко,*** *доцент кафедри комерційного права, Київський національний торговельно-економічний університет.*
13. ***Максим Тимошенко,*** *завідувач юридичного відділу ПВНЗ «Європейський університет».*
14. ***Артем Шаіпов*** *юридичний радник, Проект USAID «Справедливе правосуддя».*
15. ***Ольга Шарабурина,*** *старший викладач кафедри комерційного права, Київський національний торговельно-економічний університет.*
16. ***Тетяна Тимченко,*** *партнер, адвокат, адвокатська компанія МАРШАЛЛЭР & ПАРТНЕРИ.*

Модератор: Сергій Лилик, ВГО «Українська Асоціація Маркетингу» .

Харків:

1. ***Євгеній Алісов,*** *директор Інституту підготовки слідчих кадрів для МВС України, Харківський національний юридичний університет ім. Я. Мудрого, к, експерт ДАК України.*
2. ***Вікторія Гайворонська,*** *адвокат, голова Ради адвокатів Харківської області.*
3. ***Алла Гордеюк,*** *юрист, доцент кафедри політології та історії, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ».*
4. ***Віра Козіна,*** *директор департаменту Групи «Фактор» (ТОВ «Фактор»), шеф-редактор видань «Держслужбовець», «Місцеве самоврядування», «Бюджетна бухгалтерія», «Вісник Національної асоціації адвокатів України».*
5. ***Сергій Мельніков,*** *доцент кафедри економіки та менеджменту, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ».*

Модератор: Ірина Лилик, ВГО «Українська Асоціація Маркетингу»

9.5 Список експертів-учасників круглого столу

№	ПІБ	Посада
1	2	3
1	Мар'яна Антонович	Випускниця факультету правничих наук НУ «Києво-Могилянська академія»
2	Світлана Іванівна Бевз	В.о. декана, Юридичний факультет, Київський університет права НАН України
3	Давлат Журабекович Бегов	Університету «КРОК», доцент
4	Петро Дмитрович Біленчук	Експерт Міжнародної поліцейської асоціації, Українська секція, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету КНУ ім. Т.Г.Шевченка
5	Юрій Миколайович Богачков	Директор Інституту комунікаційних технологій НТУ «КПІ»
6	Андрій Михайлович Бойко	Декан юридичного факультету ЛНУ імені Івана Франка
7	Андрій Бурбела	Ліга студентів Асоціації правників України
8	Марина Анатоліївна Бурдоносова	Завідувач кафедрою теорії держави і права, юридичний факультет, Державний вищий навчальний заклад «Міжгалузева академія управління»
9	Андрій Петрович Бутенко	Декан юридичного факультету Європейського університету Голова Координаційної ради молодих юристів при Міністерстві юстиції України
10	Анатолій Анатолійович Гармаш	Заступник директора департаменту розвитку трудового потенціалу та корпоративної соціальної відповідальності Федерації роботодавців України
11	Ганна Олександрівна Гаро	Адвокат, адвокатська індивідуальна діяльність
12	Володимир Казімірович Гіжевський	Проректор, декан юридичного факультету Університету «КРОК»
13	Данило Маркович Глоба	Заступник генерального директора з правових питань, Федерація металургів України, адвокат
14	Руслан Васильович Гурак	Проректор Європейського університету
15	Анна Гуржій	Старший викладач кафедри комерційного права, Київський національний торговельно-економічний університет
16	Тарас Олександрович Гуржій	Завідувач кафедри комерційного права Київського національного торговельно-економічного університету
17	Девід Майкл Вон	керівник Проекту USAID «Справедливе правосуддя»
18	Павло Петрович Диба	Голова ВГО «Українська служба порятунку»
19	Ольга Дмитрієва	голова Ревізійної комісії Адвокатури України, керуючий партнер АО «Дмитрієва та партнери»

1	*2*	*3*
20	Карина Валеріївна Доді	Університет «КРОК», доцент
21	Олена Іванівна Євтушенко	Президент Асоціації суддів України
22	Дмитро Йора	Заступник начальника Управління систематизації законодавства та правоосвітньої діяльності - начальник відділу Відділ забезпечення доступу до публічної інформації, Міністерство юстиції України
23	Ольга Заруда	Ліга студентів Асоціації правників України
24	Анна Колівошко	Голова Ліги студентів Асоціації правників України
25	Олег Іванович Коваленко	Заступник завідуючого кафедри, Університет «КРОК»
26	Олена Колесніченко	Проект USAID «Справедливе правосуддя»
27	Роман Омелянович Коніжай	Виконавчий директор, Асоціація суддів України
28	Олена Юріївна Костюченко	Адвокат, член правління Асоціації адвокатів України, доцент кафедри правосуддя КНУ імені Тараса Шевченка
29	Ольга Кравченко	Директор юридичного департаменту МОН України
30	Юрій Юрійович Кризький	Заступник голови, Союз юристів України
31	Ірина Вікторівна Лилик	Генеральний директор ВГО «УАМ», Національний представник ESOMAR в Україні
32	Сергій Володимирович Лилик	Член Ради УАМ, керівник проекту
33	Роман Андрійович Майданик	Завідувач кафедрою цивільного права юридичного факультету КНУ ім. Тараса Шевченка
34	Вадим Майструк	ELSA Україна, віце-президент з академічної діяльності
35	Аліна Вікторівна Макаренко	Старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, юридичний факультет КНЕУ
36	Ольга Леонідівна Максименко	Директор ПП «Максимум Ай Ті»
37	Віталій Федорович Опришко	Декан юридичного факультету, завідувач кафедри Правового регулювання економіки КНЕУ
38	В'ячеслав Ігоревич Павлов	Віце-президент Асоціації мебельників України
39	Наталія Петрова	Проект USAID «Справедливе правосуддя»
40	Тетяна Степанівна Пітякова	Доцент, кафедра філософії КНЕУ
41	Єлизавета Писаревська	Віце-президент із Програми обміну міжнародними студентськими стажуваннями (STEP), ELSA Україна
42	Ігор Миколайович Покотило	Адвокат, керівник Комітету організації адвокатської діяльності Асоціації адвокатів України

Закінчення 9.5

1	*2*	*3*
43	Костянтин Леонідович Попов	Доцент кафедри публічного права, Національний технічний університет України «КПІ»
44	Яна Валеріївна Прівальцева	Експерт Нотаріальної палати України
45	Олег Олександрович Рачук	Член правління Асоціації адвокатів України, керуючий партнер АО «Нацина Рачук»
46	Вікторія Сергіївна Сергєєва	Національна адвокатська компанія, голова
47	Ірина Вікторівна Тарасова	Університет «КРОК», доцент
48	Максим Олександрович Тимошенко	Завідувача юридичного відділу Європейського університету
49	Тетяна Анатоліївна Тимченко	Партнер, адвокат, адвокатська компанія «Маршаллэр & Партнери»
50	Ганна Василівна Фазікош	Заступник голови Закарпатського апеляційного суду, доцент кафедри господарського права Ужгородського національного університету
51	Анатолій Йосипович Француз	Завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, Університет «КРОК»
52	Наталія Анатоліївна Фукс	Заступник завідуючого кафедри правового регулювання економіки, юридичний факультет КНЕУ
53	Олена Шотаєвна Чомахашвілі	Завідувач кафедри, юридичний факультет, Київський університет права НАН України
54	Артем Шаіпов	Проект USAID «Справедливе правосуддя»
55	Ольга Юріївна Шереметьєва	Заст. декана юридичного факультету ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана»
56	Володимир Якубовський	Партнер, юридична фірма Nobles
57	Зоя Володимирівна Ярош	Керуючий партнер, адвокатська компанія «Маршаллэр & Партнери»
ЗМІ		
58	Юлія Савчук	Юридична газета України, журналіст
59	Анна Фурсова	Інтерфакс-Україна, журналіст
60	Марія Яцковська	Перший діловий телеканал, головний редактор ІАС
В якості спостерігачів зареєструвалися 35 студентів 5-го курсу юридичного факультету КНЕУ		

9.6 Презентація результатів дослідження під час круглого столу 4 грудня 2014 р.

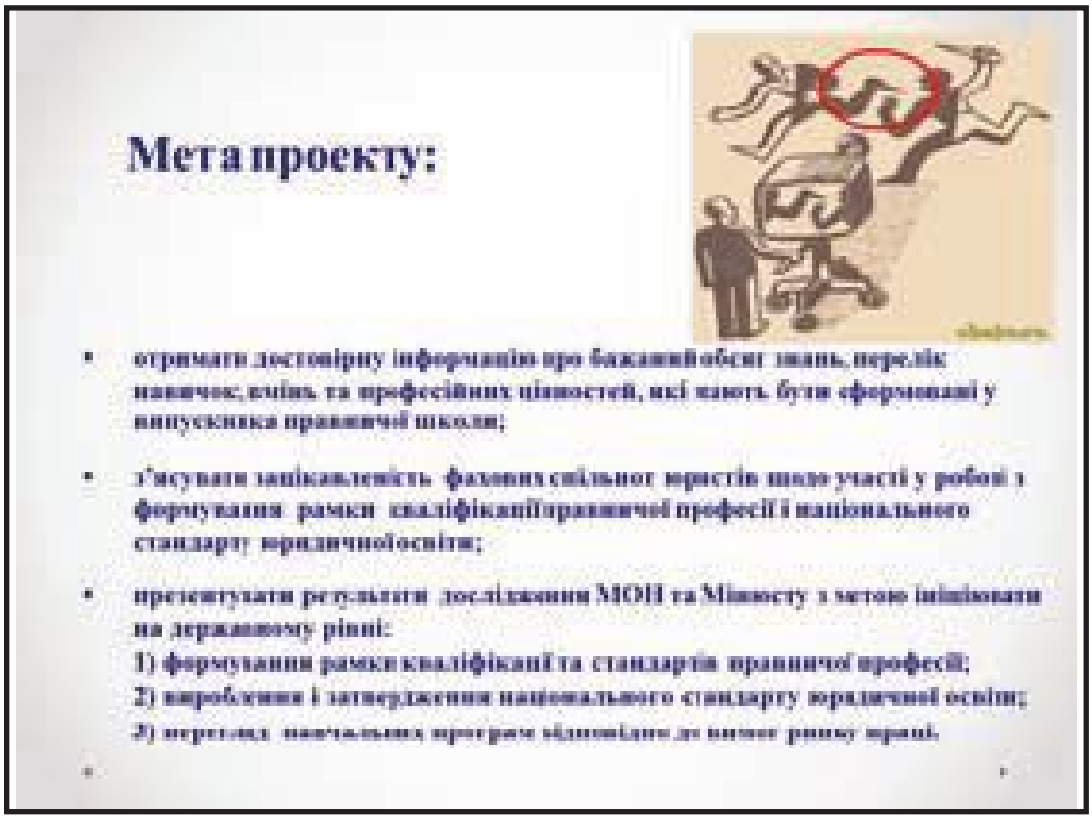

Рамка кваліфікацій кожної професії -

це система належних теоретичних знань, практичних вмінь і навичок, професійних цінностей, необхідних для виконання роботи за відповідним фахом та рівнем посади.

Етапи реалізації проекту

- Проведено кабінетне дослідження.
- Опитано416 роботодавців юридичної сфера.
- Опитано41 експерта.
- Підготовлено попередні звіти та обговорено їх результати на фокус-групах у Одесі, Львові, Києві та Харкові.

Профільні предмети, які мають знати випускники юридичних шкіл:

(вказано відсоток роботодавців, які вважають даний предмет обов'язковим)

Цивільне право – 94,7%
Цивільний процес – 89,9%
Конституційне право та права людини – 88,2%
Господарське право – 80,8%
Адміністративне право – 80,0%
Кримінальне право – 79,1%
Трудове право – 78,8%
Господарський процес – 78,6%
Кримінальний процес – 76,7%
Податкове право – 70,2%
Теорія права – 67,5%
Теорія держави – 63,2%
Юридична психологія – 53,1%

Предмети, які розвивають практичні навички і вміння:

(вказано відсоток роботодавців, які вважають даний предмет обов'язковим)

- Юридичний аналіз, підготовка юридичних висновків, написання/складання юридичних текстів – 80,3%
- Професійна етика – 76,7%
- Основи комунікації – 68,3%
- Основи самоорганізації, планування та керування часом – 63,5%
- Програмне забезпечення для юристів – 63,2%
- Робота у команді – 61,5%
- Правнича риторика – 60,8%
- Іноземні мови – 59,6%

Професійні цінності, які потрібно засвоїти та поділяти молодим правникам

(вказано відсоток роботодавців, які вважають вказану професійну цінність дуже потрібною)

Повага до права/закону – 86,8%
Справедливість – 82,5%
Толерантність – 73,3%
Професійна незалежність – 70,4%
Принциповість – 66,6%
Лояльність до клієнта – 65,6%
Уникнення конфлікту інтересів – 60,8%

Головні недоліки існуючої системи юридичної освіти:

1) **невміння випускників застосовувати на практиці набуті теоретичні знання;**
2) **брак практичних вмінь і навичок;**
3) **брак розуміння та поваги до професійних цінностей.**

Загальна оцінка існуючої системи юридичної освіти – «ЗАДОВІЛЬНО»

Теоретичні знання оцінюються достатньо високо (64% оцінок роботодавців - «відмінно» та «добре»), в той час як практичні вміння та набуті навички здобули переважно негативну оцінку (відповідно 65% і 58% респондентів виставили оцінки «погано» і «дуже погано»).

Водночас:

Лише половина роботодавців звертають увагу на те, диплом якого саме ВНЗ має молодий фахівець.

Успішні компанії впроваджують власні програми оцінки та додаткової підготовки кадрів.

Сприйняття роботодавцями ефективності регулювання освіти

Оцінка експертів:

- Єдиний законодавчий та нормативний документ, якому експерти виставили переважно позитивні оцінки – це Конституція України
- Відносно добрі оцінки отримав також новий Закон України «Про вищу освіту» (34% - «добре» та «відмінно»)
- Високою є частка тих експертів, які не визначилися з оцінкою – 41% у випадку Закону України «Про вищу освіту», 44% - у випадку Закону України «Про освіту», 57% - у випадку ОКХ бакалавра за напрямом підготовки «Правознавство» (ще 27% зазначили негативні оцінки «погано» і «дуже погано»), 46% - у випадку ОПП бакалавра, галузь «Міжнародне право» (ще 17% - негативні оцінки)

Оцінка ефективності інституцій, покликаних формувати державну політику у сфері юридичної освіти

Оцінка експертів:

- По-перше, є відомства, стосовно діяльності яких по організації навчання у респондентів сформована позиція (переважно негативна: наприклад, оцінки «погано» і «дуже погано» стосовно МОНмислювали понад 41% опитаних, стосовно МВС – 54% тощо).
- По-друге, є відомства, стосовно діяльності яких експерти вочевидь недостатньо обізнані (наприклад, у випадку Мінагрополітики та Мінкультури оцінки «важко сказати», «нічого про них не знаю» та «немає відповіді» разом становлять 49%, а у випадку Мінінфраструктури – 56%).

Що робити?

1. Доцільно розділити юридичну освіту на три напрями підготовки: «Правознавство», «Міжнародне право», «Правоохоронна діяльність» (за це виступають 54% роботодавців, а також учасники дискусій на фокус-групах; підготовка правоохоронців – це далеко не теж саме, що підготовка правників)

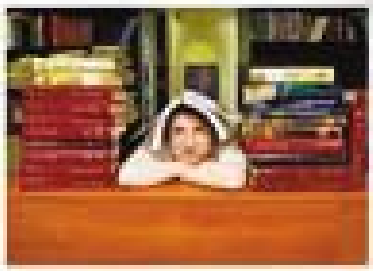

2. Позбавити юридичну освіту репресивного ухилу (відзначалося в ході дискусій на фокус-групах)

3. Основою освітнього стандарту мають бути професійні стандарти за основними напрямами юридичної діяльності
   При цьому думки роботодавців щодо доцільності стандартів діяльності та/або кваліфікаційних вимог до фахівців розділилася у пропорції приблизно 60 : 40 (60% - «так», 40% - «ні» або ж «важко сказати»). Позиція експертів: 85% - «так».

4. Орієнтувати акредитацію освітніх програм на задоволення потреб ринку праці
   (відзначалося в ході дискусій на фокус-групах)

Хто має розробляти професійні стандарти?

- **Позиція роботодавців:**

27% - профільні національні фахові організації, які представляють учасників відповідних секторів діяльності чи ринків

15% - профільні міжнародні організації

10% - держава

- **Позиція експертів:**

39% - профільні національні фахові організації, які представляють учасників відповідних секторів діяльності чи ринків

12% - профільні національні фахові організації у взаємодії з державою

10% - профільні національні фахові організації у взаємодії з профільними міжнародними організаціями

5% - профільні національні фахові організації разом з державою та профільними міжнародними організаціями

Фахові організації юридичної сфери

Роботодавці:

- 17% є членами організацій, які згідно з чинним законодавством виконують функції фахового самоврядування (Національна асоціація адвокатів України, Нотаріальна палата України)
- 23 % є членами профільних громадських організацій (до 20 організацій; найбільш чисельні: Асоціація правників України, Спілка адвокатів України, Асоціація адвокатів України, Союз юристів України)

Експерти:

- 51% є членами профільних фахових організацій
- 68% експертів – членів організацій, зазначили готовність цих організацій брати участь у розробці та просуванні професійних стандартів

Наявні передумови

- Суспільний запит на реформування системи юридичної освіти – Є!
- Розуміння, що освітній стандарт має опиратися на професійні стандарти за основними напрямами юридичної діяльності – Є!
- Фахові організації юридичної сфери – Є!

Питання до вирішення

Чи є політична воля до дійсного реформування юридичної освіти в Україні?

Чи готові фахові організації співпрацювати у вироблення та впровадженні професійних стандартів?

Яким є рівень спроможності фахових організацій у справі вироблення і впровадження професійних стандартів, а також – щодо участі у розробці освітнього стандарту?

ЩИРО ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

Запитання?
Коментарі?
Спостереження?
Пропозиції?

Сергій Лазик
[redacted]
ВГО "Українська Асоціація Маркетингу"
[redacted]

9.7 Програма засідання круглого столу з обговорення результатів реалізації проекту

ПРОГРАМА ЗАСІДАННЯ КРУГЛОГО СТОЛУ

з обговорення результатів реалізації проекту

«Залучення громадськості до формування рамки кваліфікації правничої професії шляхом проведення аналізу обсягу знань, переліку навичок і вмінь, якими має володіти випускник юридичного вищого навчального закладу (ВНЗ), щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці»

Дата проведення: **4 грудня 2014 року**
Місце проведення: м. Київ, проспект Перемоги 54/1, КНЕУ імені Вадима Гетьмана, головний корпус, конференц-зал
Організатори :
Проект Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Справедливе правосуддя»
Адреса: 01030, м. Київ, вул. Івана Франка, 36, 3-й поверх
e-mail: saf@fair.org.ua веб-сайт: www.fair.org.ua
Контактна особа: Артем Шаіпов

Українська Асоціація Маркетингу
Тел: 0677758561, 093 9576852
e-mail: lsv.uma2000@gmail.com веб-сайт: www.uam.in.ua
Контактна особа: Сергій Лилик

МЕТА ЗАХОДУ :
1) Представити заінтересованим цільовим аудиторіям результати дослідження з опитування роботодавців та експертів про якість випускників юридичних шкіл.
2) Обговорити висновки та рекомендації щодо пошуку шляхів наближення змісту юридичної освіти до вимог ринку праці.

Регламент:
Виступи – до 7 хвилин
Обговорення – 20 хвилин
Перерва – 15 хвилин

ПРОГРАМА

13.30 – 14.00	Реєстрація учасників. Вітальна кава
14.00 – 14.20	Відкриття: **Анатолій Павленко,** доктор економічних наук, професор, академік, ректор КНЕУ, президент УАМ **Інна Совсун,** 1-й заступник Міністра освіти і науки України **Ігор Бондарчук**, заступник Міністра юстиції України **Девід Майкл Вон**, керівник Проекту USAID «Справедливе правосуддя» **Ірина Лилик**, генеральний директор Української Асоціації Маркетингу
	Модератори: **Лилик Сергій**, *керівник грантового проекту, член ради УАМ* **Олег Чернобай**, *президент Асоціації адвокатів України*
14.20 – 14.50	***Як роботодавці та експерти сприймають якість підготовки правників. Результати дослідження, висновки й рекомендації.*** **Сергій Лилик**, *член ради УАМ, керівник грантового проекту* ***Проблеми відносин між юридичним бізнесом, фаховими асоціаціями і юридичними школами.*** **Сергій Козьяков**, *партнер АО «Козьяков та партнери», експерт грантового проекту*:
14.50 – 15.10	Обговорення
15.10 – 15.50	***Тенденції розвитку вищої юридичної освіти в контексті оновленого Закону України «Про вищу освіту».*** **Андрій Бойко**, *доктор права, професор, декан юридичного факультету ЛНУ імені Івана Франка.* ***Актуальні проблеми стандартизації вітчизняної юридичної освіти.*** **Тарас Гуржій**, *доктор юридичних наук, завідувач кафедри комерційного права Київського національного торговельно-економічного університету* ***Елементи стандартів юридичної професії, закріплені у чинних законодавчих і нормативних актах України.*** **Тетяна Тимченко,** *партнер, АО «Маршаллєр та партнери»* ***Особливості підготовки та працевлаштування випускників непрофільних ВНЗ на прикладі юридичного факультету КНЕУ.*** **Ольга Шереметьєва,** *заступник декана юридичного факультету КНЕУ*
15.50 – 16.10	Обговорення
16.10 – 16.25	Кава-пауза

16.25 – 17.15	***Якого випускника чекає адвокатура України від вишу? Погляд та вимоги роботодавця.*** **Олег Рачук**, *віце-президент Асоціації адвокатів України, керуючий партнер АО "Нацина Рачук"* ***Вироблення стандартів адвокатської діяльності - нагальна необхідність для України.*** ***Ольга Дмитрієва**, голова Ревізійної комісії Адвокатури України, керуючий партнер АО «Дмитрієва та партнери»* ***Потреба реформування підготовки кадрів для правоохоронної системи.*** **Павло Диба**, *голова ВГО «Українська служба порятунку»* ***Готовність та спроможність фахових організацій правників до розробки стандартів юридичної професії.*** **Олег Чернобай**, *президент Асоціації адвокатів України* ***Досвід Національної асоціації адвокатів України в реалізації програми підвищення кваліфікації адвокатів.*** **Олександр Дроздов**, *голова Науково-консультативної Ради при Національній асоціації адвокатів України*
17.15 – 17.35	Обговорення
17.35 – 18.00	Схвалення Рекомендацій за підсумками реалізації проекту та обговорення
18.00 - 18.30	Кава. Неформальне спілкування

Додаток 9.8 Інформація про Проект USAID «Справедливе правосуддя»

Проект Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Справедливе правосуддя» працює в Україні з жовтня 2011 року на підтримку судової реформи. Мета проекту – сприяти утвердженню верховенства права в Україні через зміцнення суддівської незалежності, підвищення рівня прозорості та підзвітності судової системи, підвищення рівня обізнаності громадян із діяльністю судової влади задля зростання довіри суспільства до неї. Діяльність проекту ґрунтується на досягненнях попереднього Проекту USAID «Україна: верховенство права», який реалізовувався з 2006 по вересень 2011 року в рамках Угоди про співробітництво між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів. У вересні 2013 року Проект USAID «Справедливе правосуддя» було продовжено на три роки (з 1 жовтня 2013 року по 30 вересня 2016 року). У грудні 2014 року USAID розширило обсяг діяльності проекту, додавши низку завдань, пов'язаних із впровадженням Законів України «Про очищення влади» та «Про відновлення довіри до судової влади».

Місія проекту: сприяти демократичному та економічному розвитку України, надаючи допомогу в становленні справедливої, незалежної, прозорої та відповідальної судової системи.

Бачення проекту: ми працюємо заради утвердження в Україні незалежної судової влади на чолі з ефективними лідерами, якій довіряє українське суспільство.

Завданнями проекту є сприяння:

- ✓ гармонізації національної нормативно-правової бази по впровадженню судової реформи з європейськими та міжнародними стандартами у сфері підзвітності та незалежності судової влади;
- ✓ проведенню конституційної реформи;
- ✓ підвищенню рівня прозорості та підзвітності в діяльності ключових судових установ;
- ✓ вдосконаленню професіоналізму та ефективності в діяльності судової системи України;
- ✓ модернізації юридичної освіти;
- ✓ посиленню ролі громадських організацій у здійсненні моніторингу та підтримці судової реформи;
- ✓ запровадженню Законів «Про очищення влади» та «Про відновлення довіри до судової влади».

Проект активно співпрацює з Адміністрацією Президента України, Верховною Радою України, Верховним Судом України, Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, Вищою радою юстиції, Вищим адміністративним судом України, Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищим господарським судом України, Державною судовою адміністрацією України, Конституційною комісією, Міністерством освіти і науки України, Міністерством юстиції України, Національною школою суддів України, Радою суддів України, неурядовими організаціями, вищими навчальними закладами, засобами масової інформації та іншими організаціями.

СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОЕКТУ

Вдосконалення нормативно-правової бази функціонування судової системи України

- ✓ Забезпечення експертного супроводу в процесі перегляду з метою вдосконалення законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про вищу раду юстиції» та у проведенні конституційної реформи;
- ✓ Допомога партнерам у виробленні й ухваленні якісних законодавчих змін, сприятливих для реформування та модернізації судівництва;

- ✓ Залучення національних та іноземних експертів до неупередженого аналізу законодавчих ініціатив на предмет оцінки їх відповідності міжнародним і європейським стандартам щодо незалежності судової влади, реформування адвокатури та юридичної освіти;
- ✓ Сприяння у налагодженні суспільного діалогу через підтримку, організацію та проведення публічних заходів з широким залученням представників громадськості, медіа та експертного середовища до обговорення питань судово-правової реформи.

Добір суддів, етика та дисциплінарна відповідальність суддів

- ✓ Сприяння якісній та повній реалізації повноважними органами законодавчих вимог щодо конкурсного добору кандидатів для призначення на посаду судді з урахуванням їх професійних досягнень та особистих характеристик;
- ✓ Сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у впровадженні системи оцінювання суддів в Україні з урахуванням вимог міжнародних та європейських стандартів;
- ✓ Експертна допомога партнерам у вдосконаленні процесу тестування та добору кандидатів на посаду судді;
- ✓ Посилення спроможності судової системи плекати засвоєння та дотримання суддями етичних стандартів;
- ✓ Підтримка органів суддівського самоврядування в реалізації положень нового Кодексу суддівської етики;
- ✓ Сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у вдосконаленні внутрішніх процедур та дисциплінарної практики стосовно суддів через запозичення кращого досвіду аналогічних іноземних структур та застосування європейських стандартів у процесі опрацювання звернень (заяв) щодо неналежної поведінки суддів. Співпраця з Вищою радою юстиції по вдосконаленню її внутрішніх процедур та практики з повагою до гарантій незалежності суддів.

Підвищення професіоналізму суддів та працівників апарату суду

- ✓ Експертна підтримка Національної школи суддів України в її інституційному становленні;
- ✓ Допомога Національній школі суддів України в розробці та впровадженні ключових навчальних програм як для аудиторного, так і дистанційного навчання для підвищення кваліфікації суддів і працівників апарату судів з питань професійної етики, написання судових рішень, верховенства права і прав людини, управління людськими ресурсами, комунікацій тощо;
- ✓ Налагодження процесу та формування програм для спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді;
- ✓ Сприяння у формуванні корпусу викладачів з числа суддів та в підготовці й публікації навчальних матеріалів і посібників;
- ✓ Співпраця з галузевими міністерствами, українськими вузами та іншими донорами задля модернізації юридичної освіти.

Зміцнення інституційної спроможності установ судової влади

- ✓ Підтримка органів суддівського самоврядування в їх інституційному становленні;
- ✓ Експертна допомога Раді суддів України та Державній судовій адміністрації України у розробці та практичному застосуванні системи показників для оцінки діяльності суду;
- ✓ Підтримка процесу реалізації довгострокового стратегічного плану розвитку судової системи;
- ✓ Сприяння вдосконаленню судового адміністрування;
- ✓ Сприяння в реалізації комунікаційної політики органами судової влади;
- ✓ Експертна допомога у виробленні та просуванні законодавчих змін щодо необхідності приведення бюджетного процесу судової влади у відповідність із принципами розподілу влад та незалежності судової гілки влади;
- ✓ Експертна та фінансова підтримка автоматизації робочих процесів в установах судової влади України.

Сприяння партнерам у втіленні на практиці Закону «Про очищення влади»

- ✓ Вдосконалення положень Закону «Про очищення влади» та відповідного законодавчого поля;
- ✓ Зміцнення інституційної спроможності відповідальних за проведення люстрації установ в процесі перевірки державних службовців та суддів, покращення процедур люстрації та перевірки, вдосконалення формату функціонування Єдиного державного реєстру осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади»;
- ✓ Підвищення знань, удосконалення навичок та здібностей працівників відповідальних за проведення люстрації установ/органів в процесі перевірки державних службовців та суддів, що дозволить їм більш професійно та неупереджено здійснювати свою діяльність;
- ✓ Сприяння у підвищенні рівня поінформованості громадян про хід і стан процесу очищення влади;
- ✓ Залучення представників громадянського суспільства до моніторингу люстраційного процесу з метою формування довіри громадськості до нього.

Залучення громадянського суспільства до процесу реформування судової системи

- ✓ Заохочення та підтримка інститутів громадянського суспільства у налагодженні діалогу з питань судової реформи з Урядом та Парламентом;
- ✓ Заохочення представників громадянського суспільства до діяльності в програмах громадянської освіти по просуванню новел та здобутків судової реформи;
- ✓ Підтримка участі неурядових організацій у проведенні незалежного моніторингу діяльності установ судової системи, якості й темпів впровадження судової реформи.

*Американський народ, через **Агентство США з міжнародного розвитку (USAID)** надає економічну та гуманітарну допомогу по всьому світу понад 50 років. В Україні допомога USAID надається у таких сферах, як: економічний розвиток, демократія та управління, охорона здоров'я і соціальний сектор. Додаткові відомості про програми USAID можна отримати у Відділі інформації та зв'язків з громадськістю USAID за телефоном (044) 521-57-41, на Інтернет-сторінці http://ukraine.usaid.gov або у соціальній мережі Facebook http://www.facebook.com/USAIDUkraine.*

Проект USAID «Справедливе правосуддя»
вул. Івана Франка, 36, 3 поверх
Київ, Україна, 01030
тел./факс +38(044) 581-3303
office@fair.org.ua
www.fair.org.ua

Додаток 9.9 Інформація про Всеукраїнську громадську організацію «Українська Асоціація Маркетингу»

ВГО «Українська Асоціація Маркетингу» (ВГО «УАМ») - всеукраїнська громадська організація, створена за професійною ознакою і не має на меті отримання прибутку. Свою діяльність ВГО «УАМ» здійснює відповідно до Статуту та Етичного Кодексу Асоціації. Члени УАМ у своїй діяльності дотримуються Стандартів якості маркетингових досліджень УАМ-СОУ 91.12.0-21708654-001-2002, Керівництв і Директив ESOMAR, Стандарту недискримінаційної реклами СОУ 21708654 -002-2011

ВГО «УАМ» має колективних та індивідуальних членів.

Колективними членами УАМ стають компанії, які у своїй діяльності дотримуються Стандартів якості маркетингових досліджень УАМ-СОУ 91.12.0-21708654-001-2002, Стандарту недискримінаційної реклами СОУ 21708654 -002-2011, Керівництв та Директив ESOMAR а також при вступі отримали 2 рекомендації від членів ВГО «УАМ».

Індивідуальні члени - це фахівці, які працюють у сфері маркетингу, реклами, PR, а також провідні викладачі маркетингу України

Вищим органом управління ВГО «УАМ» є Конференція, яка скликається не рідше одного разу на рік. Раз у п'ять років конференція обирає Раду ВГО «УАМ», президента і затверджує генерального директора.

Рада - керівний орган Асоціації між Конференціями. Раду очолює президент ВГО «УАМ».

Структуру ВГО «УАМ» складають первинні осередки, які об'єднуються в обласні організації ВГО «УАМ» має 13 обласних організацій (2 з правом юридичної особи - Рівненська і Чернівецька); 2 - міських (Київська та Криворізька), 3 районні організації (Дубенська, Сарненская, Гощанська)

При ВГО «УАМ» створені:

- ✓ Третейський Суд УАМ.
- ✓ Клуби: Клуб директорів дослідницьких компаній, ТОП-маркетинг клуб, Клуб викладачів маркетингу, студентський «M-club team», Професійний клуб дослідників ринку і споживачів (MRP Club), Україна.
- ✓ Кваліфікаційний комітет УАМ, завданням якого є розробка кваліфікаційних вимог до маркетологів та затвердження кваліфікаційних іспитів.
- ✓ Індустріальний Гендерний Комітет з Реклами
- ✓ Незалежні центри сертифікації (в Києві, Одесі, Харкові).

Основні проекти УАМ:

- ✓ Журнал «Маркетинг в Україні» передплатний індекс-22942
- ✓ Електронне видання «Маркетинг-газета»
- ✓ Видання довідника «Щорічник УАМ»
- ✓ Щорічна міжнародна конференція «Маркетинг в Україні»
- ✓ Щорічний Всеукраїнський форум «Промисловий маркетинг»
- ✓ Щорічний Форум «Дні Інтернет – маркетинга»
- ✓ Всеукраїнський конкурс наукових студентських робіт «Молодь опановує маркетинг»

Контакти організації:

Київ, проспект Перемоги 54/1, ауд 334
Тел.: 067 7758561, 093 9576852, 050 6102112
http://www.uam.in.ua
https://www.facebook.com/pages/Украинская-Ассоциация-Маркетинга/168836786523853